

KRETINGOS BERNARDINŲ VIENUOLYNO BIBLIOTEKA

Nijolė Raudytė

„Bibliotekas, ypač svarbias ir vertingas, būtina išsaugoti, rūpestingai tvarkyti ir prižiūrėti pagal mūsų laikų reikmes“ (iš Mažesniųjų brolių ordino generalinio statuto¹).

Istoriografija

Kretingos bernardinų vienuolyno bibliotekos unikali knygų kolekcija atspindi mažesniųjų brolių misijos, intelektualinės tradicijos, dvasinės ir knyginės kultūros savastį. Biblioteka įsikūrė XVII a. pradžioje, tuo metu, kai LDK teritorijoje jau nuo XV a. pabaigos veikė MBO šv. Kazimiero provincijai priklausančios turtingos Vilniaus, Kauno, Tikocino, Polocko mažesniųjų brolių observantų bibliotekos.

Biblioteka yra svarbi šalies kultūros istorijos dalis, nes po 1863 m. sukilimo caro valdžiai uždarius kone visus šalies vienuolynus, išskyrus – Kretingos bernardinų, Marijampolės marijonų bei kitus – knygų kolekcijos buvo jiems perduotos ir taip išsaugotos. Ji be pertraukos veikė daugiau nei tris šimtmečius iki išsklaidymo 1940-aisiais. Sovietmečiu išliko tik nedidelė šios vertingos knygų kolekcijos dalis. 1991-aisiais, paskelbus Lietuvos nepriklausomybės atkūrimą, biblioteka taip pat buvo atkurta. Lietuvos kultūros ir knygos istorijai skirtuose darbuose Kretingos bernardinų vienuolyno biblioteka yra minima kaip viena seniausių ir turtingiausių šalyje, tačiau atskiro išsamaus analitinio darbo, atskleidžiančio jos savitumą, nėra. Pirmieji bandymai tyrinėti bibliotekos fondą 1925 m. buvo atlikti kalbininko Antano Salio, kuris čia ieškojo lietuviškų leidinių bei rankraščių². Bibliotekos raidą XVIII a. pabaigoje–XIX a. pradžioje įvairiais aspektais nuodugniau ištyrė Arvydas Pacevičius ir jos vaizdą pateikė to laikotarpio LDK vienuolynų bibliotekoms skirtoje monografijoje³. Apie biblioteką duomenų randama Motiejaus Valančiaus⁴, Konstantino Jablonskio⁵, Jurgio Lebedžio⁶, Levo Vladimirovo⁷,

Vlodo Žuko⁸, Meilės Lukšienės⁹ ir kitų darbuose. Duomenų ir istorinių faktų randama Viktoro Gidžiūno¹⁰, Petro Ruškio¹¹, Justino Vaškio¹² darbuose, periodiniuose leidiniuose „Šv. Pranciškaus varpelis“, „Aidai“ ir kt. Svarbių faktų, pasitarnaujančių bibliotekos raidos tyrimui, pateikė Giedrius Subačius¹³, nuosekliai ištyrinėjęs J. A. Pabrėžos ir kitų su Kretingos bernardinų vienuolynu susijusių asmenų lietuviškų rankraščių istoriją. XX a. viduryje išblaškytus bibliotekos fondus padeda rekonstruoti Lietuvos knyginių kultūros paveldą registruojantys leidiniai – „Lietuvos inkunabulai“¹⁴, „Vilniaus universiteto bibliotekos paleotipai“¹⁵, „XV–XVI amžių knygos Kauno bibliotekose“¹⁶, „Vilniaus universiteto bibliotekos plantenai“¹⁷, Kretingos bernardinų bibliotekos katalogai¹⁸, Kretingos bažnyčios inventorių aprašai ir vizitacijos aktai¹⁹, Vaclovo Biržiškos surinkta ir paskelbta medžiaga²⁰ ir kt. Vertingos informacijos apie išlikusius bernardinų bibliotekos leidinius bei rankraščius pateikia VUB, LMAB, LNMB, KAVB ir kitų bibliotekų katalogai. Knygų ir rankraščių proveniencijos atskleidžia Kretingos bernardinų bibliotekos formavimosi ypatumus, kultūrinius ryšius, leidžia pažvelgti į senuosius knygų rinkinius bei rekonstruoti jų funkcijas. Po antrosios Lietuvos nepriklausomybės atkurtos bibliotekos vystymosi aspektus padeda nustatyti spaudinių ir rankraščių fondo analizės, proveniencijų tyrimo ir pokalbių medžiaga.

Įkūrimas ir raida

Kretingos mažesniųjų brolių observantų bibliotekos ištakos siekia bernardinų vienuolyno įsteigimo pradžią, kai „Chodkevičiai pastatė ant dešiniojo Akmenos upės kranto medinę pirmąją Kretingos bažnyčią ir prie jos vienuoliams gyvenamuosius namus, į kuriuos 1602 m. pakvietė iš Aukštaitijos šv. Pran-

ciškaus mažesniųjų brolių aštuonis vienuolius – kunigus ir du broliuku²¹. K. Kantakas kapitulų registre „Mažesniųjų brolių Lenkijos provincijos kapitulų konstitucijos (1453 (1467)–1628)“²² (*Capitula necnon constitutiones Fr. Minorum observantium (bernardinorum) provinciae Poloniae (1453 (1467)–1628)*), nurodo, kad 1602 m. Radome įvyko mažesniųjų brolių observantų Lenkijos provincijos kapitula, kurioje buvo įkurtas Kretingos Apreiškimo vienuolynas su parapija, fundatorius – Karolis Chodkevičius. Pasak A. Pacevičiaus, „skirtingų vienuolijų konstitucijose bibliotekų steigimas ir priežiūra buvo priskiriami vienuolijų, provincijų ir vienuolynų vyresnybei. Biblioteka buvo laikoma viena svarbiausių institucijų, ypač vienuolynuose, kur veikė mokyklos – ir vienuoliškos ir pasaulietinės“²³. Pranciškonų istorikas V. Gidžiūnas nurodo, kad „kiekviename vienuolyne jie [observantai] turėjo specialius kambarius knygoms laikyti ir saugoti, kuriuos vadino *librarijomis*“²⁴. Mažesniųjų brolių ordinas savo bibliotekų nelaiškė reprezentacinėmis, taip kaip kitos vienuolijos. Dažniausiai jos būdavo didesnėse vienuolynų patalpose, su paprastomis knygų spintomis, negausiomis freskomis ar tapyba šv. Rašto motyvais bei pranciškonų šventųjų portretais ant sienų. „Kartais aliejine tapyba būdavo puošiamos ir knygų spintų durys“²⁵.

Bibliotekos taisyklės, atsižvelgiant į Romos katalikų bažnyčios dokumentus, patvirtindavo provincijos statutai. XVIII a. pabaigoje–XIX a. pradžioje Kretingos bernardinai naudojomasi biblioteka tvarkos laikėsi pagal popiežiaus Pijaus V 1508 m. lapkričio 4 d. dekretą²⁶ bei vėliau paskelbtus pakeitimus. Dekretas „*draudė bibliotekos knygas skolinti kam nors, išskyrus vienuolius, jas parduoti, dovanoti, pakeisti ar kitaip pradanginti, reikalavo paimtas knygas būtinai sugrąžinti į biblioteką, o to nesilaikančius bausti eks-*

komunika²⁷. 1587 m. paskelbtas popiežiaus Siksto V dekretas²⁸ visiems knygų kolekcijas turintiems pranciškonams. Vienuolyno viršininko – gvardijono pareigą rūpintis biblioteka apibrėžė jau anksčiau išleisti popiežių nurodymai, tačiau „Sikstas V (1585–1590) išleido papildomą nutarimą, kad kiekvienas gvardijonas gali pradėti eiti pareigas tik peržiūrėjęs knygų inventorių ir sutikrinęs jį su esančiomis knygomis“²⁹. Jame taip pat buvo tokie reikalavimai: niekas negali skolintis nesuinventorintos knygos iš bibliotekos; kartą metuose provincijos ministras, dalyvaujant gvardijonui, patikrina knygų inventorių ir atžymi, kad suregistruotos naujai gautos knygos; esant pažeidimams, atsakingas asmuo gali būti nušalintas nuo šių pareigų iki pat mirties. Vėliau popiežius Klemensas VIII panaikino kai kuriuos apribojimus, pavyzdžiui, leido broliams bibliotekos knygomis naudotis savo celėse, o ekskomunika bausti tik už knygų vagystes³⁰.

Kai 1610 m. Kretingos mažesnieji broliai iš medinių namų, kuriuose gyveno nuo 1602 metų pradžios, persikėlė į „didelius, dviejų aukštų vienuolyno mūrus“³¹ kitoje Akmenos upės pusėje, kartu iškeliavo ir knygos. 1619 m. surašytas fundacinis raštas, kuriuo Jonas Karolis Chodkevičius su žmona Sofija funduoja Kretingos, vadinamos Karolš-

tatu, bernardinų vienuolyną su prie jo pridėdama ir vienuolynui skiriama ordinarija³², netiesiogiai patvirtino indėlių į tolesnę bibliotekos formavimą naujose patalpose. Pagrindinė biblioteka įrengta naujo vienuolyno pastato antrajame aukšte, erdvioje gotikinėje salėje su įspūdinga puošnia kolona viduryje. V. Gidžiūnas, remdamasis K. Kantaku³³, rašo: „Bernardinų konventų nuo seno buvo reikalavimas, kad biblioteka būtų antrajame vienuolyno aukšte, šalia gyvenamųjų kambarių – celių, aulės arba klasės lektorių pamokoms klausyti“³⁴. Tad laikantis šių reikalavimų, biblioteka įkurta „virš pirmame aukšte esančios susirinkimų salės antrame aukšte 81 kv. m. didumo kambaryje su keturiais langais“³⁵.

XVII a. viduryje ramų vienuolyno gyvenimą sudrumstė prasidėję karai tarp Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir Švedijos karalystės dėl Livonijos ordino žemių. Būdama netoli Livonijos sienos, Kretinga buvo niokojama švedų kariuomenės, tad 1659 m. smarkiai nusiaubta ir apiplėšta bažnyčia bei vienuolynas, išgrobstyta jo biblioteka. Vertingi knygų rinkiniai ir archyvai pateko į Švediją.

XVIII a. pradžioje švedai biblioteką apiplėšė dar kartą. Tik 1729 m., kai buvo įkurta Lietuvos bernardinų šv. Kazimiero provincija, biblioteka po truputį atgijo. 1788 m. vizitato-

rius S. Peliskis patikrinimo akte aprašė, kaip bibliotekos patalpos atrodė XVIII a. pabaigoje: „Siena rytų pusėje kitaip sumūryta, apsaugota nuo ugnies kaitais 12 aršinių pločio apkaustais, yra 15 sunumeruotų ir raidėmis pažymėtų knygų spintų, langas skirtas išvėdinti knygoms. Dviejų dalių suveriamos medinės staliaus darbo durys su tvirta metaline spyňa bei dviem raktais, kurių vienas yra pas prižiūrėtoją, kitas – pas pavaduotoją. Biblioteka prižiūrima, valoma nuo dulkių, nes yra paskirtas asmuo, atsakingas už tvarką. Ant sienos dažais nutapyti J. K. Chodkevičiaus ir jo žmonos Sofijos portretai, papuošti fundatorių herbo liūtiais bei prabangiais paveikslais. Gražiuose staliaus darbo rėmuose pakabinti 4 [serafiškųjų] daktarų portretai“³⁶. P. Ruškys patvirtina, kad bibliotekos puošyba išliko ir XX a. pirmoje pusėje. 1928 m. jis rašo: „langų framugoje yra nupiešti vienoje pusėje grafo Karoliaus Chodkevičiaus, o antroje pusėje jo žmonos Sofijos Chodkevičienės paveikslai su liūto herbais; virš jų angelas išskėtęs sparnus“³⁷.

Kaip minėta anksčiau, XVIII a. pabaigoje Kretingos bernardinai laikėsi naudojimosi biblioteka tvarkos pagal popiežiaus Pijaus V 1508 m. lapkričio 4 d. dekretą³⁸, kuris draudė bibliotekos knygas skolinti kam nors, išskyrus vienuolius³⁹. Tačiau „XVIII a. pabaigoje vienuolyno biblioteka tenkino ne tik vienuolių, bet ir 1775–1793 m. veikusios vidurinės mokyklos, kurioje mokėsi Jurgis Pabrėža, moksleivių, mokytojų, taip pat aplinkinių parapijų kunigų poreikius. Knygos buvo išduodamos su gvardijono leidimu pagal pakvitavimą“⁴⁰.

XIX a. antrajame dešimtmetyje, pasak V. Gidžiūno, „Lietuvos pranciškonų provincijos gyvenimas, nors jau rusų valdžios varžomas, dar buvo kone pačiame žydėjime. Šiame laikotarpyje, 1818, Valožyno kapitulios žiniomis, ji turėjo 43 vienuolynus, daug mokytojų vienuolių, savo vienuoliams auklėti gramatikos, filosofijos bei teologijos studijas ir kelias viešas mokyklas, neskaitant parapijų mokyklų prie vienuolynų. Beveik visi t. A. Pabrėžos laikų (1817–1849) provincijolai ir Kretingos gvardijonai buvo mokyti vyrai: lektoriai ar mokslo daktarai“⁴¹. XIX a. knygos kultūrą puoselėjo ir bibliotekos formavimą įtakoję tarp Kretingos bernardinų buvę garsūs teologai skotistai ir įvairūs mokslininkai, atsidėję lietuvių kalbos tyrinėjimui, botani-

Iki XX a. vidurio vienuolyno bibliotekai priklausęs plantenas „Horatius Flaccus. Manni Crane. Antverpae: ex officina Chrispoh“ (Plantini, 1566) su nuosavybės proveniencija „Loci Creting“.
VUB RS.

kai, medicinai ir kt. G. Subačius išskyrė šias su XIX a. Kretingos bernardinų knygine kultūra ir lietuviškos rašybos puoselėjimu susijusias asmenybes: Jurgį Ambrozijų Pabrėžą, Simoną Grosą, Juozą Butavičių, Simoną Daukantą ir Simfronijų Žabakevičių⁴². J. A. Pabrėžos rūpesčiu Kretingos bernardinų vienuolyne buvo padarytas S. Daukanto „Istorijos žemaitiškos“ nuorašas. Jį J. A. Pabrėžos mokinys „J. Butavičius darė apie 1834–1835 m. gegužės mėnesį“⁴³. J. A. Pabrėža net savo testamente nurodė, jeigu S. Daukantas nespėtų atsiimti „Istorijos žemaitiškos“ kopijos, ją palikti bibliotekoje⁴⁴. J. A. Pabrėžos dėka XIX a. pradžioje turtinga Kretingos bernardinų biblioteka buvo prieinama lituanistikos studijoms ir bibliografijai⁴⁵. V. Biržiška rašė: J. A. Pabrėžai „nebuvo svetimas ir tas, nors ir kuklus, lietuviškas darbas, kuris tuo metu jau buvo vykdomas dar priešvalančinėje gadynėje. Jį puikiai pažįsta Simanas Daukantas ir per jį, dar iš Petrapilio, palaiko ryšius su savo namiškiais ir siunčia jam platinti savo parašytąsias ir kitų išspausdintas knygeles“⁴⁶. J. A. Pabrėža iš Kretingos vienuolyno „teikė Valančiui medžiagos jo rašomai „Žemaičių vyskupystei“ [išleista 1848 m.] ir, tarp kito, davė jam žinių, Valančiaus šioje knygoje išspausdintų, apie save ir savo raštus. Čia yra paminėti ir tokie Pabrėžos raštai, kurių rankraščiai neišliko ir apie kuriuos težinome tik iš „Žemaičių vyskupystės“⁴⁷. Šiandien Jurgio Ambrozijaus Pabrėžos veikalas „Taislius Augyminis“ (Augalų sistema), saugomas LNMB, jau įtrauktas į Nacionalinį UNESCO registrą.

Carinės Rusijos valdžia po 1830–1831 m. ir 1863 m. sukilimų kovojo prieš vienuolynus: dauguma jų buvo uždaryti arba sunaikinti, jų turtingos ir vertingos bibliotekos išsklaidytos. Didžioji dalis vienuolynų bibliotekų spaudinių pateko į Lietuvos viešąsias bibliotekas, buvo išvežti į Rusiją arba dingo. 1863 m. pavyko išgelbėti tik dalį Lietuvos vienuolynų bibliotekų, tarp jų ir Kretingos. Biblioteka taip pat rūpinosi Žemaičių vyskupas Motiejus Valančius, kurio dėka išsaugota dalis jos rinkinių. Bibliotekos padėtis ypač sunki tapo XX a. pradžioje, kai „vienintelis [provincijoje] likęs neuždarytas Kretingos vienuolynas merdėjo, jame gyveno suvežti seni ir ligoti bernardinai ir kitų ordinų panašūs vienuoliai“⁴⁸. Tuo metu vienuolyne buvo tik „šeši tikri vienuoliai“⁴⁹. Iki 1904 m. gvardijono pareigas užėmė jau

garbingo amžiaus brolis Jeronimas Beržanskis (1840–1905 m.), tad rūpintis biblioteka darėsi sunku ir ji išgyveno sąstingį.

Biblioteka pradėjo tarnauti novicų formavimo procese nuo 1905 m., gavus iš caro valdžios leidimą priimti į vienuolyną naujus brolius, nors vis tiek „noviciatas buvo daromas slaptai“⁵⁰. 1912 m. atsigavus vienuolynui ir į jį „įstojus Antanui Bizauskui išaugo bibliotekos fondai, ypač knygų lietuvių kalba“⁵¹.

Pirmojo pasaulinio karo metu biblioteka vėl stipriai nukentėjo, nes 1914 m. broliams beveik metams teko pasitraukti į Palėvenę, Šv. Dominyko ordinui priklausiusį vienuolyną. Nežiūrint išbandymų, didžioji vertingų knygų ir rankraščių dalis tuo sunkiu laiku išliko. Vaclovas Biržiška Lietuvos spaudos registracijos leidinyje „Bibliografijos žinios“ apie tai rašė: „XX a. pradžioje, labiau prieinama prašalaičiams, kurį laiką blogai saugojama ji nukentėjo nuo įvairių bibliofilų, kas net privertė vienuolyno vyresnybę užmūryti priėjimus prie bibliotekos“⁵². Nuo 1921 m. iki 1923 m. bibliotekos komplektavimu ir tvarkymu nuosekliau rūpinosi vienuolyno gvardijonas kunigas Jeronimas Pečkaitis. XX a. pirmojoje pusėje bibliotekos knygos jau pradėtos žymėti antspaudu: „No... / Kretingos Vienuolino / Knyginas“. Biblioteka 1922–1924 m. tarnavo vienuolyne veikusios Kretingos seminarijos, kurioje progimnaziją baigę klierikai rengti studijoms aukštojoje mokykloje, bei noviciato reikmėms. Tuo metu Kretingos bernardinų vienuolynas garsėjo kaip pranciškoniškosios kultūros ir švietimo centras, buvo dažnai lankomas garsių asmenybių, kaip pavyzdžiui, J. Basanavičiaus ir Maironio, 1924 m. atvykusių į Porciunkulės atlaidus⁵³.

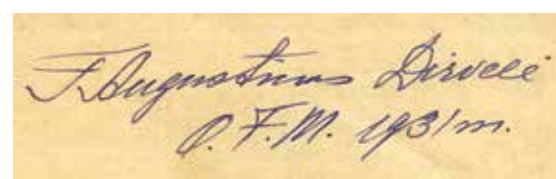
Ilgą laikotarpį, nuo 1923 m. iki pat sovietų okupacijos, biblioteką tvarkė teologijos magistras kunigas Petras Ruškys (1876–1967 m.)⁵⁴. Jis taip pat 1922–1928 m. dirbo Kretingoje „Saulės“ progimnazijos mokytoju, po pertraukos buvo minėtos mokyklos kapelionu ir kurį laiką direktorius, pranciškonų filosofijos kursų dėstytojas⁵⁵. P. Ruškys – daugelio su biblioteka susijusių istorinių įvykių liudininkas, nes jis vertingą bibliotekos kolekciją prižiūrėjo iki nacionalizacijos 1940-aisiais. Tarpukaryje čia dar buvo saugomi testamentu bibliotekai perduoti J. A. Pabrėžos rankraščiai bei asmeninės bibliotekos knygos. Pasak, G. Subačiaus, tyrinėjusio dviejų ypač

Kretingos bernardinų vienuolyno knyga „Statuta, Constituciones et Decreta Generale“, Venetis, 1593 m. su 1604 m. padaryta priklausomybės proveniencija. VUB RS.

Vienuolyno bibliotekos nuosavybę nurodanti knygos proveniencija „Pro Loco Cretingensi“. VUB RS.

T. Augustino Dirvelės priklausomybės proveniencija išlikusioje asmeninės bibliotekos knygoje P. Dr. Antonius Wallenstein OFM „Der Franziskanerbruder nach dem Herzen Gotes“. KAV RS.

vertingų J. A. Pabrėžos rankraščių „Kninga turinti savėj kazonius“ ir „Rekolekcijos dvasiškos“ dingimo istoriją, „juos ten [vienuolyno bibliotekoje] matė Pabrėžos biografiją apie 1938 metus rašęs kunigas Petras Ruškys“⁵⁶ ir jų duomenis de visu užfiksavęs J. A. Pabrėžai skirtame darbe⁵⁷.

1925 m. bibliotekos vaizdą pateikė kalbininkas Antanas Salys, keletą dienų ten tyrinėjęs lietuvišką fondą. Jis rašė: „nuvestas į biblioteką, radau knygas ir rankraščius be tam tikros tvarkos, nekataloguotus, sukrautus lentynose ir ant žemės sudėtus. Viskas prašyte prašosi tvarkomas“⁵⁸, tačiau 1927 m. rengdamas straipsnį spausdinimui patikslino: „gal dabar knygynas ir sutvarkytas. Tą darbą, man ten esant, jau buvo pradėjęs naujasis vienuolyno komisaras“⁵⁹. 1928 m. P. Ruškys patvirtino, kad „bibliotekoje yra keletas tūkstančių įvairaus turinio knygų ir nemaža rankraščių, bet dar nėra tinkamo katalogo“⁶⁰. Turtinga biblioteka domėjosi bibliografas Vaclovas Biržiška. Jis 1929 m. Lietuvių spaudos registracijos leidinyje „Bibliografijos žinios“ rašė: „pagrindinė XVIII a. turėtų knygų dalis išliko, dingo kiek senų lietuviškų knygų, apie kurias iš katalogo sužinom“⁶¹. Pasak V. Biržiškos, „Kretingos vienuolynas turėjo bene didžiausią Lietuvoje 40 vnt. spaudos pirmakų – inkunabulų – kolekciją ir keliasdešimt paleotipų“⁶². 1929 m. bibliografas peržiūrėjo ir užregistravo 20 svarbiausių bibliotekoje buvusių inkunabulų.

Mikalojaus Daukšos bibliotekos inkunabulas „Hierronymus s. Epistolae et tractatus“ („Šv. Jeronimo laišakai ir raštai“, 1495), 1612 m. padovanotas Kretingos mažesniųjų brolių observantų bibliotekai. VUB RS.

XX a. trečiajame ir ketvirtajame dešimtmėčiuose, gausėjant Lietuvos leidybinei produkcijai, o taip pat atsivežant reikalingų leidinių iš studijų užsienyje, bibliotekos fondas smarkiai išaugo. Be to, tarpukariu Kretingos pranciškonai, kaip viena iš likusių senųjų vienuolijų, aktyviai vykdė leidybinę veiklą – turėjo savo spaustuve, tad biblioteka nuolat buvo papildoma jų leidiniais. Pasak J. Vaškio, Kretingos pranciškonai XX a. 4 dešimtmetyje jau turėjo „vieną didžiausių ir turtingiausių rinkinių Lietuvoje“⁶³. Lietuviškos spaudos atgavimo 25-mečio proga Kretingos mažesnieji broliai bernardinai rašė: „Spauda tikrai yra galinga pasaulio jėga. Be jos šiandien nebeįmanomas joks didesnis visuomenės darbas, be spaudos nėra nė vienos kultūringos valstybės ir tautos, joks pasaulio kampelis, kuriame yra žmonių, be spaudos neapsieina“⁶⁴. 1931 m. atkuriamą MBO Lietuvos Šv. Kazimiero provincija ir bernardinai pradėdami vadinti pranciškonais, o biblioteka – Kretingos pranciškonų vienuolyno knygynu. Į biblioteką patekusios naujos knygos buvo žymimos antspaudu „Kretingos pranciškonų vienuolyno knygynas“, o ten jau buvusios taip ir liko tik su priklausomybę žyminčiais įrašais.

1940 m. Lietuvą okupavus Sovietų Sąjungai, Katalikų Bažnyčia patyrė persekiojimus, „sunkesnius nei senosios Rusijos carų laikais“⁶⁵. Kretingos pranciškonų vienuolynas, tvirtai išsilaikęs nuo įkūrimo iki pat XX a. ketvirtojo dešimtmečio, buvo uždarytas, o „patalpos paverstos sovietų kariuomenės kareivinėmis“⁶⁶, biblioteka išsklaidyta.

Atkūrus Kretingos pranciškonų vienuolyną, 1991 m. mažesnieji broliai pradėjo bibliotekos steigimo darbus, kurie truko ne vienerius metus. Paskirta tradicinė, senajai bibliotekai priklausiusi gotikinė salė antrajame vienuolyno aukšte ir papildomos patalpos, kuriose įkurtos retų (XV a. II p.–XX a. I–IV deš.) spaudinių ir rankraščių saugyklos.

Fondo komplektavimas

XVII a. mažesniųjų brolių observantų generalinėje konstitucijoje buvo nurodyta: „vyresnieji turi rūpintis, kad visuose konventuose būtų reikiamų knygų pamokslininkams ir studijuojantiems broliams, kad nereiktų vežtis savo“⁶⁷. Bibliotekos pradžia taip pat ini-

cijuodavo provincijolai, paskirdami naujam konventui būtinas knygas. A. Pacevičius teigia, kad „elgetaujančių vienuolynų bibliotekų komplektavimą lėmė mecenatų – dvasininkų ir pasauliečių – parama, vienuolių skaitymo kultūros augimas, idėjinis Švietimo epochos palikimas“⁶⁸. Taigi XVII a. didesnioji dalis knygų buvo gaunamos kaip vienuolynui palankių žmonių dovanos. Geradariais taip pat būdavo dvasininkai, su kuriais broliai palaikydavo ryšius. Knygas jie, dažniausiai, palikdavo po savo mirties. Leidinius dovanodavo ir vienuolynų fundatoriai, tačiau jų kolekcijos nebūdavo tokios vertingos kaip dvasininkų. BroLIAI už paliktas bibliotekai knygas tarsi morališkai įsipareigodavo melstis už geradarius. Dovanotų knygų proveniencijose beveik visuomet būdavo išreikštas maldos prašymas. Dažniausiai už bibliotekos donatorius buvo nustatomas aukojamų šv. Mišių skaičius. XVII a. mažesniųjų brolių observantų vienuolynuose knygų pirkimą apspręsdavo ordino dokumentai, tačiau dėl knygų brangumo, jis buvo ribotas. XVII–XIX a. mažesniųjų brolių observantų provincijų statutai nurodydavo, kad „mirusių brolių asmeninės knygos yra konvento nuosavybė“⁶⁹. Tradicija tapęs liturginių ir kitų knygų perrašinėjimas tarp mažesniųjų brolių gyvavo dar keletą šimtmečių po spaudos išradimo. Perrašyta knyga buvo žymiai pigesnė negu pirktą, tačiau jos dažniausiai nebuvo tokios puošnios. Vis tik XVII–XVIII a. LDK vienuolynų bibliotekų fondai daugiausia išaugdavo atsitiktinai gautų dovanų dėka, net iki kelių tūkstančių knygų rinkinio.

1602 m. įkurtame Kretingos bernardinų vienuolyne bibliotekos pagrindą sudarė „vienuolyno steigėjų Jono Karolio Chodkevičiaus ir kitų dovanotos knygos“⁷⁰. Naujam konventui knygų skyrė provincijolas Bonaventūra Svirklinskis. Tai rodo įrašas 1601 m. Paryžiuje išleistame J. Severro praktinės teologijos veikle „Summa omnium excommunicationum“⁷¹: „Su provincijolo brolio Bonaventūros Svirklinskio įgaliojimu, ši knyga priklauso Karolštato konventui“ (De Mandato PNR Bonaventuræ Swirklinski Mñri Prouincialis hic liber applicat Conuentui Carolstadiensis). Pasak V. Gidžiūno, „vėliau patys viršininkai stengdavosi savo bibliotekas aprūpinti teologinėmis knygomis, scholastikų komentaris, šv. Bonaventūros ir kitų ordino magistrų

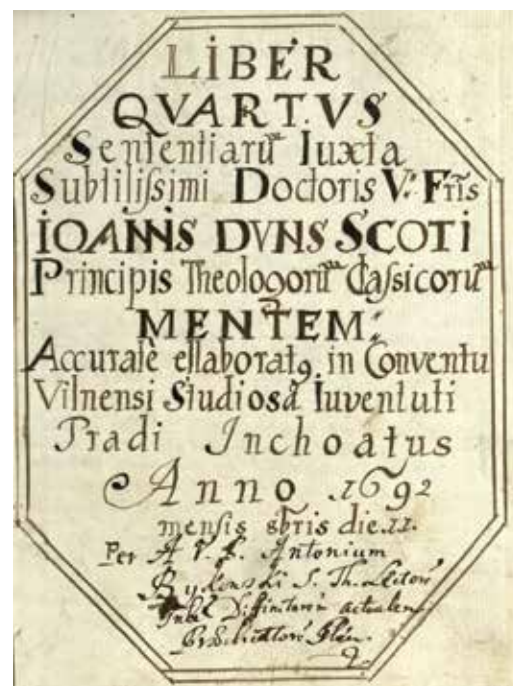
darbais, šv. Pranciškaus biografija bei ordino kronikomis⁷².

Apie tai, kad bernardinai nuo pat savo įsikūrimo Kretingoje turėjo reikalingų knygų fondą, leidžia spręsti išlikusi 1593 m. išleista šv. Bonaventūros pranciškoniška teologija paremta knyga „Statutai. Dekretai. Konstitucijos“ (*Statuta. Constitutiones et Decreta Generale*⁷³). Joje rasta pirmoji Kretingos mažesniesiems broliams observantams priklaususių knygų proveniencija – ranka padarytas įrašas: „Skiriama Kretingos Šv. Marijos vienuolyno broliams. 1604“ (*Pro Loco Cretingensi Ad S. Maria assignavit Fratrem* [Hisvon]. 1604). Pranciškonų vienuolynai nuo šv. Pranciškaus laikų buvo vadinami „locus“ lietuviškai – vieta, todėl beveik visose knygose buvo daromi priklausomybę nurodantys įrašai, pvz.: „In loco Cretingensis“⁷⁴. Knyga įrišta į rudos odos viršelius kartu su regula ir rankraščiais. Manytina, kad reikalingas liturgines knygas, giesmynus, šv. Pranciškaus regulą, statutą ir kitus dokumentus atsivežė čia atvykę bei apsigyvenę mažesnieji broliai iš kitų LDK 1530 m. įkurtos MBO Šv. Kazimiero provincijos vienuolynų. Tai patvirtina ir knygos įrašas – ji 1604 m. buvo perduota neseniai įsikūrusiems Kretingos mažesniesiems broliams. Dar vienos iki šiandien išlikusios vienuolyno bibliotekos knygos, Mikalojaus iš Lyros „Postillė“ (*Postillae: prologus in propfeta*⁷⁵), priklausomybės proveniencijoje rašoma: „1604 Viešpaties metais šių knygų įsigijo pirmasis Kretingos vienuolyno gvardijonas Petras Lystakovas ir ją paskyrė pamokslininko celei“ (*Anno Do[min]i 1604. Frater Petrus Lystakovza Gwardijana primus Creting[ens] i, Hu[.]nc libre aquisivit uto P[redi]cator et in eos Locos p cella praedicatores reliq[ui]t*). Knygos nugarėlėje išlikusi lipdė suteikia duomenų apie tai, kaip vėliau bibliotekoje buvo tvarkomi spaudiniai: lipdėje nurodyta knygos buvimo vieta – spinta, skyriaus raidė, eilės numeris. Tokiu pačiu principu padaryti knygų aprašai bibliotekos kataloguose⁷⁶. Įrašas dar vienoje pirmųjų brolių naudotų knygų – V. Brun „Apie Jėzaus kančios ir gyvenimo paslaptį“⁷⁷ – rodo, kad 1608 m. šį veikalą vienuolynui parūpino gvardijonas Albertas Opatauskis „Fr~r Albert[us] Guardian[us] pro Loco Creti~ge~si A signat hu~c libru~ An~o 1608. Pro Loco Carolstadiensi Assignat. Loci

Carolstadiensis“. Minėtos knygos, tarnavusios pirmaisiais vienuolyno įkūrimo metais, išliko iki šiol – išgyveno daugiau kaip keturis šimtmečius.

Kai kurių vienuolynų nuostatai reikalavo dalį jiems paaukotų arba iš išmaldų surinktų lėšų skirti bibliotekoms – knygų rinkiniui papildyti. „Bernardinai tam skirdavo vieną dukatą iš kiekvieno tūkstančio auksinų, surinktų iš išmaldų“⁷⁸. Žinant, kad „bernardinai nuo pat savo įsikūrimo labai vertino knygas, stengėsi jų įsigyti ir jas perskaityti“⁷⁹, būtiniausi veikalai – liturginių valandų knygos (brevijoriai), statutai, dekretai, konstitucijos, kanonų teisės, serafiškųjų daktarų veikalai, pranciškonieji šaltiniai ir kiti buvo komplektuojami tikslingai, atsižvelgiant į provincijos įstatus.

Išlikę šaltiniai rodo, kad didesnis dėmesys buvo skiriamas Jono Duns Skoto serafiškosios teologijos veikalų komplektavimui. Gal būt, įtakos turėjo tai, kad LDK jau „XVI a. atsirado mokyty bernardinų Jono Duns Skoto mokslo puoselėtojų“⁸⁰. Išlikę rankraščiai rodo, kad mažesnieji broliai naudojami ne tik spausdintais J. Duns Skoto veikalais. VUBRS saugomas Kretingos bernardinams priklausęs rankraštinis serafiškojo daktaro „Sentencijų“ (*Liber quartus sententiaru*⁸¹) variantas. Jo antraštiniame puslapyje pažymėta, kad 1692 m. veikalas perrašytas Vilniaus konvento skriptorijoje, dar funkcionavusiame XVIII amžiuje⁸². Rankraštyje rasta teologijos lektoriaus, pamokslininko Antano Bykovskio knygos priklausomybės proveniencija: „Per A.V. S. Antonium Bykovski S. Th. Lectore [...] Difinitorem actualem Predicatore“. 1695–1698 m. A. Bykovskis buvo MBO Šv. Kazimiero provincijos provincijolu⁸³. Manytina, kad rankraštis, įrištas kartu su liturginių valandų maldynu „Vesper“, buvo kasdienio naudojimo knyga. Kitas išlikęs, jau vėliau Kretingos bernardinų naudotas, J. Duns Skoto veikalo rankraštis – „Teologijos traktatas apie sakramentus“ (*Tractatus Theologici In 4 tum Librus Sententiarus de sacramentis*⁸⁴), 1757–1759 m. perrašytas lektoriaus Bonaventūros Zaskio. Įrašas rodo, kad knyga skirta Nesvyžiaus šv. Kotrynos vienuolynui. Gal būt, knygą atsivežė atvykę broliai arba po 1861 m. sukilimo ji pateko į neuždaryto Kretingos vienuolyno biblioteką. V. Gidžiūnas, tyrinėjęs skotistų veiklą Lietuvoje, minėjo, kad garsusis LDK skotistas Andrius

Lektoriu, MBO Šv. Kazimiero provincijos provincijolui (1695–1698 m.) Antanui Bykovskiu priklausiusios Jono Duns Skoto knygos, 1692 m. perrašytos Vilniaus skriptorijoje, titulinis puslapis. VUB RS.

Romanas, išleido studiją „F. Joannis Duns Skoti ord. Min. Doct. subtilissimi. Primus sententiarum“ ir „Assertiones ex universa Joannis Duns Scoti Thologiae desumptae“⁸⁵. Matome, kad Kretingos mažesniesiems broliams priklausę rankraščiai buvo lietuvių skotistų anksčiau netyrinėti J. Duns Skoto veikalai. Iki šiandien išlikęs Kretingos mažesniųjų brolių naudotas dar vienas J. Duns Skoto teologijos studijų veikalas D. Kochanovskis „Novus asserendae Immaculatae Conceptionis“⁸⁶. Įdomią knygos istoriją liudija rasti įrašai: 1677 m. knyga priklausė Tytuvėnų mažesniesiems broliams (*Post fata M V Pris Leonardi Bolczewicz Prædicatoris Citouianen... applicatur hic liber Conuentui Citouianensi 16.7.7. Fr Gabriel... mpa*), o vėliau – Kretingos konventui (*Conventus carolstadiesis PP. Bernardinoru. Conuentui Carolstadiensi Curâ fris Ludouici Weyseyko Applicat.*). Manytina, kad po 1863 m. sukilimo generalgubernatoriaus Michailo Muravjovo įsakymu uždarius Tytuvėnų bernardinų vienuolyną, o broliams išsikėlus į vienintelį likusį vienuolyną Kretingoje, į biblioteką buvo atvežta minėta bei kitos knygos.

Bernardinų knygų kolekcija pradėjo augti, kai buvo papildyta dvasininkų turtingų

asmeninių bibliotekų knygomis. Viena vertingiausių pirmųjų donacijų padaryta, kai „po M. Daukšos mirties, 1613 m., jo knygos buvusios atiduotos Kretingos vienuolyno bibliotekai“⁸⁷. Kunigas M. Daukša (1527/1538–1613 m.) laikomas vienu iš lietuviškos raštijos LDK pradininkų, klebonavo Krakėse, vėliau buvo kanauninku Varniuose. Pasak K. Jablonskio, „kanauninkas M. Daukša turėjo nemažą knygyną. Iš 1579 m. Žemaičių vyskupijos vizitacijos akto žinoma, kad Mikalojaus Daukšos knygų kolekcijoje buvo mokslinio pobūdžio veikalų, tarp jo knygų vizitatorius rado keletą antikatalikiškų humanistų knygų, tokių kaip Erazmo Roterdamiečio „Adagia“⁸⁸. Apie minėtos bibliotekos knygų perdavimą Kretingos bernardinų vienuolyno bibliotekai rodo 1612 m. M. Daukšos ranka padaryti įrašai. VUBRS saugomame inkunabule „Šv. Jeronimo laišakai ir traktatai“ (Hierronymus s. Epistolae et tractatus⁸⁹) yra ši donacinė proveniencija: „M. Daukša dovanuoja Žemaitijos Karolštato mažesniųjų brolių observantų Kretingos vienuolyno pamokslininko celei. Melskitės už jį. 1612 metai“ (Pro loco Carolstadiensis in Samogitia Ord. Min. Obs[ervanti]s. rdus Adm. D[o]nus Nicolaus Daugsza dovavit pro cela P. Praed. Cretingae. Oretur pro a.a eius. Anno 1612⁹⁰). Tai „XVI a. pradžios Vilniaus meistrų įrišta knyga su mediniais, ruda oda aptraukais viršeliais, su aklaisiais ruletės įspaudais ir dviem metaliniais užsegimais“⁹¹. Iki šandien yra išlikusios trys M. Daukšos dovanotos knygos. KAVB – saugomos dvi. Viena jų, bernardinų bibliotekai perduota 1612 m., yra skotizmo šalininko, kurio darbai pateikti mažesniųjų brolių ordino raštuose, Andželo Kivaso veikalas „Summa angelica“⁹². Antroji knyga, žydų istoriko Juozapo Flavijaus veikalas „Žydų senovė“⁹³, perduota po metų – 1613-aisiais. Minėtose knygoose yra donaciniai įrašai su nurodymu, kad jos turi būti skirtos pamokslininko celei ir prašymu melstis už geradarį. Tikslių duomenų, kiek M. Daukšos asmeninių knygų buvo perduota Kretingos vienuolyno bibliotekai, nėra.

Kita svarbi donacija – 1614 m. Žemaičių vyskupo Mykolo Paco (1570–1624 m.) dovanotos knygos. KAVB saugoma tik viena išlikusi jo dovanota knyga – Didako Stelos „In sacrosanctum Iesu Christi Domini nostri evangelium secundum Lucam...“⁹⁴. Tai viena iš aštuonių KAVB Retų spaudinių fonde de-

ponuotų M. Paco kolekcijos knygų. Jos proveniencijoje „tarsi gyvenimo aprašyme fiksuojama jo [M. Paco] karjeros eiga: 1596 m. priimtas į Vilniaus kapitulą kanauninku; 1602 m. nominuotas Vilniaus vyskupu pagalbininku; po M. Giedraičio mirties nominuotas Žemaičių vyskupu“⁹⁵ (Ex libris Nicolaj Pac Canonici Viln; Ex libris Rm'i Nicolai Pac Suffraganej Viln; Ill'rus ac Rndissm D. D. Nicolaus Pac Dei gr'a Ep'us Medniceñ pro Cella P Praedicatoris loci Cretingens. donavit, Anno 1614). Knyga išsiskiria savo puošniu įrišimu: rudos odos viršeliai su veidrodžių centruose įspaus-ta arabeska, viršutiniame veidrodyje po arabeska įspaus-tas ekslibrisas „Nicolaus Pacius“, viršutinio veidrodžio įspaudai paausuoti.

XVII a. pirmojoje pusėje vienu didžiausių bibliotekos mecenatų reiktų laikyti Jurgį Čeglinskį (Georgius Czeglinski, Georgius Cze-klinski). Duomenų apie šią asmenybę neišliko, tačiau dovanoti leidiniai leidžia daryti išvadą, kad tai buvo dvasininkas, sukaupęs turtingą knygų kolekciją. J. Šeglinskis bibliotekai paliko daug vertingų teologijos bei filosofijos leidinių lotynų ir graikų kalbomis. Tai liudija iki šandien išlikę bibliotekai pado-vanoti 8 inkunabulai ir 30 paleotipų, iš kurių – 14 filosofijos ir teologijos knygų graikų kalba⁹⁶. Visose knygoose padaryti įrašai: „Jur-gis Šeglinskis rūpinosi ir skyrė Kretingos vienuolynui. Melskitės už jį“ (Georgius Czeglinski curavit et pro loco Cretingensis deputavit. Oretur pro eo⁹⁷). XVII a. pradžioje į biblioteką buvo perduotos vienuolyno fundatoriams priklausiusios knygos. Pasak V. Biržiškos, „1621 m. Jonui Karoliui Chodkevičiui mirus, vienuolyno bibliotekos kolekcija pasipildė jo ir žmonos Sofijos asmeninėmis knygomis. Kokiomis knygomis – nežinoma“⁹⁸.

Po brolių mirties asmeninės knygos atitekdavo konvento bibliotekai. Proveniencijos, rastos šiuose leidiniuose, susideda iš keleto dalių: paties savininko priklausomybės įrašo jam esant gyvam, nurodant pareigas ir rezidavimo vietą (vienuolyną); po brolio mirties jau kitas asmuo įrašydavo mirties datą bei knygos perdavimo įrašą, būtinai nurodant brolio vardą ir pavardę. Nemažai XVII a. darytų asmeninių knygų perdavimo įrašų, randame iki šandien išlikusiose knygoose. 1617 m. biblioteką papildė brolio Pauliaus Šaulio (Pauli Szawlensis) knygos, kurių išliko dvi – Tomo Stapletono moralinės teologijos

knygos⁹⁹ ir Tridento dokumentų leidinys¹⁰⁰. Knygoose rasti įrašai, pateikiantys jo gyvenimo faktų. Viename jų pažymima: „Priklauso broliui Pauliui Šauliui. Melskimės už jį. 1617. Kretingos vienuolynas“ (Fris Pauli Szauleñ ad vsum. Ten pat įrašas kitu rašalu: oretur pro anima illi. 1617. Loci Cretingens). Tai rodo, kad P. Šaulys savo gyvenimo saulėlydį sutiko Kretingos vienuolynė 1617 m. Kitų knygų įrašai leidžia identifikuoti, kad P. Šaulys anksčiau gyveno Telšių ir Lvovo bernardinų vienuolynuose, o vėliau, gal būt po uždarymo, atvyko į Kretingos vienuolyną (Fris Pauli Szawleñ pmisu R P Ministri Bñdicti Leopolieñ. p loco Cretingeñ. Loci Telseñ PP Bernardinorum. Loci Telszensis PP Bernardinorum Fris Pauli Szawlensis pmisu R P Ministri Bñdicti Leopolieñ. Pro loco Cretingeñ). Įdomu tai, kad T. Stapletono veikalų gale po privilegijos yra įrašas, liudijantis, kad knygos anksčiau priklausė Troškūnų bernardinams (Ego F. Francisc Giedroic O. S. Fr. Min. Hunc. Librum habeo A Patre Bonaventura Basai Donatum in Pign Fraternali Amoris Trocis dum Manebam, Cum licentia Suñrioris Ac tum temporis frat Ad R. Pr ...kiewicz Diffinitor Actualis Et Grdian Trcensis)¹⁰¹.

1623 m. magistras Jonas Ulrichas Šverinas (Joannes Vlricus Szweryn) bibliotekai taip pat paliko knygų. KAVB saugomi išlikę keturi veikalai: Platino knyga apie popiežius „De vitis ac gestis summorum pontificum“¹⁰², „Quae iam inde a Synodo Basileensi“¹⁰³, „Quae iam inde a quinta Synodo Constantinopolitana“¹⁰⁴, „Textus Bible: cu[m] glosa ordinaria Nicolai de Lyra postillae“¹⁰⁵. Šiose U. Šverino perduotose knygoose randami panašaus pobūdžio įrašai: „Ulrichas Šverinas šią knygą 1623 m. vasario 24 d. nuolatinau paskyrė Kretingos mažesniųjų brolių observantų vienuolynui“ (Magcs et Gñosus Dñus, Dñus Vlricus Szweryn, Monasterio Cretingeñ Ord. Min: Obsm: hunc librum perpetuo vouit die 24 Februarii Anno Dñj 1623¹⁰⁶).

1627 m. bibliotekai atiteko gvardijono Pauliaus Sviderskio (Paulus Swydersky) knygos. Tai patvirtina įrašas išlikusioje knygoje J. Nadal „Evangelijos meditacija“¹⁰⁷: „Pauliaus Sviderskio skirta mažesniųjų brolių observantų Kretingos konventui 1627 m.“ (Ascriptus bibliothecae Conuentus Cretingensis frum Min obs p P. Paulu Swydersky p tunc Guard 1627 Empt floren).

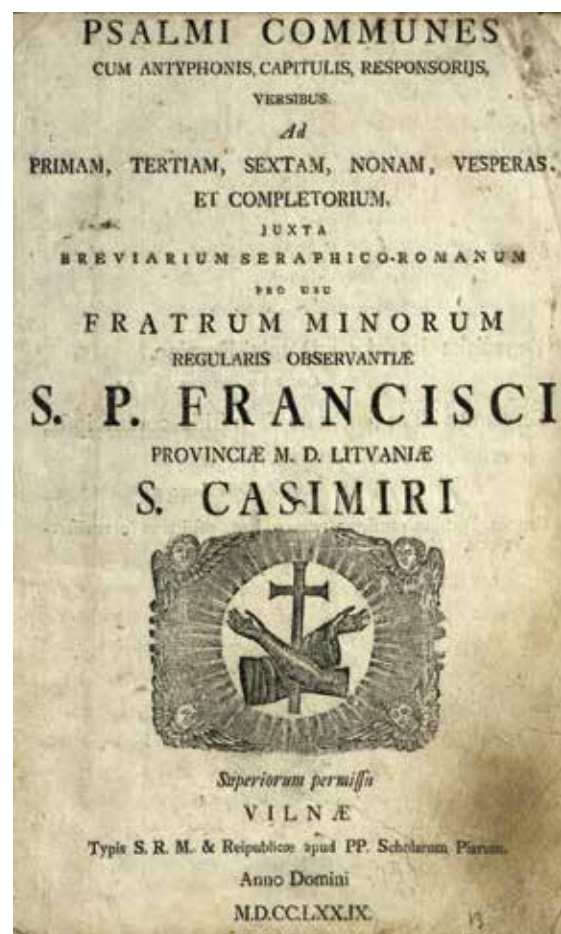
1661 m. po gvardijono Mato Kolakovskio mirties bibliotekai perduotas „Šiuolaikinių prieštaravimų vadovas“ (*Manuale controversiarum huius temporis*¹⁰⁸). Tai liudija proveniencija: „Knygos savininkas Matas Kolakovskis. 1661 m. spalio 19 d. po kunigo, konvento gvardijono M. Kolakovskio mirties knyga priklausė Kretingos konventui“ (*Possesor ... libri Mattheus Kolakowski. Ao 1661 d 19 9bris Aplicatur Conventui Carolstadiensi post obitu M Pris Mti Kolakowski Guardiani ei, dem Co-nuent*). Kitame bibliotekai paliktame veikale „Nesutarimai tarp vyskupų ir reguliariųjų ordinų“ (*Controversiarum tam inter episcopos et regulares*¹⁰⁹) taip pat yra panašus donacinis įrašas. Minėtoje knygoje rastas tekstinis lapelis su įrašu: „Generalinis Žemaitijos pamokslininkas teologijos lektorius Martynas Budzivolskis“ (*Fr Martinus Budziwolski Sacrae Theologiae Lector et Praedicator Generalis p Samogitia*) leidžia manyti, kad veikalas galėjo būti iš bibliotekos skolintas M. Budzivolskiui. Yra išlikusios keturios Liudviko Granato pamokslų knygos¹¹⁰, 1695 m. vienuolyno gvardijono Kiprijono Pukinskio (Ciprianus Pukinskij) paskirtos bibliotekai: „Gvardijonas Kiprijonas Pukinskis paliko Kretingos vienuolynui. Melskitės už jį“ (*Pro loco Cretingensi Fr Ciprianus Pukinskij Gwardianus locj reliquit. oretur pro eo*). 1792 m. gvardijono Martijonas Srogevičiaus (Martian Srogiewicz) bibliotekai skirtame liturginių valandų maldyne Baltoromėjus Gavanti „Octavarium Romanum“¹¹¹ padarytas įrašas: „Gvardijonas tėvas Martijonas Srogevičius paliko bibliotekai. Karolštatas. 1792 m. birželio 25 d.“ (*Applicata ad Bibliothecam cura M Patris Martiani Srogiewicz Guard. Carolstad. Anno 1792. Die 25. Junij.*).

1627 m. iš naujo buvo įsteigta Lietuvos bernardinų provincija, kuri pagal naują potvarkį 1630 m. prijungta prie Lenkijos ir Rusijos (Ukrainos) provincijos, tai atspindi ir bibliotekos knygų proveniencijų tekstų kalba. XVII a. bibliotekos knygoje buvo daromi priklausomybės įrašai lotynų – „Pro Loco Cretingensi“, „Pro Loco Carolstadiensi in Samogitia“, o vėliau jau lenkų – „z Biblioteki O. O. Bernardynów Kretynogowskich“, kalbomis. XVII a. biblioteka be kitų leidinių jau turėjo „216 foliantų, 40 inkunabulų, kelių dešimčių paleotipų rinkinį“¹¹². Per XVII a. vid.–XVIII a. I ketv. karus su švedais bernardinų biblioteka ne kartą

buvo išgrobstyta, o vertingiausi knygų rinkiniai ir archyvai atsidūrė Švedijoje. Biblioteką buvo bandyta atkurti, tačiau didelę Kretingos miesto dalį sunaikinęs 1788 m. birželio 12 d. gaisras¹¹³ padarė žalos ir vienuolyno knygų rinkiniams. 1788 m. gegužės 26 d. inventori-zacijos duomenimis bibliotekos fondą sudarė 768 tomai 357 pavadinimų knygų¹¹⁴. Vėliau fondas atnaujintas, jį papildžius mažesniųjų brolių ir vienuolyno geradarių atgabentomis knygomis. Remdamasis 1816–1822 m. Lietuvos bernardinų provincijos vienuolynų vizitacijų aktais, saugomais VUBRS, A. Pacevičius nurodo, kad „XIX a. pirmajame ketvirtyje bibliotekos fonde buvo 794 knygos, iš jų religinių – 676, pasaulietinių – 118“¹¹⁵.

1849 m., po Kretingos vienuolyne gyvenusio kunigo, trečiojo pranciškonų ordino brolio Jurgio Ambrozijaus Pabrėžos mirties, bibliotekos fondas papildytas vertingais leidiniais ir rankraščiais. Pagal 1826 m. surašytą ir 1838 m. patikslintą testamentą¹¹⁶ vienuolyno bibliotekai atiteko turėtos asmeninės knygos,

pamokslų, dvasinio turinio, botanikos ir medicinos darbų rankraščiai, literatūriniai bandymai bei Žemaitijoje surinktas herbariumas. J. A. Pabrėža 1838 m. patikslinto testamentą septintame punkte paliko tokį nurodymą dėl asmeninių knygų: „Mano biblioteka netaksuotina, bet visa turi atitekti ne kam kitam, kaip tik Kretingos konvento bibliotekai ir turi būti įregistruota minėtojo vienuolyno bibliotekos kataloge. <...> apie randamas mokyklų knygas: jas reikia padalyti patiems mokiniam“¹¹⁷. Aštuntuoju testamentą punktu bibliotekai su atskiru nurodymu jis skyrė nebaigtą rankraštį „Žemaičių botanika“: „Surinktus į krūvą, nuolankiausiai prašau laikyti bibliotekoje, vietoje, atvangioje nuo pageltimo, būsimajam žinovui, pajėgiančiam užsiimti tuo darbu“¹¹⁸. Gvardijonas Silvestras Stanevičius 1851 m. parengtame kataloge „Catalogus Librorum Bibliothecae Monasterii Cretingensis Ordinis patrum Minorum S-oti [sacerdoti] Francisci“¹¹⁹ užregistravo J. A. Pabrėžai priklaususias knygas. A. Pace-

Psalmių, skirtų Mažesniųjų brolių ordino Lietuvos šv. Kazimiero provincijai, rinkinio „Psalmi comunes“ (Vilnae, 1779) antraštinis lapas ir teksto fragmentas. VUB RS.

vičius monografijoje „Vienuolynų bibliotekos Lietuvoje 1795–1964 metais: dingęs knygos pasaulis“¹²⁰ kelia klausimą, kodėl kataloge nenurodyta, kad tai A. J. Pabrėžas palikimas. Autorius rašo: „*Buvo įvykdyta paskutinė garsaus pamokslininko ir botaniko valia praėjus keletui metų po jo mirties sudarytame Kretingos vienuolyno bibliotekos kataloge surašytos ir aštuntojoje spintoje sudėtos jo knygos*“¹²¹. „*Tačiau šiuo atveju stebina kitkas: kataloge nėra nė užuominos apie deponuotą kolekciją, neminimas jos negrįžtamai išėjusio savininko vardas*“¹²².

Bibliotekos knygų skaičius ypač išaugo XIX a. viduryje. Po 1831 ir 1863 m. sukilimų caro valdžia uždarinėjo Lietuvos katalikų vienuolynus. Išlikusių vienuolynų bibliotekų fondai buvo papildomi uždarytų vienuolynų bibliotekų knygų rinkiniais. „*Kretingos bernardinų vienuolyno biblioteka 1842 m. iki Telšių bernardinų bibliotekos prijungimo turėjo 752 tomus knygų*“¹²³. Bibliotekos fondas papildė uždaryto Telšių bernardinų vienuolyno bibliotekos knygų rinkinio, kurį 1822 m. sudarė 764 tomai knygų¹²⁴, dalimi. VUBRS saugomi dokumentai¹²⁵ rodo, kad biblioteka gavo 253 pavadinimų knygų ir periodinių leidinių. Tarp jų – Cicerono, Ovidijaus, Vergilijaus ir kitų antikos autorių knygų. Sąrašė yra nemažai gramatikos vadovėlių, žodynų, filosofijos veikalų, retorikos, gamtos mokslų ir istorijos darbų. Gamtos mokslų knygos daugiausia buvo lotynų ir lenkų kalbomis. 1863 m. iš uždaryto Tytuvėnų bernardinų vienuolyno brolių, perkelti į Kretingą, atsivežė savo knygų.

XIX a. viduryje be vienuolynų bibliotekų, atsirado daugiau asmeninių kolekcijų, kurios savo gausa prilygo ar net viršijo vienuolynų rinkinius. Vieną didžiausių asmeninių bibliotekų turėjo Žemaičių vyskupas administratorius – nominatas (1844–1850 m.) Jonas Krizostomas Gintila. „*Savo didžiulę 20 000 t. biblioteką, atplukdytą iš Peterburgo ir kone iki mirties laikomą Alsėdžiuose, jis paliko Žemaičių kunigų seminarijai (8 417 t.) ir Varnių kapitulos (5 579 t.) bibliotekoms bei giminėms. Tačiau, Vaclovo Biržiškos teigimu, testamente J. Ch. Gintila buvo nurodęs dalį savo knygų atiduoti Kretingos Bernardinų vienuolynui. Kiek knygų pateko į antrajame XIX a. ketvirtyje gerokai išaugusių biblioteką, istoriografijoje nenurodoma, tačiau 1851 m. pradėtame sudaryti Kretingos vienuolyno bi-*

bliotekos kataloge surašytos devintojoje spintoje laikytos knygos (635 t.) neabejotinai priklausė šiam 1857 m. mirusiam bibliofilui“¹²⁶. J. Gintilos kolekcijoje buvo Antano Strazdo, Dionizo Poškos, Silvestro Valiūno, Mykolo Giedraičio, Simono Stanevičiaus, Kiprijono ir Kajetono Nezabitauski, Simono Daukanto, Lauryno Ivinskio, Motiejaus Valančiaus ir kitų lietuvių autorių kūrinių. Tai buvo viena iš didžiausių pirmųjų asmeninių lietuviškų knygų kolekcijų. Kaip informuoja „*1845–1850 m. sudarytas Gintilos knygų katalogas „Catalogus Librorum Bibliothecae Nom. Eppi. Suffr. Samogitien. Jo. Gintyllo“* – bibliotekoje tuomet būta 20 252 tomų knygų“¹²⁷. Tokiu būdu bernardinų biblioteką papildė ne tik užsienio kalbomis išleistos knygos, bet ir lietuviški leidiniai. KAVB saugomas, manytina, tik vienas išlikęs 1612 m. išleistas teologijos daktaro S. Baradi veikalas „*Istoriniai evangelijos komentarai*“ (*Commentaria in concordiam et historiam evangelicam*¹²⁸) su J. K. Gintilos ir Kretingos bernardinų bibliotekos priklausomybės proveniencijomis.

Papildžius uždaryto Telšių bernardinų vienuolyno, J. K. Gintilos kolekcijos ir J. A. Pabrėžos knygomis, bibliotekos fondas žymiai išaugo, 1851 m. katalogo duomenimis, buvo 4 297 tomai knygų¹²⁹. Tuo metu „*bibliotekoje buvo saugoma apie 40 inkunabulų, kelios dešimtys geriausių XVI a. Europos spaustuvių leidinių*“¹³⁰, o ypatingą vertę turėjo J. A. Pabrėžos bei kiti rankraščiai. XIX a. viduryje bibliotekoje buvo „*39 knygos (52 tomuose) lietuvių kalba, tarp jų ir pirmieji Simono Daukanto raštų leidimai*“¹³¹. Per vėlesnius dvidešimt metų fondai augo lėtai. Remiantis 1871 m. katalogo duomenimis¹³², turėta 4 316 tomų knygų.

Bibliotekos fondas XIX a. pabaigoje pradėjo mažėti, kai dubletai, dalis teologinių veikalų ir lietuviškų knygų buvo perduota Kauno Žemaičių kunigų seminarijos bibliotekai. Galbūt dėl to sumažėjo leidinių lietuvių kalba: 1851 m. jų buvo 39 pavadinimai 52 tomuose, o 1871 m. – 19 pavadinimų 27 tomuose. 1888 m. vienuolyno biblioteka turėjo 3 132 knygų tomus¹³³. Šaltiniai rodo, kad Kauno Žemaičių kunigų seminarijos bibliotekos lietuviškas fondas, palyginus su Kretingos bernardinų, nebuvo gausus, nes „*1865 m. į Kauną su biblioteka buvo perkeltos tik 26 pavadinimų lietuviškos knygos*“¹³⁴.

XIX a. pabaigoje knygos tapo jau nebe retenybe, pasidarė žymiai pigesnės, tad buvo galima jų įsigyti daugiau, atsižvelgiant į poreikius. 1912 m. atgaivinus vienuolyno veiklą, knygų kolekcija pradėjo greitai gausėti, bet šį procesą sustabdė Pirmasis pasaulinis karas. Jau vėliau biblioteka buvo nuolat papildoma lietuviška tikybine, religine literatūra¹³⁵ ir 1925 m. jau turėjo apie 8 250 tomų knygų¹³⁶. Bibliotekos fondo komplektavimo nuostatomis įtakos turėjo Telšių vyskupo ir Klaipėdos prelado Justino Staugaičio 1927 m. išleistas „*Telšių vyskupo ganytojo raštas apie knygų ir laikraščių skaitymą*“¹³⁷. Rašte nurodyta, kad visi Šventojo rašto vertimai ir leidimai, maldaknygės, teologijos, krikščioniškosios etikos, dvasingumo bei ikonografijos leidiniai privalo būti cenzūruoti, t. y. turėti popiežiaus arba vyskupo leidimą. Vyskupas J. Staugaitis „*įspėjo Klaipėdos krašto ir jo pasienių gyventojus, kad juose yra platinami įvairūs leidiniai, neturį bažnyčios paliudijimo*“¹³⁸. Vyskupas taip pat informavo apie Romos katalikų bažnyčios vyresnybės sudarytą draudžiamų knygų sąrašą, į kurį įtrauktos pasaulietinės knygos.

1931–1936 m. biblioteka rūpinosi gvardijonas Augustinas Dirvelė. Fondo augimą įtakoję ir Kretingos mažesniųjų brolių leidybinė veikla, įkūrus spaustuovę. Bibliotekos fondą nuosekliai papildydavo A. Dirvelės 1934–1936 m. redaguojamas periodinis leidinys „*Švento Pranciškaus varpelis*“, 1936–1939 m. leistas savaitraštis „*Sursum corda*“, 1934–1940 m. – „*Misijų metraštis*“ bei įvairios dvasinio, istorinio turinio knygos, tokios kaip D. Danveau „*Nuostabus Šv. Pranciškaus gyvenimas*“¹³⁹, A. Guidaldi „*Šv. Antano žiedai*“, „*Palaimintoji Marija Roselo*“, L. De Cheranse „*Šv. Margarita Kortonetė*“¹⁴⁰, J. Arso „*Pijus Perazzas šventasis geležinkelietis*“¹⁴¹, J. Felici „*Vilkų brolis*“¹⁴², P. Ermite „*Tarp tavęs ir manęs nėra kunigo*“¹⁴³, J. Vaškio „*Pranciškonai Kretingoje*“¹⁴⁴ ir kt. Nuo 1927 m. „*Šv. Pranciškaus varpelyje*“ pradėtos skelbti tėvo Antano Bizausko parengtos informacinės-šviečiamosios knygų apžvalgos ir bibliografiniai sąrašai „*Mažesniųjų brolių leidiniai*“¹⁴⁵, „*Naujos knygos*“ ir kiti liudija rūpinimąsi pranciškoniškosios spaudos sklaida bei dėmesiu knygos kultūros puoselėjimui. Prieš Antrąjį pasaulinį karą biblioteka su archyvu turėjo apie 10 000 tomų spaudinių¹⁴⁶. Tarpukaryje vienuolynas naudojo savo istorinę, senųjų knygų

kolekciją ir naujosios literatūros rinkinį kartu iki pat 1940 m. išsklaidymo. 1940 m. rugsėjo 9 d. nacionalizuota ir pranciškonų spaustuvė. Brolis Leonardas Andriekus, jau gyvendamas Jungtinėse Amerikos Valstijose, apgailestavo: „Laisvoje tėvynėje, pranciškonai šioje veikloje būtų galėję daug plačiau užsimoti. Tai padaryti buvo lemta už Lietuvos sienų – vargingame tremties kelyje Amerikos žemyne. Šioje Atlanto pusėje, kur išėvijios ryšys su tėvyne ir pranciškonais visada buvo gyvas, šv. Pranciškaus sūnums pasisekė išvystyti gana gražių spaudos veiklą <...>. Spauda yra nuostabi jėga, kurių aukštai kelia pranciškonai savo tikybinėje ir tautinėje veikloje“¹⁴⁷.

Bibliotekos migracija

1940–1941 m. sovietų valdžia nusavino didžiąją dalį vertingiausių bibliotekos leidinių ir rankraščių. Nacionalizuotos bibliotekos knygos pradžioje pateko į KUB: 1940 m. lapkričio 16 d. – 11 inkunabulų, 1941 m. sausio 16 d. – 3 inkunabulai¹⁴⁸, daugiau kaip 121 paleotipas, kitos vertingos knygos bei rankraščiai. Dalis leidinių buvo sukataloguoti, pažymėti antspaudu „Kauno universiteto biblioteka“, dubletai sukrauti į dėžes. Vėliau knygose įspaustas KUB fondų patikrinimo ženklas „1948“. KUB buvusių vienuolyno bibliotekos fondo likučių 1952 m. perėmė VUB, o dalis liko Kaune. KTUB liko ir yra saugomi 2 inkunabulai, 4 paleotipai, KAVB – daugiau nei 104 paleotipai¹⁴⁹ bei 14 plantenų. VUB dabar saugoma: 12 inkunabulų¹⁵⁰, 17 paleotipų¹⁵¹, 6 plantenai¹⁵², 36 rankraštinių archyvo vienetai¹⁵³. N. Feigelmanas pažymėjo, kad apie 17 vnt. vienuolyno bibliotekos inkunabulų dingo be žinios¹⁵⁴. Yra išlikę vieno didžiausių XVII a. antros pusės bibliotekos donatorių J. Čeglinskio dovanotų knygų: 8 inkunabulai ir 30 paleotipų¹⁵⁵, kurie saugomi VUBRS, KAVBRS ir kitose bibliotekose.

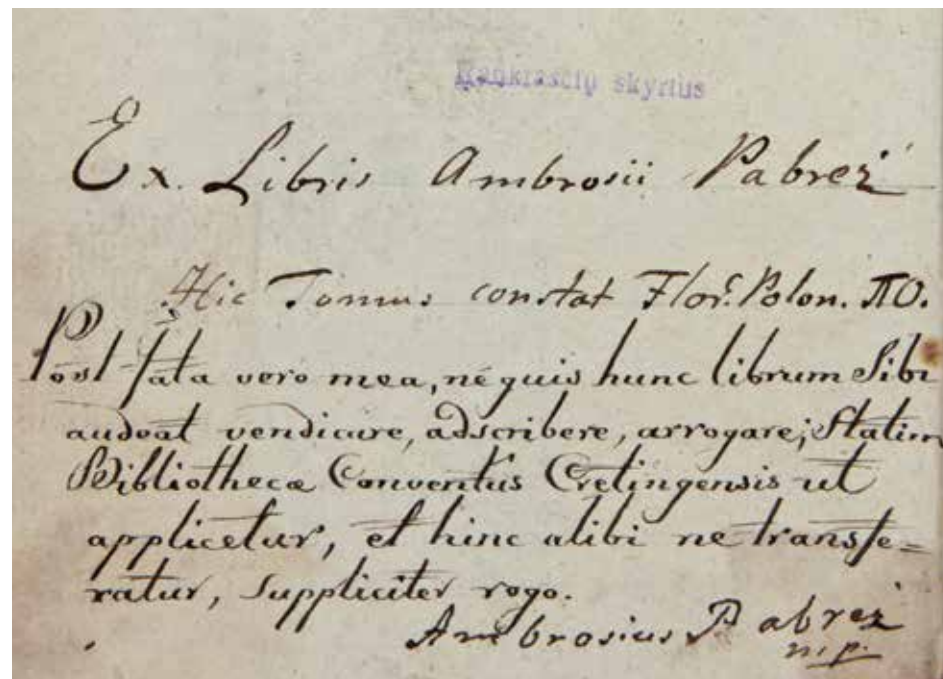
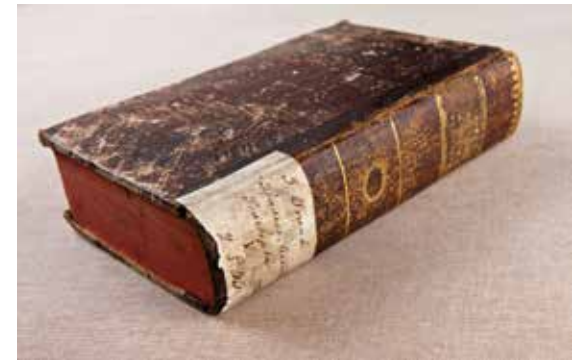
Iki sovietų okupacijos buvęs Kauno Vytauto Didžiojo universiteto bibliotekos direktorius V. Biržiška, atvykęs į Jungtines Amerikos Valstijas, V. Gidžiūnui pasakojo, kad, atvežus Kretingos biblioteką, jis liepęs tas knygas, kurių universiteto biblioteka neturėjo, joje patalpinti ir sukataloguoti, o dubletus sudėti į dėžes ir grąžinti pranciškonom. Bet, nacių okupacijos pradžioje sudegus visoms Kretingos

vienuolyno patalpoms ir įvedus griežtą susisiekimo kontrolę, pranciškonai negalėjo jų parsigabenti, nes neturėjo kur patalpinti. V. Biržiška manė, kad tos dėžės su knygomis buvo išvežtos į Pažaislio vienuolyną. Kur pasikui dingo, jis nežinojo. Galbūt tada dingo ir 17 inkunabulų. Be to, reikia manyti, kad ir 2 inkunabulai (Nr. 46 ir 55), iš Kretingos muziejaus patekę į Knygų Rūmus, anksčiau yra buvę Kretingos vienuolyno nuosavybė¹⁵⁶.

„Sovietinės represijos iš pranciškonų netik atėmė namus, normalų bendruomeninį gyvenimą, bet ir sunaikino turtingą vienuolyno archyvą bei biblioteką“¹⁵⁷. Bibliotekoje dar likusios knygos nukentėjo nuo Kretingos miesto gaisro, kilusio Antrojo pasaulinio karo pradžioje, užsidegus vienuolyno pastatui. Pirmą kartą per savo gyvavimą biblioteka buvo išsklaidyta: didesnioji fondo dalis sovietų valdžios nacionalizuota, dalis dingo be žinios ar sunaikinta. Galima tik spėlioti, kada – ar Antrojo pasaulinio karo išvakarėse, ar vėliau besitraukiantiems į užsienį mažesniems broliams vis tik pavyko paslapčia išsivežti nemažą dalį ypač vertingų XVII–XX a. pradžios archyvinių dokumentų: vienuolyno veiklos ir parapijos metrikų knygų, korespondencijos, pamokslų ir kt. Jie nuo 1947 m. buvo saugomi Kenebunkporto Šv. Antano pranciškonų

vienuolyne Jungtinėse Amerikos valstijose, o 1992-aisiais pradėtas jų sugrąžinimas į Kretingą – atsiųsta apie 16 dėžių su rankraščiais. „Sugrįžęs“ archyvas dabar saugomas Kretingos Apreiškimo vienuolyno retų spaudinių ir rankraščių fonde.

Kai kurias knygas pavyko paslėpti ir išsaugoti Lietuvoje. Mykolas Tamošiūnas pasakojo, kaip uždarius Kretingos vienuolyną buvo likviduojama biblioteka. Apie tai savo straipsnyje rašo Juozas Povilonis, buvęs Kretingos gimnazijos mokytojas tų įvykių liudytojo pranciškono brolio Mykolo Tamošiūno žodžius persakęs taip: „Su palyda prisistatęs komisaras pareikalavo dviejų ilgų lentų, atrėmė į antro aukšto langą ir vertė tomis lentomis į kiemą knygas. Visa tai matė brolis Mykolas su kitu broliuku. Įsidėmėjome, į kurį

Kunigo Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos bibliotekos knyga medicinos tematika: Joseph Frank „Praxeos medicae universae praecepta“ (1811) testamentu perduota vienuolyno bibliotekai ir donacinio įrašo antraštinio lapo antroje pusėje fragmentas. VUB RS.

Pamokstos

Apey Sakramenta Konygysty. yr Apey Paminastis Knyguro-
nu diet Konygu yr Bazniciu. — Sakits Satatuy Layko 40. Adimu
Atposku par sekmynes. — Metuy 1822.

Sacrificium et Sacerdotium ita DEI ordinatione conjuncta sunt, ut utrumq;
in omni lege extiterit. — Concil. Trident. Sess. 23. cap. 1.

Afiera, yr Konygista tyy yr paridima Dywa sojunktas ira,
iozey abdyuy wyso kiojy Prowo bowa.

Saka Baznicre Swzta.

Kor bowa Prowa Dywa darity Afieras, ty bowa yr kony-
gay daratis tas afieras. — Prowa Dywa ira trejoke: uyzina mi-
gimta, ontia ont raseta ypdoutoji, trete Prowa Ewangelyjs. — Pro-
wo Dywa migimtalij zimonis riedis nou padrios swizta lig pat
yfdauyma Prowas Dywa parafitas ont Katnis Sinai, yr par Mayrie-
szis padautos zimonymi. ^{ontia} Prowa Dywa Rasitaji, ty ira Prowa
Sena Rokana, korymi Amonis riedis lig pat yfdauyma Prowas
Ewangelyjs par JEZUSA Pona Dywa yr szrganitoji muso. Ta
Prowa Trezioji kytty wadynamu Prowo naujy Rokana, ira ypdouta
Boine patyis Chrystusa, yr lypta apaptotams apsalymity cietamy
swizty. Ta tatay Prowa trezioji yr Sena Rokana Prowa Daryl-
dy, yr naujy toly gerony pastanauyij.

Koinos Prowas omziou daromas bowa Afieras. Dupp omzioujy Pro-
was Prigimtos dary Afieras Ablos, Noe, Abrahamas, Jokubas, yr kytty.
Omzioujy Prowas Rasitosys ypkuy ypraita ira afieras, yr spasaby
ju derimo. — Omzioujy Prowas Ewangelyjs daras Afiera Myzian-
szwzta. — Laykusy koinos Prowas ushorla bowa yr Konygay.
Dupp Prowo Prigimto konygays bowa Ablos, yr uyzij Sumis Pyrim-
wa Konygays Aarons yr cieta Pakaleny Loui nau patyis Pona Dy-
was pastanauitays. — O Prowo Naujy Rokana pastanauyij kony-
ra yr konygista tyy yr paridima Dywa sojunktas ira, iozey abdyuy wyso.
Sacrificium et Sacerdotium ita DEI ordinatione conjuncta
sunt, ut utrumq; omni lege extiterit.

Jy noryt

Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos lietuviško rankraščio „Kninga pirma apej Sakramentus ogolnay ir apej nekorius sakramentus ipatingay“ (Kretinga, 1820) fragmentas.
VUB RS.

*kraštą krito brangiausios knygos. Buvo pavar-
karys, sunkvežimis neatvažiavo. Tuomet ko-
misaras įsakė laikinai knygas sukrauti į san-
dėliuką. Naktį pritaikėme raktą, atrinkome
Pabrėžos raštus ir kitas brangesnes knygas,
išnešėme ir paslėpėme*¹⁵⁸.

Išlikę J. A. Pabrėžos rankraščiai, testa-
mentu palikti bibliotekai, šiuo metu saugomi
LNMB, VUB, LMAB ir kitose įstaigose bei as-
meninėse kolekcijose. Ypač vertinga J. A. Pa-
brėžos rankraščių dalis – pamokslai ir dvasinio
turinio veikalai. P. Ruškys 1938 m. juos *de visu*
aprašė savo darbe „Kunigas Jurgis (Tėvas Am-
brozijas) Pabrėža (1771.I.15–1849.X.30.) Jo
gyvenimas, darbuotė ir pomirtinė garbė“¹⁵⁹.
Iki šių dienų išliko tik du J. A. Pabrėžos lietu-
viškų pamokslų rankraščiai, kurie aptariami
trečioje straipsnio dalyje. V. Biržiškos teigi-
mu, „*floristikos ir botanikos sričių J. A. Pa-
brėžos rankraščių, daugiausia žemaitiškų,
tik keli buvo parašyti lenkiškai ar lotyniškai,
žinomi apie 25, kurių bendra apimtis apie
5 000 puslapių*“¹⁶⁰, papildę Kretingos bernar-
dinų biblioteką, buvo išblaškyti.

V. Biržiška yra pateikęs duomenų apie bi-
bliotekoje buvusių J. A. Pabrėžos herbarų liki-
mą. Jis rašė: „*Herbarai nepaliesiti buvo saugo-
jami ir po jo mirties Kretingos vienuolyne ligi
pat 1914 m. pavasario. Tačiau tuo laiku ap-
silankius Kretingoje kilusiam iš Lietuvos len-
kų botanikui profesoriui Hryneveckui, kuris,
tarp kito ko, čia rinko medžiagą ir Pabrėžos
biografijai (jo tais pačiais metais išspausdin-
tai lenkų gamtos žurnale „Wszzechswiat“),
vienuolynas patikėjo jam ir žymiausių Pa-
brėžos žolyno dalį. Greitai po to prasidėjęs
pirmasis pasaulinis karas atkirto Hryneveckį
nuo Žemaitijos, ir jis pats su herbaru pate-
ko į Ukrainą. Pagaliau, išsisiūbavus Rusijos
revoliucijai, Hryneveckis, kaip jis pats vėliau
viename savo raštų prisipažino, visą žolyną
pražudė Odesoje. Likusių Kretingoje jo dalį
(iš viso 229 lapus) jau pats vienuolynas Lie-
tuvos Nepriklausomybės laikais atidavė Vy-
tauto Didžiojo universiteto botanikos sodui.
Ši dalis paskiau buvo jaunų Lietuvos botanikų
ištirta ir aprašyta*“¹⁶¹. Tai patvirtina 1930 m.
rugsėjo 11 d. Vytauto Didžiojo universiteto
įgaliojimas (Nr. 6440, Kaunas), kurio nuorašą
pateikė P. Ruškys¹⁶²: „*Pasiremdamas Kretin-
gos Mažųjų brolių Gvardijono raštu Nr. 772,
rašytu š. m. liepos mėn. 24 d., ir Universite-
to rektoriaus pavestu matematikos-gamtos*

*fakultetui, šiuo įgalioju Botanikos ordinarinį
profesorių ir botanikos kabineto vedėją D-rą
Konstantiną Regelį priimti Botanikos kabine-
tui depozitan a. a. kun. Pabrėžos herbarijų.*
[pasirašė Matematikos – Gamtos fakulteto
dekanas Z. Žemaitis ir profesorius K. Regelis,
1930 m. rugsėjo 12 d.]“. Tuo metu bibliote-
kininku buvęs kunigas P. Ruškys¹⁶³ suregistra-
vo Matematikos ir gamtos mokslų fakultetui
perduotus 13 pavadinimų J. A. Pabrėžos bi-
ologijos srities rankraščius ir aprašė Kauno
kunigų seminarijos bibliotekai perduotą patį
svarbiausią didelės apimties botanikos ran-
kraštį „Taislius auguminis“¹⁶⁴, turintį 980 pus-
lapius ir 229 piešinius. Dabar minėtas ran-
kraštis saugomas LNBR. Yra išlikęs dar
vienas J. A. Pabrėžos lietuviškas rankraštis
„Pamokslay Wayringosy Materyjosy“¹⁶⁵, sau-
gomas MABRS. Išlikę du J. A. Pabrėžos bota-
nikos darbų rankraščiai lenkų kalba: „Uvagi
tyczacesie utożenia doskonatay flory zmuid-
cie“¹⁶⁶ ir „Pakiet wyrazow botanicznych Laci-
nsko Polskic“¹⁶⁷, saugomi VUBRS.

Kai kurie J. A. Pabrėžos rankraščiai bota-
nikos, farmacijos ir kt. klausimais iš naciona-
lizuojamos bibliotekos buvo išgelbėti ir apie
septintąjį dešimtmetį, pateko į muziejus. Že-
maičių muziejuje „Alka“ saugomi šeši J. A. Pa-
brėžos rankraščiai: „Kary žoly kokiy padarity
bóynesny...“¹⁶⁸, „Materyiys Lekarstwu...“¹⁶⁹,
„Apraszims Augimiu...“¹⁷⁰, „Apey Daygynyma
Siekiau“¹⁷¹, „Giidiisyna Dróógy“¹⁷², „Pridotałs
pri Klausymą...“¹⁷³. G. Subačius rašo: „*kad tie
rankraštėliai pokaryje buvo saugomi kartu,
gali liudyti vėlesnis bendras jų likimas. Dabar
visi jie yra Telšių etnografijos muziejuje. Kaip
ir Ruškio monografija, ten jie pateko kaip
kraštotyryninko, Kretingos muziejaus direk-
toriaus Juozapo Mickevičiaus palikimas*“¹⁷⁴.
Įdomus yra kito J. A. Pabrėžos didelės ap-
imties, 836 puslapių, įrišto į odinius virše-
lius, veikalo „Registr materyi“¹⁷⁵, likimas.
Jame yra autoriaus ranka padarytas įrašas:
„*J. A. Pabrėžos knyga*“ (Z Ksiąg X. Jerzego
Pabreza...). 2017 m. duomenimis, rankraštis
yra saugomas privataus bibliofilo kolekcijoje.
Jį suskaitmenino ir eksponuoja Žemaičių vys-
kupystės muziejus¹⁷⁶.

G. Subačius tyrinėjo J. A. Pabrėžos
1834 metais sudarytą parankinį žemaičių–
lotynų kalbų botanikos terminų atitikme-
nų žemaičių–lotynų kalbomis sąrašą „Sryje
Balsenyyny, Biiluu Žemayt – Łotinyyny“¹⁷⁷.

Jis nustatė, kad „*dalis Pabrėžos rankraščio
„Sryje Balsenyyny, Biiluu Žemayt – Łotiny-
ny“ perrašyta Juozapo Butavičiaus ranka*“¹⁷⁸.
Kunigas J. Butavičius apie 1834-uosius keletą
metų gyvenęs Kretingos vienuolyne, yra lai-
komas J. A. Pabrėžos mokiniu bei sekėju¹⁷⁹.
G. Subačius nurodė, kad rankraštis 1996 m.
saugomas Lietuvos botanikų draugijos biblio-
tekoje Vilniuje¹⁸⁰, Lietuvos botanikos institute
(Verkių rūmuose), o jo mikrofilmas – LMAB,
Mf. – 113¹⁸¹. Patikrinus šį faktą paaiškėjo, kad
2017 m. duomenimis, minėtas J. A. Pabrėžos
rankraštis ir herbariumai yra saugomi Gam-
tos tyrimo centro Botanikos instituto Herba-
riumo padalinyje Vilniuje¹⁸².

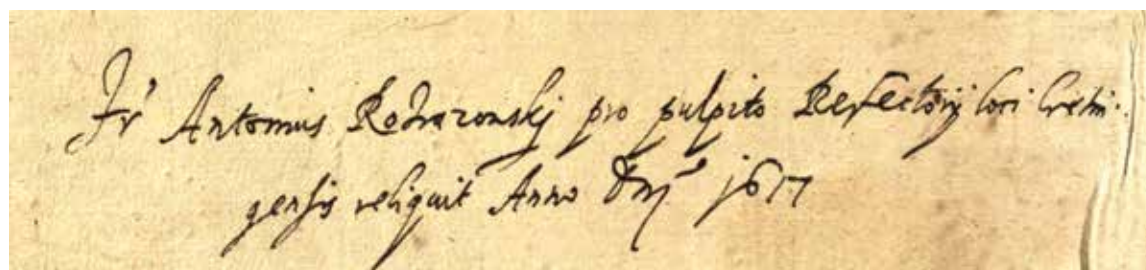
Unikali yra ir J. A. Pabrėžos sukaupta
asmeninė biblioteka, kurią šiandien galime
rekonstruoti, tik remdamiesi išlikusiomis Lie-
tuvos bibliotekose saugomomis knygomis bei
šaltiniais. 1938 m. vienuolyno bibliotekininkas
P. Ruškys *de visu* aprašė 17 pavadinimų
J. A. Pabrėžos asmeninės bibliotekos bota-
nikos srities knygų (kai kurios jų – daugiato-
mės)¹⁸³, testamentu patekusių į biblioteką.
Tai Jono ir Andrejaus Sniadeckijų, Jundzilo,
Gorskio ir Giliberto veikalai, primenantys
J. A. Pabrėžos studijas Vilniaus universitete,
bei daugelis kitų autorių darbų, tikslingai su-
rinktų, siekiant sukaupti visa, kas tik buvo pa-
sirodę apie Lietuvos florą. VUBRS saugomas
tik vienas išlikęs A. J. Pabrėžos asmeninei bi-
bliotekai priklausęs daugiatomis medicinos
darbų veikalas „Praxeos medicae universae
praecepta“¹⁸⁴. Kiekviename tome matome
J. A. Pabrėžos ranka kruopščiai padarytus
įrašus: „*Ambrozijaus Pabrėžos knygos*“ (Ex Li-
bris Ambrosii Pabrež) ir nurodymą, kad po jo
mirties knyga privalo atitekti niekam kitam, o
tik Kretingos vienuolyno bibliotekai (*Hic To-
mus Constat Flor [..]c Polon T? O. Post fata
vero mea, ne quis hunc librum Sibi audeat
vendicare, adscribere, arrogare; Statim Bi-
bliotheca Conventus Cretingensis ut appli-
cetur, et hinc alibi ne transferatur, supliciter
rogo. Ambrosius Pabrež nip.*¹⁸⁵) Tai liudija ne
tik ypatingą J. A. Pabrėžos pagarbą knygoms,
bet ir rūpestį, kad jos tarnautų kitiems.

Kiti išlikę bernardinų bibliotekos rankraš-
čiai, svarbūs pranciškonų istorijai, yra Simono
Groso Kretingos vienuolyne parašyti veika-
lai – „Liber Latinitatis“¹⁸⁶, saugomas VUBRS, ir
„Kalbrieda liežuve žemaytyška“¹⁸⁷, saugomas
MABRS.

1617 m. Kretingos bernardinai refektoriuje valgymo metu klausydavosi garsiai skaitomos knygos „Apie gėrio skatinimą ir blogio naikinimą“ (J. Alvarez de Paz Toletani „De exterminatione mali et promotione boni“, 1614).

KAVBRS.

[rašas knygoje „Apie gėrio skatinimą ir blogio naikinimą“ (J. Alvarez de Paz Toletani „De exterminatione mali et promotione boni“, 1614): „Brolis A. Rodrazorski knyga paskyrė refektoriumi prie pulpito. Priklauso Kretingos vienuolynui. 1617“.

KAVBRS.

Fondo komplektavimas po atkūrimo

Išsklaidytos bibliotekos atkūrimo darbai pradėti 1991-aisiais pranciškonams susigrąžinus sovietų nacionalizuotą vienuolyno pastatą. Mažesnieji broliai įdėjo daug pastangų komplektuoti pradinį knygų fondą, todėl ypač didelį dėmesį skyrė naujausių leidinių įsigijimui. Taip sukaupė mažesniųjų brolių studijoms ir formacijai reikalingų, Lietuvoje po Atgimimo gausiai leistų teologijos, dvasingumo, filosofijos, istorijos ir kitų veikalų fondas.

Kita atkurtos bibliotekos fondo dalis sukomplektuota dovanų dėka.

MBO Lietuvos šv. Kazimiero provincijos provincijolas (1997–2008) kunigas brolis Benediktas Sigitas Jurčys OFM pasakoja: „1992 m. Kretingos pranciškonų vienuolynas iš Romos popiežiškojo Antonianumo universiteto gavo pirmąją knygų siuntą atkūrimui Kretingos vienuolyno bibliotekai. Tai buvo teologijos ir filosofijos leidiniai, skirti pranciškonų studijoms. Atkūrus MBO Lietuvos šv. Kazimiero provinciją, nuo 1992 m. iki 2003 m. buvo siunčiamos knygos, perio-

diniai leidiniai, rankraščiai, nuotraukos ir kt. iš Jungtinių Amerikos Valstijų, Kennebunkporto pranciškonų vienuolyno, kurį pastatė per Antrąjį pasaulinį karą iš Lietuvos pasitraukę mažesnieji broliai. Bibliotekos fondus papildė didelis kiekis leidinių. Daugiausia tai buvo teologijos, filosofijos, istorijos sričių knygos anglų kalba, užsienio leidyklose išleista grožinė literatūra lietuvių kalba, Jungtinių Amerikos valstijų lietuvių pranciškonų spaustuvių ir kiti leidiniai. MBO Lietuvos šv. Kazimiero provincijos provincijolas tėvas Placidus Barius OFM iš Jungtinių Amerikos Valstijų dažnai atvykdamas aplankyti Kretingos vienuolyno brolių, bibliotekos atkūrimui paskyrė daug jėgų ir lėšų. Jo dėka buvo perkamos naujos knygos. Taip biblioteka papildyta teologijos žodynais ir žinynais, Šventojo Rašto rinkiniais bei jo komentarais įvairiomis kalbomis ir kita reikalinga pranciškoniškosioms studijoms literatūra. 2000-aisiais, kai buvo uždarytas Niujorko lietuvių pranciškonų vienuolynas, jo bibliotekos knygos atkeliavo į Kretingą. Provincijolui Placidui Bariui OFM bendraujant su Kretingos miesto gyventojais, išaiškėjo, kad jie yra išgelbėję ir sovietmečiu išsaugoję vienuolyno bibliotekos knygas. Žmonės pradėjo broliams nešti prieš Antrąjį karą vienuolynui priklausiusias knygas. Taip sugrįžo dalelė išblaškytos bibliotekos. Pranciškonas vienuolis Bronius Poškus, sovietmečiu pasitraukęs į pogrindį ir gyvendamas bei apaštalaudamas Kretingoje, jau nuo 1980 m., lankydamas žmones, taip pat gaudavo išgelbėtų vienuolyno bibliotekos knygų. Bet tai sovietmečiu buvo laikoma ypatingoje paslapyje. Atkūrus Kretingos pranciškonų vienuolyno biblioteką, B. Poškus perdavė sovietmečiu surinktas knygas, tarp kurių yra labai vertingų“¹⁸⁸. B. Poškus (1928–2006 m.) pokariu bendradarbiavo su rezistentais, vėliau platino „Katalikų Bažnyčios kroniką“, priklausė Lietuvos laisvės lygai. Jam įteiktas prezidento apdovanojimas – Vyčio Kryžiaus ordinas – už nuopelnus laisvės kovose ir Lietuvos laisvės medalis. Gelbstint bibliotekos knygas sovietmečiu, daug prisidėjo 1936 metais Kretingoje t. Augustino Dirvelės įkurta Švč. M. Marijos Nepaliamos Pagalbos šv. Pranciškaus seserų kongregacija. Nors pačios seserys 1948 metais buvo galutinai išblaškytos, o 1949-aisiais ir paskutiniai Kretingos namai atimti¹⁸⁹, tačiau joms pavyko išgelbėtas bibliotekos knygas sovietmečiu

išsaugoti. Seserų dėka į atkurtą pranciškonų vienuolyną sugrįžo dalis ypač vertingų senųjų leidinių.

Nuo 2003 m. vienu gausiausių bibliotekos fondų komplektavimo šaltinių tapo vertingų knygų ir archyvinių dokumentų kolekcijos iš Jungtinėse Amerikos Valstijose (Bruklina, Niujorke, Kenebunkporte, Main Gryne, Portlende) ir Kanadoje veikusiu lietuvių pranciškonų vienuolynų perdavimas. Biblioteką papildė Vašingtone ir kitur gyvenančių lietuvių, tarp jų ir kunigų, asmeninių bibliotekų rinkiniai. Iš pradžių atkuriamos bibliotekos patalpos buvo tapusios tikru knygų sandėliu, kuriame sukrautos dėžės siekė skliautus. Su knygų siuntomis tarsi atkeliavo ir prieš Antrąjį pasaulinį karą pasitraukusių mažesniųjų brolių nostalgija Lietuvai. Į Jungtines Amerikos Valstijas emigravę ir čia pasistatę vienuolynus broliai pranciškonai ypač aktyviai puoselėjo lietuviškosios knygos kultūrą. Lietuvai atgavus Nepriklausomybę, jų sukauptos knygos grįžo į Lietuvą. Taip biblioteką gausiai papildė teologijos veikalai, pranciškonieškieji šaltiniai, filosofijos klasika anglų, lotynų, italų ir kitomis kalbomis, emigracijoje pranciškonų leisti periodiniai leidiniai: kultūrinio žurnalo „Aidai“¹⁹⁰, laikraščio „Darbininkas“, žurnalo „Šv. Pranciškaus varpelis“ ir kitų komplektai. Ypač vertingos prieškariu Kretingos vienuolyne gyvenusių, mirusių emigracijoje, mažesniųjų brolių Leonardo Andriekaus, Viktoro Gidžiūno, Juvenalio Liaubos, Klemenso Žalalio, Justino Vaškio ir kitų asmeninių bibliotekų knygos su proveniencijomis. Į atkurtos bibliotekos fondus buvo perduotos ir įvairioms Lietuvos religinėms ir kt. organizacijoms prieš Pirmąjį pasaulinį karą priklaususios knygos. Dauguma jų atsiųstos iš JAV kartu su Kenebunkporto vienuolyno knygomis. Proveniencijos rodo, kad tai yra ikikarinės Kauno kunigų seminarijos, Plungės kapucinų, Marijampolės marijonų vienuolynų bibliotekų knygos. Antspaudinės žymės liudija, kad į biblioteką pateko ir knygos, po Antrojo pasaulinio karo iš įvairių šalių vienuolynų ar asmeninių kolekcijų atvežtos į Jungtines Amerikos Valstijas.

Atkurtos bibliotekos fondus papildė ir specifiniai sovietmečio leidiniai – savilaidos būdu išleistos knygos, kurios tarnavo mažesniesiems broliams misijoje Sovietų Sąjungoje ar kunigams Lietuvos parapijose. Savilaida, kaip teologinės bei tikybinės literatūros

leidybos ir dauginimo būdas, buvo viena iš pagrindinės spaudos apraiškų sovietmečiu. Į biblioteką taip pat sugrįžo keliasdešimt ypač vertingų XV a. išleistų knygų, kurios sovietmečiu paskelbtos kaip dingusios.

2016 m. apie 200 tomų bibliotekos knygų ir periodinių leidinių perduoti „Pranciškonų studijų centrui“, MBO Lietuvos šv. Kazimiero provincijos kapitulos nutarimu įsteigtam Klaipėdos šv. Pranciškaus Asyžiečio vienuolyne. „Pranciškonų studijų centrui“ atrinkti studijoms ir moksliniam darbui skirti pranciškonieškieji šaltiniai, informaciniai ir periodiniai leidiniai lotynų, italų, anglų ir prancūzų kalbomis. 2017 m. duomenimis, bibliotekos fonduose yra 11 358 vienetai spaudinių.

Fondo išsidėstymas, struktūra ir tematika

Iki XIX a. bernardinų konventuose dažniausiai būdavo bendroji biblioteka ir kitos knygų laikymo vietos, tokios kaip refektorius, presbiterija, choro salė, pamokslininko ir gvardijono celės. Vienuolynų gvardijonai, pamokslininkai ar lektoriai naudodavosi nuosavomis knygomis, pirktomis ar dovanotomis. Knygų broliai taip pat turėjo savo celėse.

Apie bibliotekos fondo išsidėstymą vienuolyne XVII–XVIII a. daugiausiai autentiškų duomenų pateikia proveniencijos, rastos iki šiol išlikusiose knygose. A. Pacevičius teigia, kad „*vienuolynų bibliotekų nuostatai išskirdavo bendruosius ir specializuotus knygų rinkinius: bendrieji buvo vadinami Bibliotheca magna <...> specialieji – Bibliotheca praefecti*“¹⁹¹. Kretingos bernardinų konvente, kaip ir kituose provincijos vienuolynuose, knygos buvo laikomos ne tik pagrindinėje bibliotekoje, kurioje buvo sukaupta didžioji dalis laisvai prieinamo fondo, bet ir kitose vietose. Kaip teigia L. Vladimirovas, „*kiekviename vienuolyne privalėjo būti bendroji biblioteka ir pamokslininkams skirtas fondas*“¹⁹². Pamokslininko celėje (*cella praedicatoris*) saugotos knygos, skirtos ruošti pamokslams. Įrašas „*skirta pamokslininko celei*“ (*Pro Cella P Praedicatoris assignatur*) nurodydavo knygų tikslinę paskirtį. Tai patvirtina išlikęs, 1615 m. darytas, įrašas, kad R. Karciole knyga „Pamokslai“ (*Sermones*¹⁹³), skirta ruošti pamokslams ir saugoma lektoriaus brolio

Author/Title	Year	Volume	Pages
St. Augustinus de Civitate Dei	189	2	22
St. Augustinus de Civitate Dei	189	2	7
St. Augustinus de Civitate Dei	189	2	22
St. Augustinus de Civitate Dei	1772	16	26
St. Augustinus de Civitate Dei	1781	17	1
St. Augustinus de Civitate Dei	1781	17	2
St. Augustinus de Civitate Dei	1781	17	3
St. Augustinus de Civitate Dei	1781	17	4
St. Augustinus de Civitate Dei	1781	17	5
St. Augustinus de Civitate Dei	1781	17	6
St. Augustinus de Civitate Dei	1781	17	7
St. Augustinus de Civitate Dei	1781	17	8
St. Augustinus de Civitate Dei	1781	17	9
St. Augustinus de Civitate Dei	1781	17	10
St. Augustinus de Civitate Dei	1781	17	11
St. Augustinus de Civitate Dei	1781	17	12
St. Augustinus de Civitate Dei	1781	17	13
St. Augustinus de Civitate Dei	1781	17	14
St. Augustinus de Civitate Dei	1781	17	15
St. Augustinus de Civitate Dei	1781	17	16
St. Augustinus de Civitate Dei	1781	17	17
St. Augustinus de Civitate Dei	1781	17	18
St. Augustinus de Civitate Dei	1781	17	19
St. Augustinus de Civitate Dei	1781	17	20
St. Augustinus de Civitate Dei	1781	17	21
St. Augustinus de Civitate Dei	1781	17	22

Kretingos bernardinų vienuolyno bibliotekos topografinio „Įvairių knygų katalogo“ („Catalogus librorum universorum“, 1788, Kretinga) titulinis puslapis ir sąrašo fragmentas. KAV RS.

<i>Columna Prima</i>			
<i>Distinguit libros sex sequentibus litteris:</i>			
<i>A. B. C. D. E. F.</i>			
<i>Sub hac littera A. inveniuntur</i>			
<i>Doctores Sacrae Theologiae.</i>			
	<i>Columna</i>	<i>Littera</i>	<i>Numero</i>
<i>MR. Beniamini Ulbel Ordinis Minorum</i>	<i>Theologia Moralis de actibus humanis, de Conscientia, de legibus et peccatis in 8. Augustae Vindelicorum 1751. Pars 1.</i>	1.	A 1.
	<i>Item — De Penitentia Pars 2^a</i>	1.	A 2.
	<i>Item — De Sponsalibus, Matrimonio etc. Pars 3</i>	1.	A 3.
	<i>Item — De homicidio, luxuria, furto etc. Pars 4</i>	1.	A 4.
	<i>Item — De poenis Ecclesiasticis, de Statu Eccl. etc. Pars 5.</i>	1.	A 5.
	<i>Item — De Restitutione Pars 6.</i>	1.	A 6.
<i>MR. Beniamini Ulbel Ordinis Minorum</i>	<i>Theologia Moralis de Sacramentis in genere nec non de Baptismo, Confirmatione, Eucharistia, unzione, Eucharistia et Ordine in specie. Pars 1. 1750. Augustae.</i>	1.	A 7.
	<i>Item — De Fide, Spe et Charitate, de virtutibus, de Religionis et vitis in 8. Augustae 1764. Pars 2^a</i>	1.	A 8.
	<i>Theologia de 2. 3. et 4. praecip. Decalogi, de Blasphemia, Juramentis, de Voto, de Missa etc. in 8. Augustae 1755. Pars 3.</i>	1.	A 9.
	<i>Item — De 5. et reliq. praecip. Decalogi. 1751. in 4.</i>	1.	A 10.
	<i>Item — De Poenis Ecclesiasticis etc. 1753. Augustae.</i>	1.	A 11.
	<i>Item — De Restitutione. in 8. Augustae 1751.</i>	1.	A 12.
	<i>Theologia Moralis. De Sacramentis in genere et de Baptismo Confirmatione, Eucharistia et Ordine in specie in 8. 1750. Augustae Vindelicorum.</i>	1.	A 13.
	<i>Item, De Sacramento Penitentiae in 8. 1748. Augustae.</i>	1.	A 14.
	<i>Theologia, de 2^a, 3^a et 4. praecip. Decalogi, De Blasphemia, de Sacramentis et Voto in 8. Augustae 1755.</i>	1.	A 15.

Liudviko celėje (*Pro cella Patris Praedicatoris Loci Cretingensis Frater Ludovicus casuum conscientiae Lector assignavit. Anno 1615*). Gvardijono celėje buvo laikomos knygos, kurias galėjo skaityti tik su vienuolyno vyresniojo leidimu. Jose dažniausiai būdavo daromi tokie įrašai: „Galima naudotis tik su vyresniojo leidimu“ (*Cum licentia Superiorum*). Pavyzdžiu, proveniencija: „Br. Antanas Rozdorskis Mažesniųjų brolių observantų ordinas 1608 Viešpaties metai, gegužės mėn., su vyresniojo leidimu. Paliktas Kretingos vienuolyno bibliotekai 1617 Viešpaties metais“ (*Fr Antonius Rozdrzewsky Ord: Min: de Observum licentia superiorum vtitur AD. 1608 mense Maio. Idem reliqt pro Bibliotheca loci Cretingeñ a° dnj 1617*) rodo, kad 1608 m. su vyresniojo leidimu buvo galima skaityti Paryžiaus vyskupo Petro Lombardo (apie 1095–1160 m.) standartiniu tapusį teologijos vadovėlį „Sentencjos“ (*Sententiarum*¹⁹⁴).

XVII a. mažesniųjų brolių konventuose buvo paplitęs *garsinis* skaitymas valgio metu arba *lectio mensalis*. Provincijų statutuose skyrius „De monalium mensa“¹⁹⁵ nurodydavo jo tvarką. Refektoriuje prie pulpito būdavo sukaupta tam tinkama literatūra. Pietų metu broliai reguliariai skaitydavo Šv. Raštą su paaiškinimais, asketines knygas arba ordino nekrologą. Du kartus per savaitę – dvi skirtingas regulos dalis lotyniškai, kitą kartą ta kalba, kurią visi supranta. Iškilnių progomis buvo skaitomi šventųjų gyvenimai. Kitų valgyimų metu skaitoma Šv. Bonaventūros „Speculum“. Vieną kartą per metus refektoriuje broliams buvo skaitomos ordino konstitucijos. Per vakarienę – pranciškonų šventųjų ir kankinių gyvenimai. Šventinėmis dienomis – pranciškoniškieji šaltiniai iš Romos martirologijos buvo ne skaitomi, bet giedami. Kitomis dienomis šventųjų istorijos buvo pakeičiamos regulos skaitymu¹⁹⁶. Išlikusi tik vienos knygos proveniencija atskleidžia, kad 1617 m. Kretingos bernardinai refektoriuje prie pulpito valgyimo metu klausydavosi dvasinės literatūros serijos „Apie gėrio skatinimą ir blogio naikinimą“ (*De exterminatione mali et promotione boni*¹⁹⁷) tekstų. Tai patvirtina antraštiniame puslapyje rastas įrašas: „Priklauso Mažesniųjų brolių observantų ordino Kretingos konventui. Skirta Kretingos vienuolyno refektoriaus pulpitui. 1617 Viešpaties metai. Br. Antanas Rozrazevskis“ (*Pro Conventu Cre-*

1871 m. sudaryto vienuolyno bibliotekos katalogo „Catalogus Librorum Bibliothecae Monasterii Cretingensis Ordinis patrum Minorum S. Francisci Seraphici“ (Kretinga, 1871) fragmentas. VUB RS.

tingeñ Ord: Minorũ Obsm. Fr Antonius Roz-razewskj pro pulpito Refectorij loci Cretingensis reliquit Anno Dñj1617). Minėta knyga yra saugoma KAVBRS. Antspaudinės žymės rodo, kad šis veikalas yra priklausęs Kauno kunigų seminarijos bibliotekai.

Presbiterijoje buvo laikomos bažnyčios reikmėms skirtos knygos. Kantorius taip pat būdavo aprūpinamas knygomis su paskirties įrašais. Pavyzdžiui, knygoje „Laiškai ir evangelija Velykų iškilmei“¹⁹⁸ rastas įrašas, kad „Kretingos vienuolynas skiria šią knygą kantoriui“ (Pro loco Carolstadiensi assignatur liber iste per P. Bonaventurā Creuoniens qui erat Cantor eiusdē loci). Išlikę šios knygos įrašai atskleidžia jos istoriją – turėjo tris savininkus, kol pateko į Kretingos bernardinų vienuolyną: „Hic liber est proprius Stanislai Mogilnicij“, ten pat kitu rašalu įrašas: „Bartholomaeo Plawkoc amoris ergo ddd“, priešlapyje įrašas: „Bartholomaeus Plawkoc Studiosus Rhetoricae Anno Dñi 1596.“, apatinio viršelio vidinėje pusėje įrašas: „Bartholomaeus Plawkocz.“, viršelio vidinėje pusėje įrašas: „Martinus Cronsius“.

Mažesniųjų brolių bibliotekos komplektavimo gairės jau nuo šventojo Pranciškaus laikų randamos ordino statute. Jame rašoma, kad bibliotekoje privalo būti tokia literatūra, „kuri padėtų broliams pasiruošti bet kurioje žinių srityje, ypač tokių kaip filosofija, teologija ir visa, kas susiję su pranciškoniškąja teologija bei šv. Pranciškumi. Novicai tam, kad pagilintų žinias apie pranciškoniškąjį gyvenimą, turi savarankiškai studijuoti Regulą, šv. Pranciškaus raštus ir pranciškoniškuosius šaltinius, taip pat ir Generalines konstitucijas, generalinius statutus, einamuosius statutus, ordino ir provincijos istoriją“¹⁹⁹. Nuo pat bibliotekos įsikūrimo knygos buvo skirtos įprastam kasdieniam brolių lavinimui (po pagrindinių humanitarinių dalykų, tokių kaip gramatika ir retorika mokymosi, broliai toliau studijuodavo filosofiją bei teologiją) ir novicjato studijoms. Tuose konventuose, kuriuose vykdavo studijos, bibliotekose galima rasti įvairių mokomųjų knygų bei vadovėlių, filosofijos, teisės ir negausiai gramatikos knygų, skirtų teologijos studentams ir mokytojams. Bibliotekoje taip pat būdavo nedidelė, bet svarbi, dalis knygų medicinos ir fitoterapijos klausimais, skirta brolių sveikatinimui ar padėti kitiems žmonėms. Nuo XVII a. novicai

buvo mokomi sistemiškai – liturgijos, kanonų teisės, o ypač pranciškoniškojo ceremonialo skaitymo – iki įžadų. Norintys tapti kunigais, turėdavo išmokti lotynų kalbą, paprastiesiems broliams buvo daromos išimtys. Novicų ugdymui parankinė knyga dažniausiai būdavo Šv. Bonaventūros „Speculum disciplinae ad novitios“²⁰⁰. Į naujai įkurtus konventus atvykę broliai dažniausiai su savimi turėdavo pasiėmę pirmojo būtinumo knygas – liturgines, mišiolus, pamokslų bei skirtas asmeniniam dvasiniam gyvenimui. Kad 1604 m. Kretingos mažesnieji broliai turėjo būtinų knygų, rodo anksčiau minėtas išlikęs, 1593 m. išleistas, paremtas pranciškoniškąja šv. Bonaventūros teologija, veikalas „Statutas. Konstitucijos ir dekretai“ (Statuta. Constitutiones et Decreta Generale²⁰¹). Jame yra viena pirmųjų knygos priklausomybės Kretingos mažesniesiems broliams proveniencija: „1604 paskirta Kretingos Šv. Marijos konvento broliams“ ([Pro loco Cretingensi ad S. Maria assignavit Fratrum [Hisyon?] 1604). Kita išlikusi, jau anksčiau paminėta knyga, 1604 m. Kretingos bernardinams priklausęs veikalas – serafiškojo mokytojo Mikalojaus iš Lyros „Postillė“

1851 m. sudaryto vienuolyno bibliotekos katalogo „Catalogus Librorum Bibliothecae Monasterii Cretingensis Ordinis patrum Minorum S-oti [sacerdoti] Francisci“ (Kretinga, 1851) antraštinis lapas. LNMB.

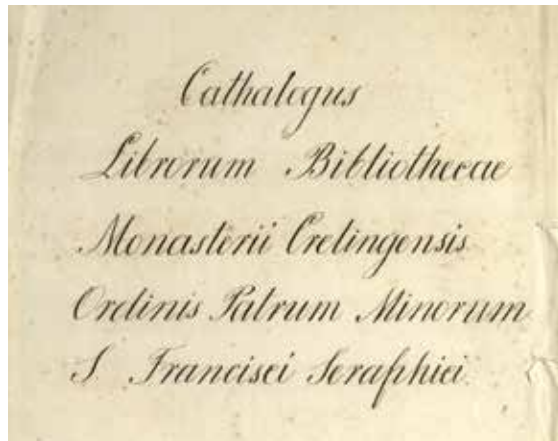
Bibliotekos fondo tematika, knygų pavadinimų ir tomų skaičius 1788–1828 m.

	Skyrus	Pavadinimai	Tomai
1.	Meditacijos	47	102
2.	Romos katalikų Biblija litynų r lenkų k.	14	19
3.	Įvairios knygos mokytojams	103	235
4.	Medicina	5	5
5.	Bažnyčios tėvai	21	38
6.	Įvairios knygos vokiečių k.	6	10
7.	Sinonimai. Žodynai. Sentencijos	5	9
8.	Gramatika	1	1
9.	Įvairios knygos graikų k.	11	14
10.	Geografija	34	43
11.	Bažnyčios teisė	33	72
12.	Mariologija	9	22
13.	Panegirikos	15	19
14.	Filosofija. Estetika	12	14
15.	Liturgija	5	8
16.	Moralinė teologija	37	118
	Iš viso	353	768

1788 m. Kretingos bažnyčios ir vienuolyno inventoriai „Wizyta Kościola i Klasztoru Kretyngowskiego“ XIX a. pr. (1804 m.?).

KMR.

(Postillae. Prologus in Propheta²⁰²). Šis inkunabulas, 1498 m. išleistas Bazelyje, yra pirmoji spausdinta Šventojo Rašto egzegezės knyga²⁰³. Knygos įrišimas išsiskiria tam tikrais Vilniaus bernardinų knygrišių darbui būdingais bruožais, tad manytina, kad buvo įrištas XVI a. pr. Vilniaus bernardinams dirbusio knygrišio.

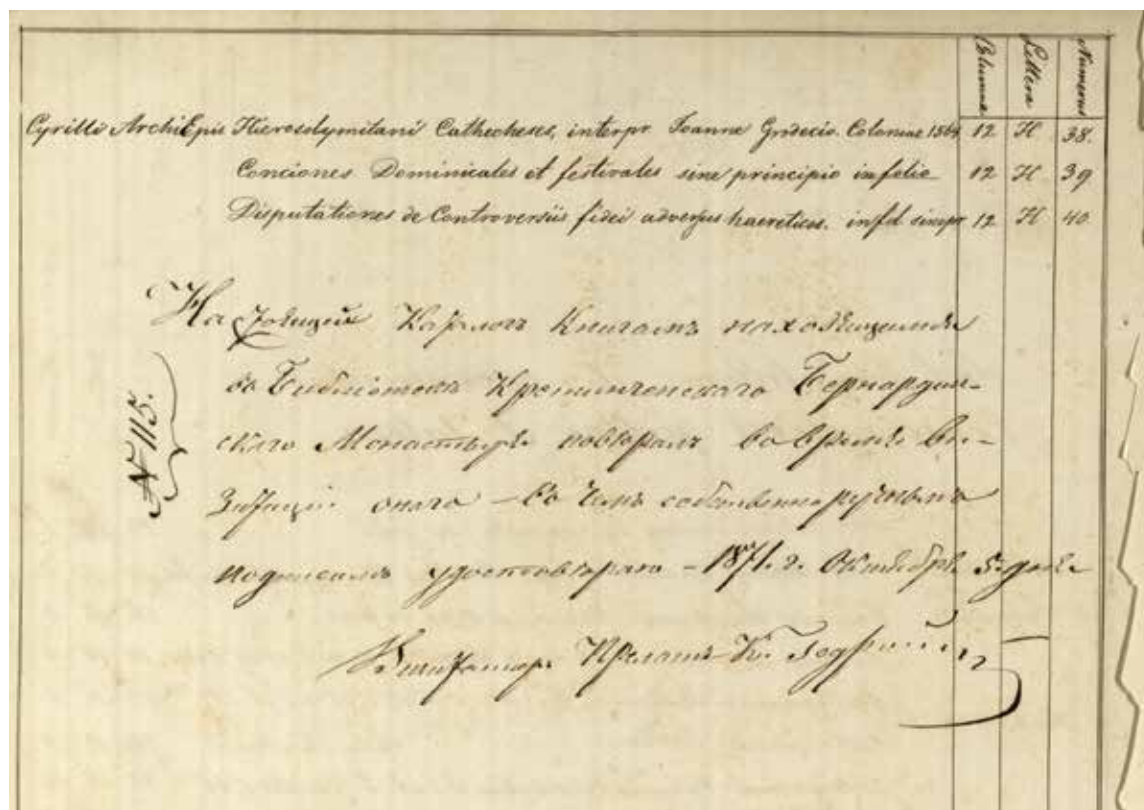

1871 m. vienuolyno bibliotekos katalogo „Catalogus Librorum Bibliothecae Monasterii Cretingensis Ordinis patrum Minorum S. Francisci Seraphici“ (Kretinga, 1871) fragmentas. VUBRS.

„Vienuolynų bendrieji konstitucijų nuostatai reikalavo turėti bibliotekų katalogus ir inventorius kiekvienam rinkinių tipui, taip pat įpareigodavo bibliotekininką rūpintis knygomis ir jas saugoti, skolinti tik žymint specialioje knygoje ar reverse“²⁰⁴. Ankstyviausius duomenis apie bibliotekos fondą pateikia pirmieji vienuolyno bibliotekos knygų sąrašai, sudaryti XVIII a., 1788 m. pertvarkyti²⁰⁵, o vienuolyną vizituojant, jų duomenys buvo kartojami 1804, 1818, 1827 ir 1828 m. vizitacijos aktuose²⁰⁶. Pirmuosius išsamiausius duomenis apie bibliotekos fondo sudėtį ir knygų skaičių pateikia „1788 m. bažnyčios ir vienuolyno vizitacijos aktas“²⁰⁷. 1788 m. gegužės 26 d. vienuolyne atliktos inventorizacijos duomenimis bibliotekos fondą sudarė 768 tomai 357 pavadinimų knygų²⁰⁸.

A. Pacevičiaus duomenimis XVIII a. pabaigoje–XIX a. pirmoje pusėje „vienuolyno bibliotekoje vyravo XVI–XVIII a. bažnyčios tėvų, teologiniai pamokslininkų veikalų leidimai lotynų ir lenkų kalbomis, kurie sudarė apie 75 procentus fondo“²⁰⁹. Sąrašai atskleidžia, kad didžiąją knygų dalį sudarė pamoks-

lams skirta literatūra – labiau praktiška ir dažniausiai naudojama kunigų. Kita svarbi knygų dalis – asketinė ir dvasinė literatūra, naudinga visiems vienuolyno broliams. Šių knygų bibliotekoje, dažniausiai, būdavo daugiau egzempliorių, tiek, kiek konvente gyveno brolių. 1788, 1804, 1818, 1827 ir 1828 m. bibliotekos vizitacijų aktų įrašai rodo, kad 1788–1828 m. laikotarpiu nekito nei fondo struktūra, nei knygų skaičius. Minėtuose vizitacijos aktuose knygos suregistruotos pagal saugojimo vietą. Bibliotekoje buvo 15 knygų spintų su užrašais, žyminčiais klasifikaciją²¹⁰. Sąrašas rodo, kad fondas išdėstytas temine-dalykine tvarka, atskirai išskirtos įvairios knygos graikų (istorija, sentencijos, filosofija, meditacijos, Biblija) ir vokiečių (filosofija, Bažnyčios tėvai, teisė, gramatikos, meditacijos) kalbomis. Fondo kalbinė sudėtis atskleidžia, kad XVIII a. pabaigoje–XIX a. pradžioje bibliotekoje dominavo lotyniškos knygos, kurių buvo net 66 procentai. Leidiniai lenkų kalba sudarė 30 proc., graikų – 1,8 proc., vokiečių – 1,3 proc., hebrajų – 0,1 proc. 1788 m. vizitacijos akte nurodyti knygų formatai liudija, kad čia buvo net 91 pavadinimo 211 tomų ypač didelių knygų – foliantų²¹¹, kurie sudarė daugiau nei trečdalis fondo, tad bibliotekos vaizdas dar buvo gana viduramžiškas. Knygų sąrašė 201-uoju numeriu užregistruotas vienintelis leidinys su lietuvišku tekstu – Konstantino Sirvydo „Trijų kalbų žodynas“ (Dictionarium trium linguarum. 1713. Vilnius)²¹². Jo turėta tris egzempliorius. Šis „trikalbis lenkų–lotynų–lietuvių kalbų žodynas, parengtas Vilniaus universiteto profesoriaus Konstantino Sirvydo (1579–1631), – pirmasis spausdintas lietuvių leksikografijos darbas. Žodynas buvo labai populiarus, išėjo net penketas leidimų (pirmasis – apie 1620). K. Sirvydo žodynai iki pat XIX a. vidurio buvo vieninteliai spausdinti lietuvių kalbos žodynai Didžiojoje Lietuvoje. Jie daug prisidėjo prie lietuvių kalbos norminimo ir turtinimo“²¹³. Duomenys apie žodyną užregistruoti ir vėliau sudarytuose 1788, 1851 ir 1871 m. kataloguose. Sąrašai rodo, kad XVIII pabaigoje mažesnieji broliai savo knygų kolekcijoje turėjo ir šiandien aktualių dvasinio turinio knygų. Viena iš jų – LDK visuomenės veikėjo, jėzuito, teologo, pirmojo Vilniaus universiteto rektoriaus Petro Skargos „Seimo pamokslai“ (Kazania przygodne, 1610)²¹⁴, kurie „laikomi vienu meniškiau-

Bibliotekos katalogo „Catalogus Librorum Bibliothecae Monasterii Cretingensis Ordinis patrum Minorum S. Francisci Seraphici“ (Kretinga. 1871) paskutinis puslapis su vizitatoriaus įrašu, padarytu 1871 m. spalio 5 d. po bibliotekos patikrinimo. VUBRS.

sių XVI a. prozos tekstų Lenkijoje ir LDK“²¹⁵. 2014 m. išleisti lietuvių kalba²¹⁶. Yra žinoma, kad XIX a. pirmojoje pusėje J. A. Pabrėža iš jų ruošėsi savo pamokslams²¹⁷.

1788 m. buvo sudaryti du katalogai – topografinis²¹⁸ ir dalykinis²¹⁹ tuo pačiu pavadinimu „Įvairių knygų katalogas“ („Catalogus librorum universorum“). Katalogų titulinuose puslapiuose pažymėta, kad jie skirti mažesniųjų brolių naudojimui, tad toks sprendimas puikiai galėjo pasitarnauti reikiamos literatūros paieškai. Knygų aprašai yra originalo kalba, pakankamai informatyvūs, nes nurodyti pagrindiniai duomenys: autoriaus vardas ir pavardė, leidinio pavadinimas, leidimo metai ir vieta. Kiekvienas tomas aprašytas atskirai. Topografiniame kataloge aprašai išdėstyti pagal tikslią knygų buvimo vietą bibliotekoje, priskiriant atitinkamą šifrą. Jame nurodytas spintos, kurių iš viso buvo 18, numeris bei leidinio vietos lentynose žymėjimas. Dalykinis katalogas atskleidžia fondo tematiką. Knygų aprašai suskirstyti pagal dalykus į 17 skyrių: meditacijos – 181, Biblija – 33, homilijos – 353, medicina – 9, bažnyčios tėvai – 52, knygos vokiečių kalba – 55, gramatikos, sinonimai ir žodynai – 27, knygos graikų kalba – 31, istorija – 76, teisė – 83, mariologija – 19, retorika – 39, filosofija – 33, liturgika – 25, moralinė teologija – 149, dogminė teologija – 59, įvairios knygos – 46, dvasingumas – 15. Paiešką kataloge palengvina paigoje esanti abėcėlinė skyrių pavadinimų rodyklė „Index alphabeticus intitulationum“. Dalykiniame kataloge yra 1 285 tomų knygų aprašai (t. y. 60 mažiau negu topografiniame kataloge, nes sunaikinti 29–30 puslapiai). Manytina, kad minėtų katalogų duomenys buvo panaudoti XVIII a. pabaigos–XIX a. pradžios vizitacijos aktuose. Katalogų knygų aprašų analizė rodo, kad katalogai buvo papildomi, į biblioteką patekus naujoms knygoms. Paskutiniai knygų aprašai daryti S. Groso ranka. Užregistruota vėliausiai išleista knyga – 1833 m.

Katalogo, pradėto 1788 m., o vėliau vis papildyto naujai gautų leidinių aprašais, duomenimis apie 1833 metus fonde buvo 1 348 tomai knygų. XIX a. viduryje fondai pradėjo sparčiai augti, biblioteka per metus pasipildydavo gausiau negu anksčiau, kiekiu leidinių. 1844 m. parengtas gautų per metus knygų dalykinis katalogas „Catalog ksiąg

znaydujących sie w bibliotece Kretyngowkiey XX Bernardynow Klasztoru napisany z dodatkiem dzieł w tym że roku prez zakonne zgromadzenie nabylych“²²⁰ rodo, kad minimais metais biblioteka buvo papildyta 727 tomais (369 pavadinimų) knygų. Šiame metiniame kataloge knygų aprašai pateikti lenkų kalba, nurodant kokia kalba yra originalas. Katalogo struktūra atitinka anksčiau sudarytą, tačiau jame atsiradęs naujas skyrius „Literatūra ir poezija“ rodo, kad labiau pradėta komplektuoti grožinė literatūra – fondą papildė 25 tomai (15 pavadinimų), iš jų – 24 tomai lotynų kalba, 1 – lenkų.

Bibliotekos fondo sudėtį įtakoją mažesniųjų brolių, kurie mokytojavo savo įkurtoje Kretingos parapinėje mokykloje, poreikiai. Bernardinai švietimo įstaigas Kretingoje įkūrė jau XVII a. pradžioje: „1610 m. atidarė parapinę, t. y. pradinę mokyklą. Manoma, kad ši parapinė mokykla veikė iki 1774 m. Dviklasę (keturmetę) parapinę mokyklą Kretingos bernardinai vėl įsteigė 1803 m. 1836 m. rusų valdžia mokyklą suvalstybino, uždraudė naudoti lietuvių spaudą ir raštą, įvedė kaip mokomąją rusų kalbą. Nors senoji Kretingos gimnazija jau nebeegzistavo, bet jos vietoje įkurta plati parapinė mokykla daug platesniu kursu kaip kad tuo laiku buvusiose prie bažnyčių parapinėse mokyklose. Ji tuo laiku dar sutraukdavo didelį skaičių vaikų ne tik iš artimesnės apylinkės, bet ir iš toliau, nes ją baigę, lengvai buvo priimami į kitas provincijos gimnazijas, net į aukštesnes klases“²²¹. Tuo tikslu bibliotekoje buvo atskira knygų spinta su 103 pavadinimų knygomis mokytojams (*Kaznodzieci I homilie ksiąg rozny dla nauczycielow*)²²². Vizitacijos aktų duomenimis parapinėje mokykloje 1827 m. prefektas ir mokytojas buvo Silvestras Stanevičius (1851 m. bibliotekos katalogo autorius), mokytojai – Hilarijus Paškevičius, Simonas Grosas, Kornelijus Jodzevičius²²³, 1828 m. – prefektas ir mokytojas buvo Vladislovas Zavadskis, mokytojas (*professor*) J. A. Pabrėža²²⁴. Vienuolyne taip pat gyveno trys moralinės teologijos studentai ir jų dėstytojas (*professor*) Justinas Vilčevskis²²⁵. 1817–1821 m. ir 1828 m.²²⁶ lotynų kalbą ir gamtos mokslus parapinėje mokykloje dėstė J. A. Pabrėža²²⁷. „Bedėstydamas parašė trumpą lotynų kalbos vadovėlį „*De praeceptis prosodiae et de licentia poetica et neces-*

sitate metrica“ (in 8°, 95 psl.)“²²⁸. Baigęs mokytojo darbą, jis savo raštuose pasirašinėjo „*ex-professor*“²²⁹.

1851 m. rugpjūčio 12 d. vienuolyno gvardijonas Silvestras Stanevičius sudarė pirmąjį bibliotekos katalogą „Šv. Pranciškaus mažesniųjų brolių ordino Kretingos vienuolyno bibliotekos katalogas“ (*Catalogus Librorum Bibliothecae Monasterii Cretingensis Ordinis patrum Minorum S-oti [sacerdoti] Francisci*)²³⁰. Pasak A. Pacevičiaus, „Kretingos vienuolyno biblioteka turėjo vienintelį išlikusį tikrą topografinį katalogą“²³¹. Šaltiniai²³² rodo, kad visų pranciškonų vienuolynų bibliotekų katalogai iki XIX a. vidurio būdavo sudaromi remiantis teminiu principu taip, kad atitikdavo ir knygų išdėstymą bibliotekoje. Kretingos vienuolyno bibliotekos katalogo skyriai ir poskyriai atkartoją knygų išdėstymą pagal

Bibliotekos fondo struktūra ir knygų tomų skaičius

	Skyrius	Tomų sk.
1.	Teologija	607
2.	Dogminė teologija	31
3.	Krikščioniškoji doktrina	92
4.	Šventasis raštas	34
5.	Bažnyčios teisė ir konstitucijos	98
6.	Šventųjų gyvenimai	132
7.	Bažnyčios daktarai	24
8.	Teisės aktai ir dekretai	70
9.	Pamokslai	472
10.	Retorika	85
11.	Dvasingumas	260
12.	Istorija	82
13.	Žodynai. Žinytai. Gramatikos	41
14.	Vokiškos ir graikiškos knygos	35
15.	Civilinė teisė	39
16.	Įvairios knygos	2 215
	Iš viso	4 297

„Catalogus Librorum Bibliothecae Monasterii Cretingensis Ordinis patrum Minorum S-oti [sacerdoti] Francisci“. [Rankraštis], Kretinga [sudarė Silvestras Stanevičius] 1851, rugpjūčio 12, p. 198. LNMB, PER-320 (F130-320).

skyrius bibliotekos patalpoje. Knygų aprašai kataloge pateikia šiuos duomenis: autorių, pavadinimą originalo kalba, leidimo metus ir vietą, tomo numerį, saugojimo vietos šifrą. Spintos buvo pažymėtos numeriais ir raidėmis bei jų kombinacijomis. Ant knygų nugarėlių užklijuotos lipdės nurodė spintos numerį, jai priskirtą abėcėlės raidę ir numerį lentynoje. Knygų sąrašas, parengtas remiantis topo-

Bibliotekos fondo struktūra ir knygų tomų skaičius 1871 m.

	Skyrius	Tomų sk.
1.	Teologija	484
2.	Dogminė teologija	316
3.	Civilinė teisė	137
4.	Dvasingumas	921
5.	Pamokslai	788
6.	Žodynai	69
7.	Bažnyčios tėvai	34
8.	Meditacijos	35
9.	Biblija. Pranašų knygos	20
10.	Istorija	284
11.	Įvairios mokomosios knygos: žodynai, gramatikos, kalbotyra, filosofija, logika, istorija, ekonomika, grožinė lit.	112
12.	Įvairios knygos prancūzų k.: dvasingumas, istorija, teologija, martirologija, bibliografija	167
13.	Įvairios knygos vokiečių k.: teologija, Biblija, istorija, gramatikos, kalbotyra, grožinė lit. ir kt.	236
14.	Įvairios lenkiškos ir žemaitiškos knygos: teologija, pamokslai, istorija, žemės ūkio, grožinė lit. ir kt.	27
15.	Įvairios lenkiškos knygos	119
	Iš viso	4 316

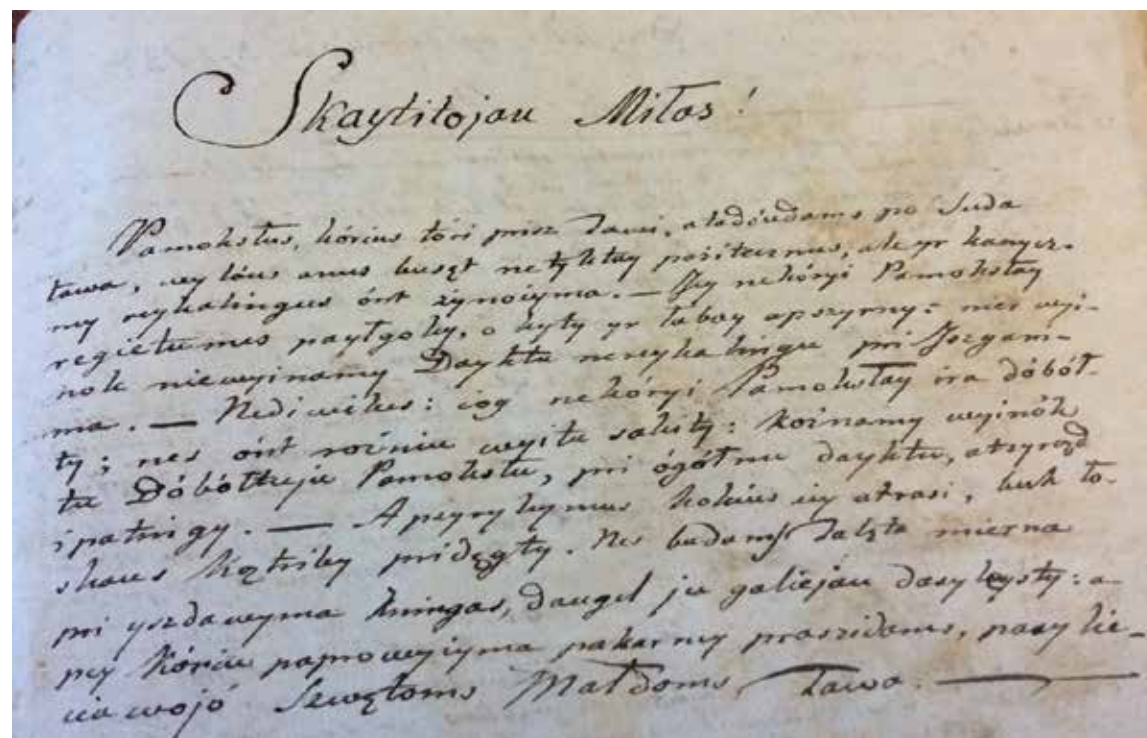
„Catalogus Librorum Bibliothecae Monasterii Cretingensis Ordinis patrum Minorum S. Francisci Seraphici“ [Rankraštis], 1871, Kretinga. VUBRS, F5-F88-26214.

grafiniu principu, padėjo geriau orientuotis smarkiai išaug Petro Lystakovo usioje bibliotekoje. A. Pacevičiaus teigimu, „visi Žemaitijos bernardinai laikėsi daugmaž panašios klasifikavimo sistemos, be to, kai kurių Donuvos ir Kretingos skyrių sutapimai leidžia teigti, kad jų bibliotekininkai – jais dažnai buvo skiriami vienuolynų pamokslininkai – buvo pažįstami, gal net keitėsi patirtimi“²³³. 1851 m. katalogo duomenimis, XIX a. viduryje bibliotekos fondas žymiai išaugo ir turėjo 4297 knygų tomus²³⁴. XIX a. antrojoje pusėje buvo papildyta modernesne – katechezės, pastoracine bei grožine literatūra.

Kataloge prie skyrių „Šventųjų gyvenimai“ ir „Įvairios knygos“ įdėti poskyriai „Žymių autorių darbai“ (*Opera gravium authorum*), galbūt, turėjo daugiau rekomendacinę paskirtį. Ypač platus skyrius „Įvairios knygos“, kuriame suregistruota daugiau kaip pusė bibliotekos fondo. Į jį įtrauktos visos bibliotekoje buvusios lietuviškos knygos, gausus kiekis grožinės literatūros įvairiomis kalbomis, taip pat J. A. Pabrėžos testamentu perduotos asmeninės knygos ir kt. Fondo kalbinė sudėtis (tomais) rodo, kad daugiausiai knygų buvo

lotynų k. – 3 940 (91,8 proc.), lenkų k. – 185 (4,3 proc.), vokiečių – 68 1,6 proc.), lietuvių k. – 52 (1,2 proc.), graikų k. – 15 0,3 proc.), kitomis k. (hebrajų ir kt.) – 37 0,8 proc.). Biblioteka taip pat turėjo knygų graikų kalba: filosofijos (7 t.), istorijos (4 t.), Biblijos (1 t.), meditacijų (1 t.) sentencijų (1 t.).

XIX a. viduryje išaugo bibliotekos lituanistinis fondas. Tam didžiausią įtaką padarė lietuviybės puoselėtojas J. A. Pabrėža, 1817 m. apsigyvenęs Kretingos bernardinų vienuolyne. 1851 m. Silvestro Stanevičiaus sudarytame kataloge užregistruota 39 pavadinimų 52 tomuose knygų lietuvių kalba, o 1827 m. jų tebuvo 3 t.²³⁵. 1851 m. katalogo duomenimis, 7 knygos išleistos XVIII a., kitos – XIX a. pirmoje pusėje. Tai K. Sirvydo „Punktai sakymų“ (1845 m.), K. Kasakausio lietuvių kalbos gramatika „Kalbrėda liežuvio žemaitiško“ (1832 m.), S. Stanevičiaus, M. Valančiaus, L. Jucevičiaus veikalai, beveik visos S. Daukanto raštų rinkinys ir kt. A. Pacevičius nurodo, kad lietuviški leidiniai, „daugiausiai Simono Daukanto deponuotos knygos, beveik visi jų pirmieji leidimai, atsidūrę pagrindinėje vienuolyno bibliotekoje veikiausiai drauge

Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos lietuviško rankraščio „Kninga pirma apej Sakramentus ogolnay ir apej nekorius sakramentus ipatingay“ (Kretinga, 1820) pradžia. VUB RS.

Pirmojo Kretingos bernardinų vienuolyno gvardijono Petro Lystakovo knyga Mykolo iš Lyros „Postilė“ (Nicolai de Lyra. Postillae, Basel, 1498 m.).

Fot. Jolantos Klietkutės, 2016.

KAV RS.

su testamentu, užrašytu J. A. Pabrėžos rinkiniu²³⁶. Dalis lietuviškų knygų iki XIX a. vidurio į biblioteką pateko todėl, kad J. A. Pabrėža domėjosi lietuvių kalba ir naujai išėjusiomis lietuviškomis knygomis. Tai liudija ir Konstantino Sirvydo knygos „Punktai sakymų“²³⁷ istorija. 1846 m. gegužės 3 d. iš Kretingos vienuolyno J. A. Pabrėža rašė būsimajam vyskupui M. Valančiui: „*Taip labai pasivėlinau pride ramai padėkoti Dauggalingajam savo Gerardui už atsiųstą sausio mėn. 15 d. dovaną, vardu: „Punktai sakymų“ dėl to, kad neradau progos į Varnius. „Punktu“ mintis rinktinė, bet lietuviška rašyba ir tai dar senovinė, vietomis sunki suprasti, daro žymaus keblumo skaitytojui. Vis dėl to labai pasidžiaugiau, radęs tame veikale kuriuos-nekuriuos reiškinius tuos pačius, kuriuos aš vartuju savo raštuose*“²³⁸. „Punktus sakymų“ naujam leidimui parengė ir pratarinę parašė M. Valančius, tad padovanojo ir savo bičiuliui J. A. Pabrėžai. Minėtos pamokslų knygos aprašas yra 1851 m. bibliotekos katalogo 95 puslapyje, skyriuje „Įvairios knygos“, kuriame suregistruotos testamentu perduotos J. A. Pabrėžos knygos.

M. Valančius, gyvendamas Varniuose, ieškojo ir rengėsi perspausdinti M. Daukšos „Postilė“ ir „Katekizmą“, todėl, ieškodamas minėtų knygų, kreipėsi į vyskupystės dvasininkus. Kad ŽVS (Žemaičių vyskupystės seminarija) bibliotekoje ir anksčiau – 1845–1846 m. – Postilės nebūta, rodytų Valančiaus susirašinėjimas su Jurgiu Ambraziejumi Pabrėža²³⁹. J. A. Pabrėža gerai žinojo ne tik Kretingos vienuolyno bibliotekos knygas. Jis laišku informavo M. Valančių: „*Kun. Dauk-*

šos „Postyllos“ Kretingoje neturime, o Telšių vienuolyno bibliotekoje tikrai turi būti, nes D. I. M. Simonas Daukantas turėjo tą veikalą iš minėtojo konvento pasiskolinęs ir atgal tam pačiam konventui per mana rankas sugrąžino. To veikalo didumas in folio sulig mišiolu vokiškai kriukuviškos spaudos“²⁴⁰.

Lietuvių rašytojo ir istoriko S. Daukanto (1793–1864), knygų atsiradimą bibliotekoje lėmė bičiulystė su J. A. Pabrėža. Jie susipažino 1825 m. Gyvendamas Sankt Peterburge, S. Daukantas išvertė ir išleido valstiečių ir baudžiauninkų savišvietai skirtų populiarių knygelių praktiniais žemės ūkio klausimais: „Parodymas, kaip apynius auginti“ (1847 m.), „Pamokinimas apie auginimą tabokos“ (1847 m.), „Ugnies knygelė“ (1849 m.). Išspausdintas knygas jis siųsdavo į Lietuvą platinti draugams bei pažįstamiems, neaplenkdamas ir A. Pabrėžos²⁴¹, nes, pasak S. Daukanto, „*geras knygynas privalo turėti visokių knygų, pasaulinių ir dvasinių*“²⁴². Neatsitiktinai vienuolyno bibliotekose suregistruotas beveik pilnas S. Daukanto raštų leidimas ir jo išverstos knygelės.

J. A. Pabrėža 1817–1826 m. buvo vienuolyno pamokslininkas, o 1827 m. bažnyčios vizitacijos akte nurodyta, kad jis buvo iškilmių pamokslininku²⁴³. Pasak V. Biržiškos, „*J. A. Pabrėža, toks išmokslintas vienuolis, vienuolynui buvo tikras radinys ir buvo plačiai siuntinėjamas kaip pamokslininkas, kurio pamokslai sutraukdavo minias žmonių*“²⁴⁴. V. Gidžiūnas yra sudaręs žinomų buvusių dešimties Pabrėžos pamokslų rinkinių sąrašą²⁴⁵, kurie dar 1938 m. buvo vienuolyno

bibliotekoje²⁴⁶. G. Subačius savo straipsnyje²⁴⁷ kelia klausimą, koks jų likimas, „*nes dabar iš jų Lietuvos bibliotekose težinomi du: 1) Kninga pywa Apey Sakramentus ógólnay yr Apey Nekórius Sakramentus ipatingay (1808–1822) 5 ir 2) Pamokslay Wayringosy Maieryjossy q̄t rožniu wyitu, iwayriusy łaykusy sakity par Kónyga Ambroziejó Pabreža Trcyjorió zokana Szweta Tiewa Prączyzszkaus (1799–1831) Šis 868 p. rankraštis saugomas LMAB RS, sign.: f. 9-3360*“²⁴⁸. VUBRS saugomame viename svarbiausių išlikusių pamokslų rinkinių „Knyga pirma apie sakramentus“ (Kninga pyrma apej Sakramentus ogolnay ir apej nekorius sakramentus ipatingay²⁴⁹) yra pratarinė, kurioje autorius, apdovanotas ypatinga pamokslavimo dovana, taip kreipiasi į skaitytoją: „*Skaytitojau Milas, pamokslus, korius tori prisz savei, atedoudams po suda tava, wylous anus buses ne tiktay pasitecznus, ale yr kanyczny reykalingus ont zynojima. Jey nekoryi Pamokslay regietumes paylgoki, kyty yr labay apszivny: nier wyinok niewyinyomy dayktu nereykalingu pri Iszganima*“²⁵⁰. Vis tik, rašydamas pamokslus, J. A. Pabrėža mąstė ne tik apie klausančiuosius, bet ir tuos, kurie skaitys.

Bernardinų vienuolyno gvardijonai knygas už vienuolyno ribų leido išduoti tik išimtiniais atvejais, vyresnybei pritarus. Tokia privilegija ribotą laiką galėjo naudotis tik ypatingi vienuolyno globėjai, palikę vertingą užstatą. „*S. Daukantas pasiskolindavo iš A. Pabrėžos Kretingos vienuolyne buvusių retesnių knygų*“²⁵¹. Vienas iš pirmųjų lietuvių bibliografijos tyrinėtojų J. Plioteris, *de visu*

Bibliotekos fondo sudėtis ir tematika 2017 m.

<i>Eil. nr.</i>	<i>Skyrius</i>	<i>Knygų skaičius</i>
1.	Enciklopedijos. Žinynai	540
2.	Kompiuterija	24
3.	Bendroji teologija	1650
4.	Šv. Rašto komentarai	1600
5.	Dogminė teologija	210
6.	Sakramentologija	60
7.	Socialinė teologija	60
8.	Moralinė teologija	150
9.	Pastoracinė teologija	50
10.	Asketika	50
11.	Mistika	40
12.	Mariologija	120
13.	Kristologija	210
14.	Liturgija	300
15.	Maldynai. Brevijoriai	150
16.	Giesmynai	150
17.	Dvasingumas	270
18.	Šventųjų gyvenimai	360
19.	Bažnyčios tėvai	270
20.	Pranciškoniškieji šaltiniai	1420
21.	Bažnyčios istorija	240
22.	Bažnyčios teisė	420
23.	Homilijos	240
24.	Religijotyra	150
25.	Filosofija	315
26.	Psichologija	180
27.	Gamtos mokslai	50
28.	Katechetika	210
29.	Matematika	10
30.	Technika	13
31.	Žemės ūkis	9
32.	Medicina	20
33.	Fizinė kultūra	9
34.	Sociologija	10
35.	Teisė	40
36.	Istorija	850
37.	Etnografija	180
38.	Geografija	350
39.	Ekonomika	8
40.	Politika	60
41.	Kultūra. Mokslas	19
42.	Švietimas	35
43.	Kalbotyra	440
44.	Žodynai	630
45.	Menas	450
46.	Architektūra	40
47.	Grožinė literatūra	1120
48.	Biografijos	70
49.	Rankraščiai	300
	Iš viso	11358

aprašinėdamas įvairiose bibliotekose surastus lietuviškus bei su Lietuva susijusius spaudinius, rado jų ir Kretingoje pas Ambrozijų Pabrėžą²⁵². J. Plioterio informaciją apie vertingas Kretingos vienuolyno bibliotekos knygas bei apie bibliotekos katalogą Lietuvos kultūros veikėjas L. Ivinskis siuntė lietuvių kalbos tyrinėtoji Ambrziejui Pranciškui Kašarauskui²⁵³. A. P. Kašarauskas (A. Kosszarzewkis) lietuvių kalbos tyrinėjimo tikslams pasidarė išrašus iš Jurgio Ambrzejiaus Pabrėžos veikalo „Tayśłós Augumyynis“²⁵⁴.

Nemažą indėlį populiarinant lietuvių kalbą ir knygos kultūrą įnešė A. Pabrėžos amžininkas, vokiečių kilmės kalbininkas Simonas Grosas (1772–1835 m.). V. Biržiška jį pavadino knygotyriminku, o istorikai – vokiečiu, išmoksiu lietuviškai²⁵⁵. S. Grosas nuo 1816 m. dirbo mokytoju Kretingos ir kitose pranciškonų mokyklose, buvo Kretingos parapijos vikaras, o nuo 1827 m. iki mirties (1835 m. balandžio 5 d.) – vienuolyno definitorius. Vyskupas M. Valančius rašė, kad „*kunigas Simonas Grosas, iš vokiečių gimimo, įstojęs į bernardinus, išmoko lenkiškai ir lotyniškai. Ilgai mokė bernardinų klierikus. Amžiaus gale perkeltas į Kretingą, kad galėtų išpažinimo griekų išklaudyti, išsimokė žemaitiškai*“²⁵⁶. Gyvendamas Kretingos vienuolyne, jis lenkiškai parašė žemaičių gramatiką „Kalbrieda Lezuve Žemaytyszka soriedita par Kunego Symona Grossa Definitoriu zokana S. Pronczyszkauš Kunegu bernardinu“²⁵⁷. Veikalas sudarytas iš 198 puslapių. Gramatikoje aprašytos kalbos dalys, pateikta sintaksė, knygos gale (137–198 puslapiuose) yra lenkų–lietuvių kalbos žodynelis. Rankraštis 1835 m. buvo pateiktas Vilniaus spaustuvininkui Marcinovskiui, bet neišspausdintas. 1867 m. S. Mikuckis prašė vyskupo M. Valančiaus paskolinti jam rankraštį, tačiau jis jau buvo paskolintas Veiverių mokytojų seminarijos mokytojui Tarkovskiui. Vėliau rankraštis grįžo į Kretingą ir iki 1941 m. buvo saugomas vienuolyno bibliotekoje, o dabar – LMABRS.

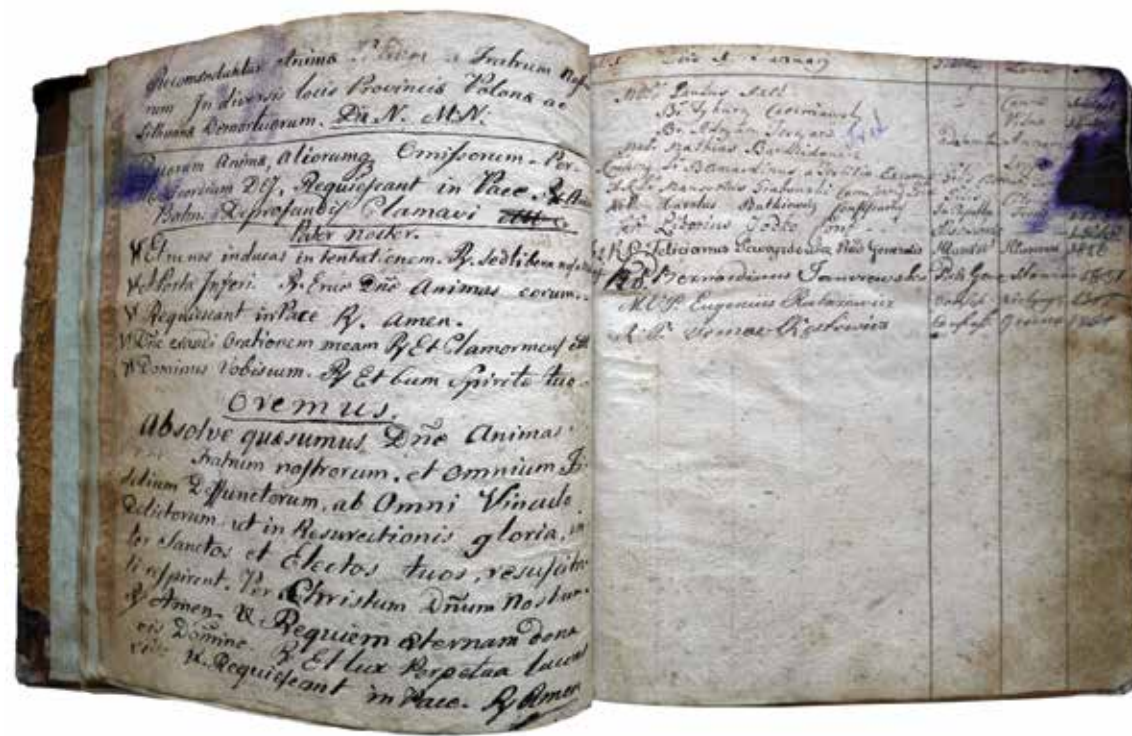
Praėjus dvidešimčiai metų po pirmojo katalogo pasirodymo, 1871 m. buvo parengtas kitas – „Mažesniųjų brolių ordino Kretingos vienuolyno bibliotekos katalogas“ (Catalogus Librorum Bibliothecae Monasterii Cretingensis Ordinis patrum Minorum S. Francisi Seraphici²⁵⁸).

Katalogo duomenimis, bibliotekos knygų skaičius XIX a. trečiajame ketvirtyje išaugo nežymiai, fonde buvo 4 316 tomų. Į katalogą įtraukta vėliausiai išleista knyga, datuojama 1854 m., rodo, kad biblioteka beveik nebuvo papildyta naujai išleistomis. Katalogo skyriuose knygų aprašai išdėstyti sistemškai, pagal mokslo ir veiklos sritis. Jie atitinka knygų išdėstymą bibliotekoje: kiekvienam klasifikacijos skyriui skirta tam tikra vieta su atitinkamu užrašu. Manytina, kad toks nuoseklus knygų išdėstymas bei išsamus suskirstymas, buvo atliktas tam, kad ieškančiam lengviausia būtų jas surasti. Visas fondas buvo suskirstytas į 13 pagrindinių dalių – spintų (tik numeruotų, be pavadinimų), kurių viduje buvo net 79 pavadinimų (lotynų kalba) poskyriai pagal dalykus. Katalogo knygų aprašuose nurodomas autorius, leidinio pavadinimas, leidimo metai, leidimo vieta, knygos vieta bibliotekoje – šifras ir eilės numeris lentynoje. Katalogo įrašai rodo, kad daugiausia buvo sukomplektuota teologinio (19,6 proc.) ir dvasinio (21,3 proc.) turinio bei pamokslų (18,3 proc.) knygų. Daugiau kaip pusę bibliotekos fondo sudarė knygos lotynų kalba – 2 798 (65,0 proc.). Lotynų k. daugiausia turėta teologijos (857 t.), pamokslų (504 t.), dvasingumo (114 t.) veikalų. Bibliotekoje išaugo knygų skaičius įvairiomis kalbomis: lenkų k. – 806 (18,6 proc.), prancūzų (galų) k. – 301 (7,0 proc.), vokiečių k. – 287 (6,6 proc.), graikų k. – 15 (0,3 proc.), rusų k. – 31 (0,7 proc.), kitomis k. – 78 (1,8 proc.).

Iš katalogo 42-ojo poskyrio „Įvairios lenkiškos ir žemaitiškos knygos“ (Varii libri polonici et samogitici) matome, kad lietuviškos spaudos komplektavimui buvo skiriamas nemažas dėmesys. Į katalogą įtraukta 19 pavadinimų 27 tomuose lietuviškų leidinių. Tai XVIII a. pabaigoje iki XIX a. vidurio Vilniuje, Karaliaučiuje ir Petrapilyje išleista teologinė, grožinė bei žemės ūkio literatūra lietuvių kalba. Bibliotekoje buvo lietuviškas „Katekizmas“ (1770 m.), Simono Stanevičiaus „Šešios pasakos“²⁵⁹ (1829 m., Vilnius), „Ezopo pasakos“ (1824 m., Karaliaučius), „Apynių auginimas“, „Tabako auginimas“ (1847 m., Petrapilis) ir kt. Dauguma jų buvo aprašytos ir prieš 20 metų parengtame kataloge. 1871 m. vienuolyno bibliotekos kataloge užregistruota periodika „Dziennik Wileński“ (1816, 1817,

vėliau perduoti VUB. Viena iš išlikusių knygų Horacijaus Flako „Mani crane“²⁶⁸ yra su rudos odos viršeliuose įspaustu Planteno spaustu-vės ženklu – skriestuvu (De Gulden Passer²⁶⁹).

Knygų kolekcijos sudėtis rodo, kad iki 1940-ųjų bibliotekos išsklaidymo mažesniųjų brolių poreikiams buvo skirtas vertingas senasis ir naujai sukauptos literatūros fondas.

Mažesniųjų brolių nekrologai „Memoriale“ (administratorius – provincijolas Juvenalis Katkevičius, pradėta pildyti 1766 m.).

Fot. Jolantos Klietkutės, 2017 m.

KAV RS.

1991 m., pradėjus bibliotekos atkūrimo darbus ir gavus pirmąsias knygų siuntas, fondas suskirstytas į šiuos pagrindinius skyrius: teologija, dvasingumas, Šventasis Raštas, Šventojo Rašto egzėgežė, Senojo Testamento komentarai, Naujojo Testamento komentarai, dvasingumas, Bažnyčios tėvai, filosofija, enciklopedijos, žodynai ir kt. Vėliau, nuo 2001-ųjų, fondas padalytas į dvi dalis: „Pagrindinė biblioteka“ ir „Retų spaudinių ir rankraščių fondas“ (jame saugomi XV a. II p.–XX a. I–IV deš. leidiniai ir rankraščiai). Pagrindinės bibliotekos fondas išdėstytas sistemiskai – pagal universalią dešimtainę klasifikaciją. 2017 m. duomenimis bibliotekos fondas padalytas į 49 skyrius bei poskyrius: Enciklopedijos. Žinynai (540), Kompiuterija (24), Šv. Rašto komentarai (1 600), Bendroji teologija (1 650), Dogminė teologija (210), Sakramentologija (60), Socialinė teologija (60), Moralinė teologija (150), Pastoracinė teologija (50), Asketika (50), Mistika (40), Mariologija (120), Kristologija (210), Liturgija (300), Maldynai. Brevijoriai (150), Giesmynai (150), Dvasingumas (270), Šventųjų gyvenimai (360), Bažnyčios tėvai (270), Pranciš-

koniškieji šaltiniai (1 420), Bažnyčios istorija (240), Bažnyčios teisė (420), Homilijos (240), Katechetika (200), Religijotyra (150), Filosofija (315), Psichologija (180), Gamtos mokslai (50), Katechetika (210), Matematika (10), Technika (13), Žemės ūkis (9), Medicina (20), Fizinė kultūra (9), Sociologija (10), Teisė (40), Istorija (850), Etnografija (180), Geografija (350), Ekonomika (8), Politika (60), Kultūra. Mokslas (19), Švietimas (35), Kalbotyra. Gramatikos (440), Žodynai (450), Menas (450), Architektūra (40), Grožinė literatūra (1 120), Biografijos (70), Rankraščiai (300).

Autentiški pranciškonų istorijos šaltiniai – bibliotekos retų spaudinių ir rankraščių fonde deponuoti iki antrojo pasaulinio karo vienuolynui priklausę rankraštiniai dokumentai. Kaip jau minėta, dalis jų buvo išsaugoti po sovietų okupacijos į Jungtines Amerikos valstijas pasitraukusių brolių. Apie 1992 m. iš Kenebunkporto Šv. Antano pranciškonų vienuolyno atsiųsta mažesniųjų brolių senųjų rankraščių kolekcija, kurią sudaro: XVII–XIX a. laišakai, gauti raštai, XIX a. pamokslai, traktatai, kalbotyros darbai, vienuolyno bei parapijos dokumentai ir kiti. Apie 1994 m. G. Subačius²⁷⁰ identifikavo dalį minėtų rankraščių. Jis pagal rašyseną nustatė, kad bibliotekoje yra saugomi šie S. Groso rankraščiai: „Causus Conscien[...] expositi No 4o“, „Listy w roýnych Materyach z Niemieckiey Grammatyki JPa Gottscheda p Xa Symona na Jæzyk Polski przeuoóyone“, įvairūs pavyzdžiai lotynų kalbos gramatikai ir kiti. Surištame nedidelės apimties S. Groso rankraštiniame darbe „Compendium ksiagi pod tytulem Dobry pasterz...“ (Dotnuva, 1812) yra pateikta paties autoriaus biografijos faktų. S. Grosas nurodo, kad 1784 m. įstojo į Tytuvėnų vienuolyną, o į Kretingos bernardinų vienuolyną atvyko 1818 m. ir t. t.

Retų spaudinių ir rankraščių fonde yra deponuoti XVII–XX a. pradžios Kretingos Apreiškimo vienuolyno ir parapijos veiklos dokumentai. Kaip anksčiau minėta, atėjus sovietmečiui, juos broliams pavyko išgabenti į Jungtines Amerikos valstijas. Po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo 1991-aisiais, archyvas buvo sugrąžintas į Kretingos Apreiškimo vienuolyną. Identifikuoti šie fonde saugomi archyviniai dokumentai: Krikštų registracijos knygos 1712–1716, 1716–1723, 1723–1744, 1744–1754, 1801–1813 m., Mirusiųjų re-

gistracijos knygos 1738–1757, 1757–1794, 1777–1794, 1794–1820, 1821–1827, 1828–1834, 1835–1846, 1846–1848 m., Santuokų registracijos knygos (*Metrica conjugatorum*) 1715–1759; 1759–1804 m., Priešsantuokinių apklausų knygos (*Ksiegi egzaminow przed ślubnych*) 1828–1834, 1853–1847, 1847–1861, 1868–1873, 1877–1883, 1887–1893, 1905–1913 m., Bažnyčios procesijų knygos (*Książa processyjna*): 1744–1748–1787; 1759 m., įvairių dokumentų knygos (*Libri compilatorum*) 1759–1844, 1804–1812, 1812–1827, 1828–1834, 1835–1848 m., veiklos dokumentų knygos (*Status animarum*) apie 1818, 1842 ir 1844, 1852, apie 1860, 1868, 1869, 1872, apie 1885 m. fragmentai, 1889, 1892, 1893 m.

Reikšmingiausia šiandieninės bibliotekos dalis – rankraštinių knygų, spaudos pirmtakų – inkunabulų (nuo 1446 m. iki 1501 m. sausio 1 d. išleistos knygos) ir senųjų rankraščių kolekcija – ypač vertingas pranciškoniškojo paveldo objektas. Identifikuoti šie retų spaudinių ir rankraščių fonde saugomi inkunabulai: „Folio. Explicit rationale divinarum officiorum“ (*Argentinae*, 1493, 520 p.), „Dexretales“ (*Basilea*, 1494), „Speculu disciplina. Novicer concripta“ (1490), 1604 m. pirmojo Kretingos bernardinų gvardijono Petro Listakovo bibliotekai dovanotos knygos su įrašais: Nicolai de Lyra „Postilae. Prologus in Propheta“ (*Basel*, 1498) ir „Concordare maiores biblie randictionu declinabiliu...“ (*Basilea*, 1446), „Sermones discipuli de tempore et sanctis“ [1463], „Opera“ (t. 1, 1494). Fonde yra kelios dešimtys Simfronijaus Žabakevičiaus nesurištų žemaitiškų pamokslų rankraščių²⁷¹. Pasak G. Subačiaus, kol kas nenustatyta nuo kada (vieni šaltiniai nurodo 1839 m. kiti – 1843 m.) S. Žabakevičius gyveno vienuolyne, tačiau jis buvo „Kretingos bernardinų vienuolyno vienuolis, kurio rašybai įtakos turėjo Pabrėža“²⁷². Apie 1995 m. G. Subačius ištyrinėjo S. Žabakevičiaus pamokslus bei nustatė jo autorystę, nes „dauguma jų nepasirašyti, su parašais tik du: 1851 ir 1852 m. Tačiau pagal tą patį rankos braižą identifikuojami ir kiti“²⁷³.

Pagrindinės bibliotekos fondas, kuriame saugomi spaudiniai nuo 1945 m. yra skirtas brolių ir postulantų poreikiams – pastoracijai, katechezai, studijų, mokslo darbų rengimo ir kitiems tikslams. Didesniąją šio fondo dalį

sudaro krikščioniškosios teologijos veikalai, Šventojo Rašto leidimai lietuvių, anglų, italų, vokiečių, prancūzų, lotynų, hebrajų, arabų ir kitomis kalbomis bei komentarai. Šiuo metu biblioteka turi gausiausią ir vertingiausią knygų kolekciją MBO Lietuvos šv. Kazimiero provincijoje.

Išnašos:

- 1 *General constitutions general statutes of the order of friars minor*. OFM General Curia Rome 2016. Gs 28, 2, p. 76. Prieiga per internetą: <<http://www.ofm.org/ofm/wp-content/uploads/2012/12/CGSG2016EN.pdf>>.
- 2 SALYS, Antanas. Apie Kretingos vienuolyno lietuviškus rankraščius. *Švietimo darbas*, 1927, sausio 1, p. 16–24.; SALYS, Antanas. Apie Kretingos vienuolyno lietuviškus rankraščius. *Raštai*. Roma. 1985, t. 3, p. 199–207.
- 3 PACEVIČIUS, Arvydas. *Vienuolynų bibliotekos Lietuvoje 1795–1964 metais: dingęs knygos pasaulis*. Vilnius, 2005. 312 p.
- 4 VALANČIUS, Motiejus. Žemaičių vyskupystė. *Raštai*. 1972, t. 2, p. 285–288.
- 5 JABLONSKIS, Konstantinas. Papildomosios žinios apie kunigą M. Daukšą. *Archivuum Philologicum*. 1933, kn. 4. p. 66.
- 6 LEBEDYS, Jurgis. *Mikalojaus Daukša*. Vilnius, 1963, p. 143.
- 7 VLADIMIROVAS, Levas. Vienuolynų ir bažnyčių bibliotekos Lietuvoje iki 1800 m. *Knygotyra*, 1970, nr. 1, p. 93; VLADIMIROVAS, Levas. Pirmosios bibliotekos Lietuvoje. *Bibliotekų darbas*, 1957, nr. 1. p. 9.
- 8 ŽUKAS, Vladas. J. Plioterio lietuvių bibliografijos ir spaudos istorijos darbai. *Bibliotekininkystės ir bibliografijos klausimai*. Vilnius, 1962, t. 2, p. 102; ŽUKAS, Vladas. L. Ivinskio ir L. Potockio lietuvių bibliografijos darbai. *Bibliotekininkystės ir bibliografijos darbai*. Vilnius, 1964, T. 3, p. 137; ŽUKAS, Vladas. *Lietuvių bibliografijos istorija*. Vilnius, 1983, t. 1, p. 19; ŽUKAS, Vladas. Senieji Lietuvos bibliotekų katalogai. *Bibliotekų darbas*, 1968, nr. 12, p. 28.
- 9 LUKŠIENĖ, Meilė. Bibliotekos Lietuvoje XIX a. pirmoje pusėje. *Bibliotekininkystės ir bibliografijos klausimai*. 1966, t. 5, p. 114.
- 10 GIDŽIŪNAS, Viktoras. *Pranciškonų observantų bernardinų – pranciškonų gyvenimas ir veikla Lietuvoje XV ir XVI amž.* Roma, 1982, p. 26.
- 11 RUŠKYS, Petras. Kretingos vienuolynas. *Tiesos kelias*. 1928, nr. 3. p. 128–129; RUŠKYS, Petras. *Kunigas Jurgis (Tėvas Ambrozijas) Pabrėža (1771.1.15–1849. X.30.) Jo gyvenimas, darbuotė ir pomirtinė garbė*. [Mašinarštis]. [1938] [Kretinga]. 90 lapų. KAV RS.
- 12 VAŠKYS, Justinas. *Pranciškonai Kretingoje*. Kretinga, 1940, p. 108.
- 13 SUBAČIUS, Giedrius. Du Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos rankraščiai: Kninga turinti savę kazonius ir Rekolekcijos dvasiškos. *Archivum Lithuanicum*. 2001, t. 3, p. 169–184; SUBAČIUS, Giedrius. J. A. Pabrėžos žemaičių kalba. In *Lietuvių Atgimimo istorijos studijos*. Vilnius. 1996. T. 8, p. 11–112.
- 14 FEIGELMANAS, Nojus. *Lietuvos inkunabulai*. Vilnius. 1975, p.496.

- 15 *Vilniaus universiteto bibliotekos paleotipai*. Vilnius. 2003, p. 584.
- 16 *XV–XVI amžių knygos Kauno bibliotekose*. Vilnius. 2006, p. 438.
- 17 *Vilniaus universiteto bibliotekos plantenai*. Vilnius. 2015, p. 494.
- 18 *Catalogus Librorum Bibliothecae Monasterii Cretingensis Ordinis patrum Minorum S-oti [sacerdoti] Francisci*. [Rankraštis]. Kretinga [sudarė Silvestras Stanevičius] 1851, rugpjūčio 12. 198 p. LNMB, PER-320 (F130-320); *Catalogus Librorum Bibliothecae Monasterii Cretingensis Ordinis patrum Minorum S. Francisci Seraphici* [rankraštis]. 1871. Kretinga. 73 p. VUBRS, F5-F88-26214.
- 19 *Kretingos bažnyčios ir vienuolyno inventoriai*. XIX a. pr. (1804 m.?) [Fotokopija]. KMR, nr. P-6290, l. 39–68.
- 20 BIRŽIŠKA, Vaclovas. Kretingos vienuolyno biblioteka. *Bibliografijos žinios*, 1929, nr. 4, p. 107–108.
- 21 RUŠKYS, Petras. Kretingos vienuolynas. *Tiesos kelias*. 1928, nr. 2. p. 61–62.
- 22 KANTAK, Kamil. *Constitutiones FF. Minorum Observantium*. Lvovas. 1935. p. 471–472. [49 p. 449–493; 278–279]. KAV RS.
- 23 PACEVIČIUS, Arvydas. *Vienuolynų bibliotekos Lietuvoje 1795–1964 metais: dingęs knygos pasaulis*. Vilnius, 2005, p. 100–101.
- 24 GIDŽIŪNAS, Viktoras. *Pranciškonų observantų bernardinų – pranciškonų gyvenimas ir veikla Lietuvoje XV ir XVI amž.* Roma, 1982, p. 100–101.
- 25 BAJGER, Matyáš Franciszek. *Czech Franciscan Book Culture*. Rigorous thesis. 2016, p. 15. [541 p.].
- 26 1788 m. Kretingos bernardinų vienuolyno bibliotekos vizitacijos aktas. *Kretingos bažnyčios ir vienuolyno inventoriai*. XIX a. pr. (1804 m.?) [fotokopija]. KMR, nr. P-6290, l. P. 39.
- 27 *Constitutiones et statuta generalia Cismontanae familiae Ordinis S. Francisci de Observantia ex decretis Capituli Generalis Romani 1639*. Venetis: Bartoli. 1718, p. 175–176. Prieiga per internetą: <https://play.google.com/books/reader?id=IDY_AAAAcAA-J&printsec=frontcover&output=reader&hl=lt&pg=GBS.PA32>.
- 28 *S.D.N. Sixti papae V Constitutio, ne ex bibliothecis domorum sancti Francisci de observantia, libri, vel quinterni et res ibi existentes villo modo subtrahantur sub poena excommunicationis, et alijs poenis hic appositis, et quomodo illae conseruari debeant*. Romae. 1587, no. 4, p. 448–452. Prieiga per internetą: <http://www.icar.beniculturali.it/biblio/pdf/bolTau/tomo_13/09_T13_449_508.pdf>.
- 29 JANONIENĖ, Rūta. *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje*. Vilnius, 2010, p. 388–399.
- 30 *Constitutiones et statuta generalia Cismontanae familiae Ordinis S. Francisci de Observantia ex decretis Capituli Generalis Romani Anni 1639. & Toletani 1658. compilata*. Venetiis. Antonius Bortoli, 1718, Chapter 6, no. 14, p. 61. Prieiga per internetą: <https://play.google.com/books/reader?id=IDY_AAAAcAAJ&printsec=frontcover&output=reader&hl=lt&pg=GBS.PA32>; BAJGER, Matyáš Franciszek. *Czech Franciscan Book Culture*. Rigorous thesis. 2016, p. 124. [541 p.]. Prieiga per internetą: <http://www.academia.edu/8375311/Czech_Franciscan_Book_Culture_Libraries_of_Conventuals_Franciscans_and_Capuchins_through_centuries>.
- 31 RUŠKYS, Petras. Kretingos vienuolynas. *Tiesos kelias*. 1928, nr. 2, p. 63.

- 32 *Copia Funduszu klasztoru Karolstadtskiego Oycow Bernardynow*. Varšuva, 1619 [orig.]. 2 lap.VUBRS, F4-(A185)13516.
- 33 KANTAK, Stefan, Kamil. *Bernardiny Polscy 1573–1932*. T. 1–2. Lwow, Nakladem provinciji Polskiej, 1933, 459 s. Prieiga per internetą: <http://www.wbc.poznan.pl/dlibra/info?forceRequestHandlerId=true&mimetype=image/x.djvu&sec=false&handler=dvju_browser&content_url=/Content/222923/index.djvu>.
- 34 GIDŽIŪNAS, Viktoras. *Pranciškonų observantų bernardinų – pranciškonų gyvenimas ir veikla Lietuvoje XV ir XVI amž.* Roma, 1982, p. 45.
- 35 RUŠKYS, Petras. Kretingos vienuolynas. *Tiesos kelias*. 1928, nr. 3, p. 127.
- 36 1788 m. Kretingos bernardinų vienuolyno bibliotekos vizitacijos aktas. *Kretingos bažnyčios ir vienuolyno inventoriai*. XIX a. pr. (1804 m.?) [fotokopija]. KMR, nr. P-6290, l. p. 39.
- 37 RUŠKYS, Petras. Kretingos vienuolynas. *Tiesos kelias*. 1928, nr. 3, p. 127.
- 38 1788 m. Kretingos bernardinų vienuolyno bibliotekos vizitacijos aktas. *Kretingos bažnyčios ir vienuolyno inventoriai*. XIX a. pr. (1804 m.?) [fotokopija]. KMR, nr. P-6290, l. P. 39.
- 39 *Constitutiones et statuta generalia Cismontanae familiae Ordinis S. Francisci de Observantia ex decretis Capituli Generalis Romani 1639*. Venetis: Bartoli. 1718. p. 175-176. Prieiga per internetą: <https://play.google.com/books/reader?id=IDY_AAAAcAAJ&printsec=frontcover&output=reader&hl=lt&pg=GBS.PA32>.
- 40 LUKŠIENĖ, Meilė. Bibliotekos Lietuvoje XIX a. pirmoje pusėje. *Bibliotekininkystės ir bibliografijos klausimai*. 1966, t. 5, p. 114.
- 41 GIDŽIŪNAS, Viktoras. Šv. Ambrozijaus Pabrėža – šv. Pranciškaus dvasios sūnus. *Aidai*. 1976, nr. 8, p. 362–369.
- 42 SUBAČIUS, Giedrius. J. A. Pabrėžos žemaičių kalba. In *Lietuvių Atgimimo istorijos studijos*. Vilnius. 1996, t. 8, p. 58–96. [p. 11-112].
- 43 *Ten pat*, p. 78.
- 44 PABRĖŽA, Jurgis Ambrozijus. Testamentas [rankraštis]. 1838. Kretinga. In RUŠKYS, Petras. *Kunigas Jurgis (Tėvas Ambrozijas) Pabrėža (1771.I.15–1849.X.30.) Jo gyvenimas, darbuotė ir pomirtinė garbė*. [Mašinraštis], [1938], [Kretinga], lapas 55 [90 lapų]. KAV RS.
- 45 ŽUKAS, Vladas. *Lietuvių bibliografijos istorija*. Vilnius, 1983, t. 1, p. 19.
- 46 BIRŽIŠKA, Vaclovas. Kunigas Jurgos Ambrozijus Pabrėža. *Aidai*. 1950, nr. 2, p. 70–77.
- 47 BIRŽIŠKA, Vaclovas. Kunigas Jurgis Ambrozijus Pabrėža. *Aidai*. 1950, nr. 2, p. 70–77.
- 48 *Žinynas: Mažesniųjų brolių ordino Lietuvos šv. Kazimiero provincija*. Vilnius. 2016, p. 8. [78 p.]
- 49 RUŠKYS, Petras. Kretingos vienuolynas. *Tiesos kelias*. 1928, nr. 3, p. 130.
- 50 RUŠKYS, Petras. Kretingos vienuolynas. *Tiesos kelias*. 1928, nr. 3. p. 129.
- 51 *Lietuvių enciklopedija*. Bostonas, 1953–1987.
- 52 BIRŽIŠKA, Vaclovas. Kretingos vienuolyno biblioteka. *Bibliografijos žinios*, 1929, nr. 4, p. 107.
- 53 Šventojo Pranciškaus mažesnieji broliai. *Šv. Pranciškaus varpelis*. 1924, nr. 9, p. 327.
- 54 *Mūsų tėvynės garbingos praeities mylėtojai. T. Jurgis Ambrozijus Pabrėža (1772-1849)*. [Rankraštis, mašinraštis]. [1948?], Kenebunkportas (JAV), p. 2.
- KAV RS. [Dėl 1949 m. J. A. Pabrėžos mirties šimtmečio paminėjimo].
- 55 MATULIS, S. Ruškys Petras. In *Lietuvių enciklopedija*. Bostonas, 1961, t. 26, p. 220.
- 56 SUBAČIUS, Giedrius. Du Jurgio Ambrozijaus Pabrėžos rankraščiai: Kninga turinti savęj kazonius ir Rekolekcijos dvasiškos. In *Archivum Lithuanicum*. 2001, t. 3, p. 170.
- 57 RUŠKYS, Petras. *Kunigas Jurgis (Tėvas Ambrozijas) Pabrėža (1771.I.15–1849.X.30.) Jo gyvenimas, darbuotė ir pomirtinė garbė*. [Rankraštis]. [1938] [Kretinga]. 90 lapų [mašinraštis, įrištas]. KAV RS.
- 58 SALYS, Antanas. Apie Kretingos vienuolyno lietuviškų rankraščių. *Švietimo darbas*, 1927, nr. 1, p. 16.
- 59 *Ten pat*.
- 60 RUŠKYS, Petras. Kretingos vienuolynas. *Tiesos kelias*. 1928, nr. 3, p. 128–129.
- 61 BIRŽIŠKA, Vaclovas. Kretingos vienuolyno biblioteka. *Bibliografijos žinios*, 1929, nr. 4, p. 107.
- 62 *Ten pat*.
- 63 VAŠKYS, Justinas. *Pranciškonai Kretingoje*. Kretinga, 1940, p. 108.
- 64 Spaudos laisvės jubiliejus. *Šv. Pranciškaus varpelis*. 1929, nr. 5, p. 164.
- 65 BYTAUTAS, Saulius. *Lietuvių pranciškonų (OFM) identiteto raiška pastoracinėje veikloje 1940–1991 metais* [daktaro disertacija]. Kaunas, 2011, p. 26–27.
- 66 *Ten pat*.
- 67 *Constitutiones et statuta generalia Cismontanae familiae Ordinis S. Francisci de Observantia ex decretis Capituli Generalis Romani 1639*. Venetis: Bartoli, 1718, p. 61. Prieiga per internetą: <https://play.google.com/books/reader?id=IDY_AAAAcAAJ&printsec=frontcover&output=reader&hl=lt&pg=GBS.PA32>.
- 68 PACEVIČIUS, Arvydas. *Vienuolynų bibliotekos Lietuvoje 1795–1964 metais: dingęs knygos pasaulis*. Vilnius, 2005, p. 126.
- 69 *Constitutiones et statuta generalia Cismontanae familiae Ordinis S. Francisci de Observantia ex decretis Capituli Generalis Romani Anni 1639. & Toletani 1658. compilata*. Venetiis. Antonius Bortoli, 1718, Chapter 6, no. 14, p. 61. Prieiga per internetą: <https://play.google.com/books/reader?id=IDY_AAAAcAAJ&printsec=frontcover&output=reader&hl=lt&pg=GBS.PA32>.
- 70 FEIGELMANAS, Nojus. *Lietuvos inkunabulai*. Vilnius. 1975, p. 399.
- 71 SEVERT, Jacques. *Summa omnium excommunicatum et casuum reservatorum, tam papalis et apostolicae, quam episcopalis absolutionis: in tres partes distincta*. Parisis, 1601, 282 lap. KAVB RS R 47258.
- 72 GIDŽIŪNAS, Viktoras. *Pranciškonų observantų bernardinų – pranciškonų gyvenimas ir veikla Lietuvoje XV ir XVI amž.* Roma, 1982, p. 26.
- 73 *Statuta. Constitutiones et Decreta Generale*. Venetis. 1598. 101 p. VUBRS, D1120.
- 74 GIDŽIŪNAS, Viktoras. *Pranciškonų observantų bernardinų – pranciškonų gyvenimas ir veikla Lietuvoje XV ir XVI amž.* Roma, 1982, p. 26.
- 75 LYRA DE, Nicolai. [Postillae]: *Prologus in Propheta*. Basel, 1498, KVB RS, Ink.F-1.
- 76 *Catalogus Librorum Bibliothecae Monasterii Cretingensis Ordinis patrum Minorum S-oti [sacerdoti] Francisci*. [Rankraštis], Kretinga [sudarė Silvestras Stanevičius], 1851, rugpjūčio 12, p. 198. LNMB, PER-320(F130-320); *Catalogus Librorum Bibliothecae Monasterii Cretingensis Ordinis patrum Minorum S. Francisci Seraphici* [rankraštis]. 1871, Kretinga, p. 73. VUBRS, F5-F88-26214.
- 77 BRUN, Vincenti. *De praecipuis mysteriis vitae et passionis d.n. Iesu Christi*. 1599. 658 p. KAVB RS R. 28290.
- 78 VLADIMIROVAS, Levas. Vienuolynų ir bažnyčių bibliotekos Lietuvoje iki 1800. In *Knygotyra*. 1970, nr. 1, p. 98.
- 79 GIDŽIŪNAS, Viktoras. *Pranciškonų observantų bernardinų – pranciškonų gyvenimas ir veikla Lietuvoje XV ir XVI amž.* Roma, 1982, p. 26.
- 80 GIDŽIŪNAS, Viktoras. *Pranciškonų observantų bernardinų – pranciškonų gyvenimas ir veikla Lietuvoje XV ir XVI amž.* Roma, 1982, p. 49.
- 81 *Liber quartus sententiaru iuxta Subtilissimi Doctoris V: Fr[at]ris Ioanis Duns Scoti Principis Theologorum Classiorum mentem: accurate elaborata in Conventu Vilnensi Studiosa Iuventuti Pradi Incoatus Anno 1692 mensis 8[octo]bris die 11 Per ASS. Antonium Bykowski S. Th. Lectore* [Rankraštis], p. 353–449; kartu įrišta: *Vesperes* [rankraštis], p. 1–224. VUBRS, F1-D158.
- 82 JANONIENĖ, Rūta. *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje*. Vilnius, 2010, p. 392; Tonczak S. B. op. Cit, s. 64.
- 83 JANONIENĖ, Rūta. *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje*. Vilnius. 2010, p. 209.
- 84 *Tractatus Theologici In 4 tum Librus Sententiarus de sacramentis in Comuni quam in particulari ad mentem Venerabilis Joannis Duns Scoti Doctoris Subtilis et Mariani? Inchoati per R. P. Bonaventuream Z[?]asski S[acr]a Theologia lector generalem deffini Habitu: in Conventu custodiali Nesviezensi ad S. Catharinam Virgii et Martirem*. [Rankraštis]. Vilnius. 1757-1759. VUB RS, F1-D1140.
- 85 GIDŽIŪNAS, Viktoras. Skotizmas ir skotistai Lietuvoje. In *Aidai*. 1966, nr. 2.
- 86 KOCHANOWSKI, Dominik. *Novus asserendae Immacolatae Conceptionis Deiparae Virginis modus Sacrae Scripturae et sanctis patribus consentaneus: a sanctis et clarissimis doctoribus Ecclesiae insinuat, ex principiis ... Ioannis Duns Scoti doctoris subtilis deductus*. Cracov, 1669, p. 317.
- 87 LEBEDYS, Jurgis. *Mikalojaus Daukša*. Vilnius, 1963, p. 143.
- 88 JABLONSKIS, Konatantinas. Papildomos žinios apie kunigą M. Daukšą. *Archivum philologicum*. 1933, t. 4, p. 4.
- 89 *Hierronymus s. Epistolae et tractatus*. Nurnberg, Anton Koberger. 1495. [11.21] 364 p. VUBRS, Ink 276.
- 90 *Ten pat*.
- 91 FEIGELMANAS, Nojus. *Lietuvos inkunabulai*. Vilnius, 1975, p. 180–181.
- 92 DA CHIVASSO, Angelo. *Summa angelica de casib[us] conscienti*. 1509, Parisis, 370 p. KAVB RS F30989.
- 93 FLAVIUS. Josephus. *Antiquitatum Iudaicarum libri XX. ad vetera exemplaria diligenter recogniti*. Basileae, 1540, p. 839. KAVB RS, F12357.
- 94 STELLAE, Didaco. *In sacrosanctum Iesu Christi Domini nostri evangelium secundum Lucam enarrationum tomus primus [– secundus]*. Antverpiaei. 1593, t. 1, p. 282, t. 2, p. 318. RS R 32385.
- 95 URBAITYTĖ, Rita. Mikalojus Pacas. In *Žymių žmonių knygų rinkiniai*. Prieiga per internetą: <<http://knyga.kvb.lt/lt/fondai-paveldas/zymiu-zmoniu-knygu-rinkiniai/mikalojaus-paco>>.

- 96 FEIGELMANAS, Nojus. *Lietuvos inkunabulai*. Vilnius, 1975, p. 496; XV–XVI amžių knygos Kauno bibliotekose. Vilnius, 2006, p. 438; *Vilniaus universiteto bibliotekos paleotipai*. Vilnius. 2003, p. 584.
- 97 ANDREAE, Johanes. *Questiones mercuriales super regularis iuris*. Venezia: bernardinus Stagninus. 1499, rugpjūčio 8, p. 84. VUBRS, Ink. 274.
- 98 BIRŽIŠKA, Vaclovas. Kretingos vienuolyno biblioteka. *Bibliografijos žinios*, 1929, nr. 4, p. 107.
- 99 STAPLETONO, Thomus. *Promptuarium morale super Evangelia Dominicalia totius anni: ad instructionem concionatorium, reformationem peccatorum, consolationem piorum ex Sacris Scripturis*. 1593, p. 750. KAVB RS R 47222; STAPLETONO, Thomus. *Promptuarium morale super Evangelia Dominicalia totius anni: ad instructionem concionatorium, reformationem peccatorum, consolationem piorum ex Sacris Scripturis*. Aestivalis, 1593, p. 640. KAVB RS R 40185.
- 100 *Concilium Tridentinum. Sacrosancti et oecumenici Concilii Tridentini, Paulo III, Iulio III. et Pio IIII. pontificibus maximis celebrati canones et decreta*. Antverpiae: ex officina Plantiniana: apud Ioannem Moretum, 1604, p. 15–269. KAVB RS R 10684.
- 101 STAPLETONO, Thomus *Promptuarium morale super Evangelia Dominicalia totius anni: ad instructionem concionatorium, reformationem peccatorum, consolationem piorum ex Sacris Scripturis, SS. Patribus et optimis quibusq; authoribus studiose collectum. Hymnalis*. 1593, p. 750. KAVB RS R 47222.
- 102 PLATINA., Cremonensis. *De vitis ac gestis summorum pontificum ad sua usque tempora liber unus*. Coloniae. 1551, p. 320. KAVB RS R 42548.
- 103 *Quae iam inde a Synodo Basileensi usque ad Co[n]cilium universale Tridentinum habita, nobis hac vice ad excudendum oblata fuerunt* Basileensi. 1551, p. 1018. KAVB RS R 5669.
- 104 *Quae iam inde a quinta Synodo Constantinopolitana usque ad Synodum Constantiensem habita*. 1551, p. 1182. KAVB RS 5679.
- 105 *Textus Biblie: cu[m] glosa ordinaria Nicolai de Lyra postilla, moralitatibus eiusdem, Pauli Burgensis additio[n]ibus, Matthie Thoring replicis*. Basilea. 1507, p. 479. KAVB RS R 8187.
- 106 *Quae iam inde a Synodo Basileensi usque ad Co[n]cilium universale Tridentinum habita, nobis hac vice ad excudendum oblata fuerunt* Basileensi. 1551, p. 1018. KAVB RS R 5669.
- 107 NADAL, Gerónimo. *Adnotationes et meditationes in evangelia quae in sacrosancto missae sacrificio toto anno leguntur*. Antverpiae : ex officina Plantiniana: apud Ioannem Moretum, 1607, p. 636. KAVB RS R 40289.
- 108 BECANUS, Martin. *Martini Becani, Societatis Iesu theologi, Manuale controversiarum huius temporis: in quinque libros distributum, ad ... imperatorem Ferdinandum II Austriacum, catholicae fidei defensorem*. Westphaliae. 1624, p. 804. KAVBRS R 39352.
- 109 LORETO DE, Franco. *Controversiarum tam inter episcopos et regulares, quam inter regulares et laicos opus in duas partes divisum: in priori quidquid ex sacri Concilii Tridentini decretis, constitutionibus summorum pontificum et determinationibus apostolicis, de suis fontibus verbatim exscriptis, ordinariae iurisdictioni tribuitur*. Avenione. 1632, p. 380. KAVBRS R 17249.
- 110 GRANATENSI. Ludovicus. *Concionum de tempore: quae a Pascha Dominicae resurrectionis ad festum usque sacratissimi Corporis Christi habentur*. 1584, 556 p. KAVB RS R 13593; GRANATENSI. Ludovicus. *Quae a prima dominica Adventus usque ad Quadragesimae initium in ecclesia haberi solent*. 1588, p. 591. KAVB RS R 47746; GRANATENSI. Ludovicus. *Concionum de tempore: quae post festum sacratissimi corporis Christi, usque ad initium Dominici Adventus in ecclesiae habentur*, 1586, p. 725. KAVB RS R 12625; GRANATENSI. Ludovicus. *Conciones quae de praecipuis sanctorum festis in ecclesia habentur ... / auctore r.p.f. Ludovico Granatensi, sacrae theologiae professore, monacho Dominicano. A festo sancti Andreae usque ad festum b. Mariae Magdalena* 1584, p. 527. KAVB RS R 30498.
- 111 GAVANTI, Bartolomeo. *Octavarium Romanum: lectiones II. et III. nocturni complectens, recitandas infra octavas festorum, praesertim patronorum locorum et titularium ecclesiarum, quae cum octavis celebrari debent, iuxta rubricas breviarii Romani a sacra rituum congregatione ad usum totius orbis ecclesiarum approbatum*. Antverpiae: ex officina Plantiniana, 1628, p. 519. KAVB RS R 42038.
- 112 PACEVIČIUS, Arvydas. Kretingos vienuolyno biblioteka. *Knygotyra*. 1997, p. 206.
- 113 Prieiga per internetą: <<http://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/e98682b2-4b19-4c95-851e-829c0d6b0769>>.
- 114 Kretingos bažnyčios ir vienuolyno inventoriai. XIX a. pr. (1804 m.?) [fotokopija]. KMR, nr. P-6290, l. 39–68.
- 115 PACEVIČIUS, Arvydas. *Vienuolynų bibliotekos Lietuvoje 1795–1964 metais: dingęs knygos pasaulis*. Vilnius, 2005, p. 157, priedas nr. 1–2.
- 116 GIDŽIŪNAS, Viktoras. *Jurgis Ambraziejus Pabrėža*. Roma, 1994, p. 252, 254.
- 117 *Ten pat*, p. 255.
- 118 PABRĖŽA, Jurgis Ambroziejus. Testamentas [rankraštis]. 1838. Kretinga. In. RUŠKYS, Petras. *Kunigas Jurgis (Tėvas Ambrozijus) Pabrėža (1771.I.15–1849.X.30.) Jo gyvenimas, darbuotė ir pomirtinė garbė*. [Mašinosraštis]. [1938], [Kretinga], lapas 55 [90 lapų]. KAV RS.
- 119 *Catalogus Librorum Bibliothecae Monasterii Cretingensis Ordinis patrum Minorum S-oti [sacerdoti] Francisci*. Kretinga [sudarė Silvestras Stanevičius] 1851, rugpjūčio 12, p. 113–124. LNMB, PER-320 (F130-320).
- 120 PACEVIČIUS, Arvydas. *Vienuolynų bibliotekos Lietuvoje 1795–1964 metais: dingęs knygos pasaulis*. Vilnius, 2005, p. 129.
- 121 *Catalogus Librorum Bibliothecae Monasterii Cretingensis Ordinis patrum Minorum S-oti [sacerdoti] Francisci*. Kretinga [sudarė Silvestras Stanevičius] 1851, rugpjūčio 12, p. 113-124. LNMB, PER-320 (F130-320).
- 122 PACEVIČIUS, Arvydas. *Vienuolynų bibliotekos Lietuvoje 1795–1964 metais: dingęs knygos pasaulis*. Vilnius, 2005, p. 129.
- 123 LUKŠIENĖ, Meilė. Bibliotekos Lietuvoje XIX a. pirmoje pusėje. *Bibliotekininkystės ir bibliografijos klausimai*. T. 5. 1966, p. 114.
- 124 *Telšių bernardinų vienuolynas*. Prieiga per internetą: <<http://proveniencijos.lnb.lt/telsiu-bernardinu-vienuolyno-biblioteka/>>.
- 125 *Spickš knigam j bivševo Telševskago [Bernardinskago] Monastiria chraniasčimsia b Krietinskoi [Biernardinskoi] bibliotiekie, otnositelno, po rasporiaženiju načalnika k samim tokmo graždanskim priedmetam*. [Rankraštis], 1854, Telšiai. VUB RS.
- 126 PACEVIČIUS, Arvydas. *Vienuolynų bibliotekos Lietuvoje 1795–1964 metais: dingęs knygos pasaulis*. Vilnius, 2005, p. 138–139; BIRŽIŠKA, V. Gintila J. K. In *Lietuvių enciklopedija*. T 9. Kaunas, 1941, p. 18–19.
- 127 ŠENAVIČIENĖ, Ieva. Žemaičių vyskupijos seminarijos bibliotekos gausinimas 1845–1865 m. In *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*. T 18. Vilnius, 2001, p. 111 [p. 97–127].
- 128 BARRADII. Sebastiani. *Commentaria in concordiam et historiam evangelicam*. T. 4, 1612, 447 p. KAVB, RS R 48050, RS R 46176.
- 129 *Catalogus Librorum Bibliothecae Monasterii Cretingensis Ordinis patrum Minorum S-oti [sacerdoti] Francisci*. [Rankraštis]. Kretinga [sudarė Silvestras Stanevičius] 1851, rugpjūčio 12, p. 198. LNMB RS, PER-320 (F130-320).
- 130 ŽUKAS, Vladas. Senieji Lietuvos bibliotekų katalogai. *Bibliotekų darbas*. 1968, nr. 12, p. 28.
- 131 FEIGELMANAS, Nojus. *Lietuvos inkunabulai*. Vilnius, 1975, p. 399.
- 132 *Catalogus Librorum Bibliothecae Monasterii Cretingensis Ordinis patrum Minorum S. Francisci Seraphici* [rankraštis]. 1871, Kretinga, p. 73. VUBRS, F5-F88-26214.
- 133 *Kretingos Bernardinų vienuolynas 1648–1939*. LMA-BRS, F39. 116.1.5.
- 134 ŠENAVIČIENĖ, Ieva. Žemaičių vyskupijos seminarijos bibliotekos gausinimas 1845–1865 m. In *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*. Vilnius, 2001, t. 18, p. 118 [p. 97–127].
- 135 FEIGELMANAS, Nojus. *Lietuvos inkunabulai*. Vilnius, 1975, p. 399.
- 136 Kretingos Bernardinų vienuolynas. 1648–1939, 328 vnt. LMABRS, F39. 116.1.5.
- 137 *Telšių vyskupo ganytojo raštas apie knygų ir laikraščių skaitymą*. Telšiai, 1927, p. 8.
- 138 *Ten pat*, p. 4.
- 139 DANVEAU, D. *Nuostabus Šv. Pranciškaus gyvenimas*. Kretinga. 1939, p. 128.
- 140 DE CHERANSE, L. Šv. Margarita Kortonietė. Kretinga, 1939, p. 191.
- 141 ARSO, J. *Pijus Perazzas šventasis geležinkelietis*. Kretinga. 1939, p. 111.
- 142 FELICI, J. *Vilkų broils*. Kretinga. 1938, p. 186.
- 143 ERMITE, P. *Tarp tavęs ir manęs nėra kunigo*. Kretinga, 1937, p. 166.
- 144 VAŠKYS, Justinas. *Pranciškoniai Kretingoje*. Kretinga, 1940, p. 111.
- 145 Mažesniųjų brolių leidiniai. *Šv. Pranciškaus varpelis*. 1927, nr. 10, p. 3.
- 146 *Kretingos Bernardinų vienuolynas*. [rankraščiai], 1648–1939, 328 vnt. LMAB RS, F39. 116.1.5.
- 147 ANDRIEKUS, Leonardas. Pranciškonų veikla spaudoje. *Šv. Pranciškaus varpelis*, 1956, nr. 7, p. 206.
- 148 FEIGELMANAS, Nojus. *Lietuvos inkunabulai*. Vilnius, 1975, p. 496.
- 149 XV–XVI amžių knygos Kauno bibliotekose. Vilnius, 2006, p. 7–10.
- 150 FEIGELMANAS, Nojus. *Lietuvos inkunabulai*. Vilnius, 1975, p. 496.
- 151 *Vilniaus universiteto bibliotekos paleotipai*. Vilnius, 2003, p. 584.
- 152 *Vilniaus universiteto bibliotekos plantenai*. Vilnius, 2015, p. 494.
- 153 *Fondų apžvalga*. T.1. [lėjusių archyvų rodyklė]. Vilnius, 1982, p. 136. VUBRS.
- 154 FEIGELMANAS, Nojus. *Lietuvos inkunabulai*. Vilnius, 1975, p. 420–473.

- 155 FEIGELMANAS, Nojus. *Lietuvos inkunabulai*. Vilnius, 1975, p. 496; XV–XVI amžių knygos Kauno biblioteko-
se. Vilnius, 2006, 438; *Vilniaus universiteto bibliote-
kos paleotipai*. Vilnius, 2003, p. 584.
- 156 GIDŽIŪNAS, Viktoras. Kultūriniai Lietuvos paminklai. [Rec.: N. Feigelmanas. Lietuvos inkunabulai]. *Aidai*, 1981, nr. 2, p. 130 [128-132].
- 157 BALEIŠAITĖ-SABAKONIENĖ, Rasuolė. Lietuvos pranciškonių 1840-1989-2004 metais: nuo išsklaidymo iki atgimimo. In *Lietuvos istorijos studijos*, 2015, nr. 36. Prieiga per internetą: <<http://dx.doi.org/10.15388/LIS.2015.36.9320>>.
- 158 SUBAČIUS, Giedrius. Du Jurgio Ambrozijaus Pabrėžos rankraščiai: Kninga turinti savėj kazonius ir Re-
kolekcijos dvasiškos. In *Archivum Lithuanicum*. T. 3. 2001, p. 170; POVILONIS, Juozas Vienas iškiliausių žemaičių. In *Naujasis židinys*, 1991, nr. 1, p. 23 [p. 19–23].
- 159 RUŠKYS, Petras. *Kunigas Jurgis (Tėvas Ambrozijas) Pabrėža (1771.I.15–1849.X.30.) Jo gyvenimas, darbuotė ir pomirtinė garbė*. [Rankraštis]. [1938] [Kretinga]. [90 lapų, [mašinarštis, įrištas]. KAV RS.
- 160 BIRŽIŠKA, Vaclovas. Kunigas Jurgis Ambrozijaus Pabrėža. *Aidai*. 1950, nr. 2, p. 70–77.
- 161 *Ten pat*.
- 162 RUŠKYS, Petras. *Kunigas Jurgis (Tėvas Ambrozijas) Pabrėža (1771.I.15–1849.X.30.) Jo gyvenimas, darbuotė ir pomirtinė garbė*. [Mašinarštis]. [1938] [Kretinga], l. 57 [90 lapų]. KAV RS.
- 163 *Ten pat*.
- 164 PABRĖŽA, Jurgis Ambrozijaus. *Taislius augumynys, kormy talpinas auginys ligszial raastosys teyp muuososys kayp nekorios swetszauly so prijungymo abladnyprajoova veilala yr soraaszima vaardumpaprastuju tayp zemaytyszku, kaypo prusyszku*. [Rankraštis]. Kretinga. 1843, p. 980. LNBR PR 724.
- 165 [PABRĖŽA, Jurgis Ambrozijus] *Pamoksłay Wayringosy Materyjosy Ať roźniu wyitu, iwayriusy łaykusy sakity par Kónyga Ambroziejó Pabreža Tercyjorió zokana Szwęta Tiewa Prączyższkaus*. [868 p.]. MABRS 9–3360.
- 166 PABRĖŽA, Jurgis Ambrozijus. *Uvagi tyzczacesie utożenia doskonatay flory zmuidciey*. [Rankraštis]. Kretinga, [b. m.], p. 115. VUBRS, F1-C201.
- 167 PABRĖŽA, Jurgis Ambrozijus. *Pakiet vyradow botanicznych Lacinsko Polskich*. [Rankraštis], 1814, p. 72. VUBRS, F1-C201A.
- 168 PABRĖŽA, Jurgis Ambrozijus. *Kayp žoly kokiy padarity bóynesny, žyida jos ózauginty dydesni, yr kódrjeta. ónt gała kóloriu žyida atmaynity*. [Rankraštis], p. 3. ŽAM, inv. nr. JM. 2. 104.
- 169 PABRĖŽA, Jurgis Ambrozijus. *Materyjys Lekarstwu, ira taysomas*. [Rankraštis], p. 7. ŽAM, inv. nr. JM. 2. 101.
- 170 PABRĖŽA, Jurgis Ambrozijus. *Apraszims Augimiu sógadliwu ónt gidimos, só yszgóldimó, kóri augimy kam ira pamacziwa, yr kayp dydelo miero óziwoti gať anu gidimy*. [Rankraštis], p. 6. ŽAM, inv. nr. JM. 2. 103.
- 171 PABRĖŽA, Jurgis Ambrozijus. *Apey Daygynyma Siekiu*. [Rankraštis], p. 1. ŽAM, inv. nr. J. M. 2. 106.
- 172 PABRĖŽA, Jurgis Ambrozijus. *Giđiisyna Dróogy*. [Rankraštis], p. 2. ŽAM, inv. nr. JM. 2. 105.
- 173 PABRĖŽA, Jurgis Ambrozijus. *Pridotats pri Klausymq korios ira tokios [?] okazyys artyi i grieka wedq̄tys*. [Rankraštis], p. 8. ŽAM, inv. nr. JM. 2.102.
- 174 SUBAČIUS, Giedrius. Du Jurgio Ambrozijaus Pabrėžos rankraščiai: Kninga turinti savėj kazonius ir Re-
kolekcijos dvasiškos. In *Archivum Lithuanicum*. 2001, t. 3, p. 172.
- 175 PABRĖŽA, Jurgis Ambrozijus. *Regestr materyi*. T1. [Rankraštis], p. 836. Saugomas privataus bibliofilo kolekcijoje. Rankraštį suskaitmenino ir eksponuoja Žemaičių vyskupystės muziejus. Prieiga per internetą: <https://www.limis.lt/detali-paieska/perziura/-/exhibit/preview/200000001838979?s_id=5zVxEf82MYVcDysj&s_ind=1&valuable_type=EKSPONATAS>.
- 176 *Pokalbis su Žemaičių vyskupystės muziejaus direktoriumi Antanu Ivinskiu*. 2017 m. kovo 15 d.
- 177 PABRĖŽA, Jurgis Ambrozijus. *Sryje Balsenyyny, Biiluu Žemayt-Lotinyyny*. [Rankraštis], Kretinga, 1834, [4], p. 505. Gamtos tyrimo centras, Botanikos institutas, Herbariumas, Žaliųjų ežerų g. 47, Vilnius; LMAB MF-113. [mikrokopija].
- 178 SUBAČIUS, Giedrius. XVIII–XIX amžiaus lietuviškų tekstų grafemos... *Archivum Lithuanicum*. 2003, t. 5, p. 237, [227-262].
- 179 SUBAČIUS, Giedrius. J. A. Pabrėžos žemaičių kalba. *Lietuvių Atgimimo istorijos studijos*. Vilnius. 1996, t. 8, p. 58–96. [p. 11–112].
- 180 SUBAČIUS, Giedrius. J. A. Pabrėžos žemaičių kalba. *Lietuvių Atgimimo istorijos studijos*. Vilnius. 1996, t. 8, p. 112.
- 181 SUBAČIUS, Giedrius. XVIII–XIX amžiaus lietuviškų tekstų grafemos... *Archivum Lithuanicum*. 2003, t. 5, p. 237, [227–262].
- 182 Susirašinėjimas su Valerijumi Rašomavičiu. 2017 m. kovo 16 d. Gamtos tyrimo centras, Botanikos institutas, Herbariumas, Žaliųjų ežerų g. 47, Vilnius;
- 183 RUŠKYS, Petras. *Kunigas Jurgis (Tėvas Ambrozijas) Pabrėža (1771.I.15–1849.X.30.) Jo gyvenimas, darbuotė ir pomirtinė garbė*. [Mašinarštis]. [1938] [Kretinga], l. 55 [90 lapų]. KAV RS.
- 184 FRANK, Joseph. *Praxeos medicae universae praecepta*. Partis primae volumen primum. Lipsiae: sumptibus Bibliopolii Kuehniiani. 1811, p. 213. VUBRS, Pb 173.
- 185 *Ten pat*, p. 1.
- 186 GROSAS, Simonas. *Liber Latinitatis continens nonnullas Regulas ex Alvaro Emanuelis excerptas. [...] Necnon Colloquia Secundum illas Regulas. [...] Irem Simonem Grošs protunc profeshsore Alumnor[um] Grammatices Datnoviae compositus*. [Rankraštis], p. 143. VUBRS 1–D 1132.
- 187 GROSAS, Simonas. *Kalbrieda Lezuve Žemaytyszka soriedita par Kunego Symona Grossa Definitoriu zokana S. Pruncyszkaus Kunegu bernardinu*. [Rankraštis]. Kretinga, 1835, p. 198. MABRS. F 29-822.
- 188 *Pokalbis su Sigitu Benediktu Jurčiu*. Klaipėda. 2016 spalio 20 d.
- 189 Saulena Žiugždaitė. Kretingos šv. Pranciškaus seserys švenčia 80-metį. In *Bernardinai.lt*, 2016 gruodžio 8 d. Prieiga per internetą: <<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2016-12-08-kretingos-sv-pranciskaus-seserys-svencia-80-meti/152497>>.
- 190 Žurnalą „Aidai“ pranciškonių pradėjo leisti 1949 m. Vokietijoje, vėliau – JAV.
- 191 PACEVIČIUS, Arvydas. *Vienuolynų bibliotekos Lietuvoje 1795–1964 metais: dingęs knygos pasaulis*. Vilnius, 2005, p. 101.
- 192 VLADIMIROVAS, Levas. Vienuolynų ir bažnyčių bibliotekos Lietuvoje iki 1800. In *Knygotyra*. 1970, nr. 1, p. 93.
- 193 CARRACCIOLUS, Robertus de Latio. *Sermones [...]*. Lugdini. 1513, p. 456. VUBRS, II-1813.
- 194 LOMBARDUS, Petrus. *Petri Lombardi, episcopi Parisiensis, Sententiarum libri IIII*. Venetiis. 1563, l. 360. KAVBRS R 76681.
- 195 *Constitutiones et statuta generalia Cismontanae familiae Ordinis S. Francisci de Observantia ex decretis Capituli Generalis Romani 1639*. Venetis: Bartoli. 1718, p. 169. Prieiga per internetą: <https://play.google.com/books/reader?id=IDY_AAAAcAAJ&printsec=frontcover&output=reader&hl=lt&pg=GBS.PA32>.
- 196 BAJGER, Matyáš Franciszek. *Czech Franciscan Book Culture. Rigorous thesis*. 2016, 139 p. Prieiga per internetą: <https://www.academia.edu/8375311/Czech_Franciscan_Book_Culture_Libraries_of_Conventuals_Franciscans_and_Capuchins_through_centuries>.
- 197 ALVAREZ DE PAZ TOLETANI, Iacobi. *De exterminatio-
ne mali et promotione boni libri quinque...T. 2*. 1614, p. [56], 2014 sklt., p. [35]. In.: *R.p. Iacobi Alvarez de Paz Toletani, e Societate Iesu theologi et sacrarum literarum in Peruano regno professoris... Operum spiritualium tomus*. KAVBRS, 47952-1.
- 198 *In epistolas et evangelia, quae a Pascha usque ad Adventum dominicis diebus in Ecclesia Christi recitantur*. 1558, l. 381. KAVBRS R 49773-1.
- 199 *General constitutions general statutes of the order of friars minor*. OFM General Curia Rome 2016, RFF 58, p. 268. Prieiga per internetą: <<http://www.ofm.org/ofm/wp-content/uploads/2012/12/CGSG2016EN.pdf>>.
- 200 BAJGER, Matyáš Franciszek. *Czech Franciscan Book Culture. Rigorous thesis*. 2016, p. 139. Prieiga per internetą: <https://www.academia.edu/8375311/Czech_Franciscan_Book_Culture_Libraries_of_Conventuals_Franciscans_and_Capuchins_through_centuries>.
- 201 *Statuta. Constitutiones et Decreta Generale*. Venetis. 1598, p. 101. VUBRS, D1120.
- 202 LYRA DE, Nicolai. *Postillae. Prologus in Propheta*. Basel. 1498. KAV RS, Ink-1.
- 203 Nicholas of Lyra. In *Catholic encyclopedia*. Prieiga per internetą: <<http://www.newadvent.org/cathen/11063a.htm>> [Žiūrėta 2016 spalio 3 d.].
- 204 PACEVIČIUS, Arvydas. *Vienuolynų bibliotekos Lietuvoje 1795–1964 metais: dingęs knygos pasaulis*. Vilnius, 2005, p. 101.
- 205 BIRŽIŠKA, Vaclovas. Kretingos vienuolyno biblioteka. In *Bibliografijos žinios*, 1929, nr. 4, p. 107.
- 206 *Wizyta Kościola i Klasztoru Kretyngowskiego [1827, 1828, 1830]*. [Rankraštis], p. 92. MABRS, F39-107. Prieiga per internetą internete: <<https://elibrary.mab.lt/handle/1/5597>>.
- 207 *Wizyta Kościola i Klasztoru Kretyngowskiego*. 1788 m. *Kretingos bažnyčios ir vienuolyno inventoriai*. XIX a. pr. (1804 m.?) [Fotokopija]. KMR, nr. P-6290, l. p. 39-68.
- 208 *Ten pat*.
- 209 PACEVIČIUS, Arvydas. *Vienuolynų bibliotekos Lietuvoje 1795–1864 metais: dingęs knygos pasaulis*. Vilnius, 2005.
- 210 *Wizyta Kościola i Klasztoru Kretyngowskiego*. [Rankraštis]. 1788 m. *Kretingos bažnyčios ir vienuolyno inventoriai*. XIX a. pr. (1804 m.?) [fotokopija]. KMR nr. P-6290, l. p. 39-68.
- 211 *Ten pat*.
- 212 *Catalogus librorum universorum. Ad usum Fratrum ordinis minorum observantium Loci ventus Kretingensis. asinveniendi codices in Bibliotheca sub columnis, literis alphabeticis atq̄ numeris ex antiqua – de noves eratius congestus. Anno Domini 1788 mensis Mai die 26 Patrum Bernardinorum*. [Rankraštis], Kretinga, 1788, p. 33 [nėra 29–30 p.]. KAVRS.

- 213 Konstantinas Sirvydas. Prieiga per internetą: <http://www.eparodos.mb.vu.lt/vub_istoriniai_rinkiniai/knygos/fondas/sirvydas/msirvydas.htm>.
- 214 Wizyta Kościola i Klasztoru Kretynowskiego [1827, 1828, 1830]. [Rankraštis], p. 92. MABRS, F39-107. Prieiga per internetą internete: <<https://elibrary.mab.lt/handle/1/5597>>.
- 215 VAITKEVIČIŪTĖ, Viktorija. Anotacija. In Petras Skarga. *Seimo pamokslai*. Vilnius. 2014. p. 199.
- 216 SKARGA, Petras. *Seimo pamokslai*. Vilnius. 2014, p. 199.
- 217 RUŠKYS, Petras. *Kunigas Jurgis (Tėvas Ambrozijas) Pabrėža (1771.I.15–1849.X.30.) Jo gyvenimas, darbuotė ir pomirtinė garbė*. [Rankraštis]. [1938] [Kretinga], l. 50 [90 lapų] [mašinarštis, įrištąs]. KAV RS.
- 218 *Catalogus librorum universorum. Ad usum Fratrum ordinis minorum observantium Loci ventus Kretingensis. asinveniendi codices in Bibliotheca sub columnis literis alphabeticis atq numeris ex antiqua de novae ratius congestius. Anno Domini 1788 mensis Mai die 26 Patrum Bernardinum*. [Rankraštis], Kretinga, 1788, p. 94. KAVRS.
- 219 *Catalogus librorum universorum. Ad usum Fratrum ordinis minorum observantium Loci ventus Kretingensis. asinveniendi codices in Bibliotheca sub columnis, literis alphabeticis atq numeris ex antiqua – de novae ratius congestus. Anno Domini 1788 mensis Mai die 26 Patrum Bernardinorum*. [Rankraštis]. Kretinga, 1788, p. 72 [nėra 29–30 p.]. KAVRS.
- 220 *Catalog ksiąg znaydujących sie w bibliotece Kretyn-gowkiew XX Bernardynow Klasztoru napisany z dodatkiem dzieł w tym że roku prez zakonne zgromadzenie nabylych*. [Rankraštis], Kretinga, 1844, p. 14. KAV RS.
- 221 BIRŽIŠKA, Vaclovas. *Kunigas Jurgos Ambraziejus Pabrėža. Aidai*. 1950, nr. 2, p. 70–77.
- 222 Wizyta Kościola i Klasztoru Kretynowskiego. 1788 m. [Rankraštis]. *Kretingos bažnyčios ir vienuolyno inventoriai*. XIX a. pr. (1804 m.?) [fotokopija]. KMR, nr. P-6290, l. p. 39-68.
- 223 Wizyta Kościola i Klasztoru Kretynowskiego [1827, 1828, 1830]. [Rankraštis], p. 92. MABRS, F39-107. Prieiga per internetą internete: <<https://elibrary.mab.lt/handle/1/5597>>.
- 224 *Ten pat*.
- 225 *Ten pat*, p. 29.
- 226 *Ten pat*.
- 227 RUŠKYS, Petras. *Kunigas Jurgis (Tėvas Ambrozijas) Pabrėža (1771.I.15–1849.X.30.) Jo gyvenimas, darbuotė ir pomirtinė garbė*. [Mašinarštis], [1938], [Kretinga], l. 51. [90 lapų]. KVBR.
- 228 GIDŽIŪNAS, Viktoras. Šv. Ambroziejus Pabrėža – šv. Pranciškaus dvasios sūnus. *Aidai*. 1976, nr. 8, p. 362–369.
- 229 BIRŽIŠKA, Vaclovas. *Kunigas Jurgos Ambraziejus Pabrėža. Aidai*, 1950, nr. 2, p. 70–77.
- 230 *Catalogus Librorum Bibliothecae Monasterii Cretingensis Ordinis patrum Minorum S-oti [sacerdoti] Francisci*. [Rankraštis]. Kretinga [sudarė Silvestras Stanevičius] 1851, rugpjūčio 12. LNMBRS, PER-320 (F130-320).
- 231 PACEVIČIUS, Arvydas. *Vienuolynų bibliotekos Lietuvoje 1795–1864 metais: dingęs knygos pasaulis*. Vilnius, 2005, p. 156.
- 232 BAJGER, Matyáš Franciszek. *Czech Franciscan Book Culture. Rigorous thesis*. 2016, p. 541. Prieiga per internetą: <<http://www.academia.edu/8375311/>>.
- Czech_Franciscan_Book_Culture_Libraries_of_Conventuals_Franciscans_and_Capuchins_through_centuries>.
- 233 PACEVIČIUS, Arvydas. *Vienuolynų bibliotekos Lietuvoje 1795–1864 metais: dingęs knygos pasaulis*. Vilnius, 2005. p. 156.
- 234 *Catalogus Librorum Bibliothecae Monasterii Cretingensis Ordinis patrum Minorum S-oti [sacerdoti] Francisci*. [Rankraštis]. Kretinga. [sudarė Silvestras Stanevičius]. 1851, rugpjūčio 12, p. 73. LNMBRS, PER-320(F130-320).
- 235 PACEVIČIUS, Arvydas. *Vienuolynų bibliotekos Lietuvoje 1795–1864 metais: dingęs knygos pasaulis*. Vilnius, 2005, p. 182.
- 236 *Ten pat*; Pacevičius, A. Pabrėža Jurgis Ambraziejus. In *Knygotyros enciklopedinis žodynas*. 1997, p. 279.
- 237 *Punktay sakimu nu Adwenta iki Gawienes par kuniga Kastąntina Szyrwida senowie iszduoti; o dabar darbu ir łobiu kuniga Leona Montwida, teologios magistra, Sedos klebona, isznauje iszspausti*. Wilnius, 1845, p. 252.
- 238 Jurgio Ambraziejus Pabrėžos laiškas Motiejui Valančiui, 1846 05 03. In RUŠKYS, Petras. *Kunigas Jurgis (Tėvas Ambrozijas) Pabrėža (1771.I.15–1849.X.30.) Jo gyvenimas, darbuotė ir pomirtinė garbė*. [Mašinarštis], [1938], [Kretinga], l. 80 [90 lapų]. KVBR; *Jurgio Ambraziejus Pabrėžos laiškas Motiejui Valančiui*, 1846 05 03. LVIA, f. 1135, ap. 20, b. 336, l. 77.
- 239 ŠENAVIČIENĖ, Ieva. Žemaičių vyskupijos seminarijos bibliotekos gausinimas 1845–1865 m. *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*. T 18. Vilnius, 2001, p. 120 [p. 97-127]; *Žemaičių vyskupijos valdybos siųstų raštų knyga*, 1863 11 26 įrašas nr. 1731–1749. LVIA, F 696, ap. 2, b. 767, l. 36.
- 240 Jurgio Ambraziejus Pabrėžos laiškas Motiejui Valančiui, 1846 05 03. In RUŠKYS, Petras. *Kunigas Jurgis (Tėvas Ambrozijas) Pabrėža (1771.I.15–1849.X.30.) Jo gyvenimas, darbuotė ir pomirtinė garbė*. [Mašinarštis]. [1938], [Kretinga], l. 80. [90 lapų]. KAV RS; *Jurgio Ambraziejus Pabrėžos laiškas Motiejui Valančiui*, 1846 05 03. LVIA, f. 1135, ap. 20, b. 336, l. 77.
- 241 *Mažoji lietuviškoji enciklopedija*. T. 2. Vilnius, 1966, p. 378.
- 242 *Iš lietuvių kultūros istorijos*. T. 5. Vilnius, 1958, p. 276.
- 243 Wizyta Kościola i Klasztoru Kretynowskiego [1827, 1828, 1830]. [Rankraštis], p. 23. MABRS, F39-107. Prieiga per internetą internete: <<https://elibrary.mab.lt/handle/1/5597>>.
- 244 BIRŽIŠKA, Vaclovas. *Kunigas Jurgis Ambraziejus Pabrėža. Aidai*. 1950, nr. 2, p. 70–77.
- 245 GIDŽIŪNAS, Viktoras. *Jurgis Ambraziejus Pabrėža (1771–1849)*. Roma. 1993. p. 169 [300 p.].
- 246 *Ten pat*, p. 91–100.
- 247 SUBAČIUS, Giedrius. Du Jurgio Ambraziejus Pabrėžos rankraščiai: Kninga turinti savėj kazonius ir Rekolekcijos dvasiškos. *Archivum Lithuanicum*. 2001, t. 3, p. 169–184.
- 248 SUBAČIUS, Giedrius. Du Jurgio Ambraziejus Pabrėžos rankraščiai: Kninga turinti savėj kazonius ir Rekolekcijos dvasiškos. In *Archivum Lithuanicum*. 2001, t. 3, p. 169.
- 249 PABRĖŽA, Jurgis Ambraziejus. *Kninga pirma apej Sakramentus ogolnay ir apej nekorius sakramentus ipatingay* [Rankraštis] Kretinga, 1820, p. 711. VUBRS, F1-D57.
- 250 *Ten pat*, p. 2.
- 251 KUDABA, Česlovas. Du šviesūs protai. *Švyturys* (Kretinga), 1971, sausio 20.
- 252 ŽUKAS, Vladas. J. Plioterio lietuvių bibliografijos ir spaudos istorijos darbai. *Bibliotekininkystės ir bibliografijos darbai*. Vilnius, 1964, t. 3, p. 137; BIRŽIŠKA, Vaclovas. *Knygotyros darbai*. Vilnius, 1998, p. 39.
- 253 ŽUKAS, Vladas. L. Ivinskio ir L. Potockio lietuvių bibliografijos darbai. *Bibliotekininkystės ir bibliografijos darbai*. Vilnius. 1962, t. 2, p. 102.
- 254 *Ambraziejus Pranciškaus Kašarausko (?) išrašai iš Jurgio Ambraziejus Pabrėžos veikalų „Tayslós Augumynis“*. Prieiga per internetą: <[dok.http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?jsessionid=9AD14E80C57B76443541326253860618?biRecordId=34843](http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?jsessionid=9AD14E80C57B76443541326253860618?biRecordId=34843)>.
- 255 BIRŽIŠKA, Vaclovas. *Knygotyros darbai*. Vilnius, 1998, p. 39.
- 256 VALANČIUS, Motiejus. Žemaičių vyskupystė. *Raštai*. Vilnius. 1972, t. 2, p. 285–288.
- 257 GROSAS, Simonas. *Kalbrieda Lezuve Žemaytyszka soriedita par Kunego Symona Grossa Definitoriu zokana S. Pruncyszkaus Kunegu bernardinu*. [Rankraštis], Kretinga, 1835, p. 198. MABRS.
- 258 *Catalogus Librorum Bibliothecae Monasterii Cretingensis Ordinis patrum Minorum S. Francisci Seraphici* [Rankraštis]. 1871, Kretinga, p. 73. VUBRS, F5-F88-26214.
- 259 *Szeszes pasakas Symona Stanewiczszes žemayczye yr antras szeszes Kryžza Donalayczia lituwynynka prusa*. Vilnius, 1829.
- 260 SALYS, Antanas. Apie Kretingos vienuolyno lietuviškus rankraščius. *Švietimo darbas*, 1927, sausio 1, p. 16–24.
- 261 RUŠKYS, Petras. Kretingos vienuolynas. *Tiesos kelias*. 1928, nr. 3. p. 127.
- 262 RUŠKYS, Petras. Kretingos vienuolynas. *Tiesos kelias*. 1928, nr. 3. p. 127-128.
- 263 LYRA DE, Nicolai. *Postillae*. Basel, 1498, p 1. KAV RS, lnk.-1.
- 264 GIDŽIŪNAS, Viktoras. Kultūriniai Lietuvos paminklai. [Rec.: N. Feigelmanas. Lietuvos inkunabulai]. *Aidai*, 1981, nr. 2. p. 128 [128-132].
- 265 *Catalogus Librorum Bibliothecae Monasterii Cretingensis Ordinis patrum Minorum S. Francisci Seraphici* [Rankraštis]. 1871, Kretinga. VUBRS, F5-F88-26214.
- 266 RAČIUS, Vidas. *Labore et constantia*. In: *Vilniaus universiteto bibliotekos plantenai*. Vilnius, 2015, p. 5.
- 267 *Ten pat*.
- 268 FLACCUS, Horatius. *Manni Crane*. Antverpae: ex officina Chrispoh. Plantini. 1566, p. 288. VUB, Rs II P 26.
- 269 *Kristofas Plantenas – Biblijos spausdinimo pionierius*. Prieiga per internetą: <<http://wol.jw.org/lt/wol/d/r32/lp-l/2006842>>.
- 270 SUBAČIUS, Giedrius. J. A. Pabrėžos žemaičių kalba. *Lietuvių Atgimimo istorijos studijos*. Vilnius, 1996, t. 8, p. 11–112.
- 271 ŽABAKEVIČIUS, Simfronijus. [Pamokslai. 1837-1852 m.]. KAV RS.
- 272 SUBAČIUS, Giedrius. J. A. Pabrėžos žemaičių kalba. *Lietuvių Atgimimo istorijos studijos*. Vilnius. 1996, t. 8, p. 91–92. Prieiga per internetą: <[http://liith520.class.uic.edu/SUB_strp/SUB_1996_Pabr_zem_kalba_LAIS_\(2005_06_17\).pdf](http://liith520.class.uic.edu/SUB_strp/SUB_1996_Pabr_zem_kalba_LAIS_(2005_06_17).pdf)>.
- 273 SUBAČIUS, Giedrius. J. A. Pabrėžos žemaičių kalba. *Lietuvių Atgimimo istorijos studijos*. Vilnius. 1996, t. 8, p. 97.